

Doktori (PhD) értekezés

KELEMEN-HÉNYEL NIKOLETTA

GÖDÖLLŐ 2022

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

**A MIKRO-, KIS-, ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK VIZSGÁLATA
HAZAI ÉS NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN,
KÜLÖNÖSKÉPPEN AZ ÉPÍTŐIPARBAN**

DOI: 10.54598/001930

KELEMEN-HÉNYEL NIKOLETTA

GÖDÖLLŐ 2022

A doktori iskola Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
megnevezése: Szent István Campus, Gödöllő
Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás- és szervezéstudományok

vezetője: Dr. habil. Lakner Zoltán DSc. egyetemi tanár

Témavezetők: Dr. habil. Bárczi Judit, egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi
Egyetem, Szent István Campus Gödöllő

Prof. Dr. Vasa László, egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, Kautz
Gyula Gazdaságtudományi Kar

.....

Az iskolavezető jóváhagyása

.....

Témavezető jóváhagyása

.....

Témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	7
1.1 A TÉMAVÁLASZTÁS AKTUALITÁSA	7
1.2 CÉLKITŰZÉSEK.....	8
1.3 A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE, HIPOTÉZISEK	10
2. A KIS-ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK HELYZETE	14
2.1 TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK	14
2.2 A KKV HAZAI ÉRTELMEZÉSE	15
2.3 A KKV-K AZ EURÓPAI UNIÓ GAZDASÁGPOLITIKÁJÁNAK KONTEXTUSÁBAN	16
2.3.1 <i>Unice (1999): Fostering Entrepreneurship in Europe</i>	19
2.3.2 <i>Európai Kisvállalkozások Chartája</i>	20
2.3.3 <i>Több éves vállalati- és vállalkozási program 2001-től 2005-ig</i>	21
2.3.4 <i>„A vállalkozás 2000” cselekvési terv</i>	21
2.3.5 <i>Zöld könyv az európai gazdaság hosszú távú fenntartásáról</i>	22
2.3.6 <i>Eurobarométer felmérések</i>	23
2.3.7 <i>Európai uniós pályázatok, programok</i>	24
2.3.8 <i>COSME program</i>	26
2.3.9 <i>Central Europe Fund of Funds (CEFoF)</i>	27
2.3.10 <i>Európai Kisvállalkozói Intézkedéscsomag (SBA)</i>	27
2.3.11 <i>Európa 2020 „Iparpolitika a globalizáció korában”</i>	27
2.3.12 <i>CRII és CRII+</i>	28
2.3.13 <i>REACT-EU</i>	29
2.4 A KKV-SZEKTOR ALAKULÁSA ÉS AZ EU VÁLLALKOZÁSPOLITIKÁJA	30
2.5 A KKV-SZEKTOR A MAGYAR GAZDASÁGBAN	37
2.6 A KKV SZEKTOR JELENLEGI HELYZETE	37
2.7 A GAZDASÁGFEJLESZTÉSI PROGRAMOK HATÁSA.....	41
2.8 AZ ÁLLAMI INTÉZMÉNYEK HATÁSA A VERSENYKÉPESSÉGÉRE	45
2.9 A KLASZTERIZÁCIÓ POZITÍV HATÁSAI	47
2.9.1 <i>A klaszterek légjogosultsága az építőiparban</i>	47
2.9.2 <i>Az európai építőipar stabilizációjának fenntarthatósága</i>	48
2.9.3 <i>Az építőipari vállalkozások versenyképességének fejlesztése a klaszterekkel</i>	49
2.9.4 <i>Építőipari klaszter-esettanulmányok</i>	49
2.9.5 <i>Magyar építőipari klaszterfejlesztési irányok</i>	50
3. AZ ÉPÍTŐIPARI VÁLLALKOZÁSOK JELLEMZŐI	52
3.1 ÉPÍTŐIPARI VÁLLALKOZÁSOK AZ EURÓPAI UNIÓBAN	52
3.2 A MAGYAR ÉPÍTŐIPARI SZEKTOR JELLEMZŐI 2000-TŐL	53
3.2.1 <i>A GDP megoszlása</i>	54
3.2.2 <i>Az építőipari teljesítmény</i>	55

3.2.3	<i>Foglalkoztatási adatok</i>	56
3.2.4	<i>Jövedelmi viszonyok az építőipari vállalkozásokban</i>	57
3.2.5	<i>Az építőipari vállalkozások száma</i>	58
4.	A KUTATÁS MÓDSZERTANA	61
4.1	A KUTATÁS IDŐBELI ÉS TÉRBELI LEHATÁROLÁSA	61
4.2	FELHASZNÁLT ADATBÁZISOK	62
4.3	ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN	63
5.	A KUTATÁS EREDMÉNYEI	67
5.1	AZ EURÓPAI UNIÓ TAGORSZÁGAINAK TÍPIZÁLÁSA MAKROGAZDASÁGI MUTATÓK ALAPJÁN	67
5.2	OKSÁGI KAPCSOLATOK BEMUTATÁSA SEM MODELLEN KERESZTÜL	74
5.2.1	<i>Az építőipari mikrovállalkozások vizsgálata</i>	75
5.2.2	<i>Az építőipari kisvállalkozások vizsgálata</i>	81
5.2.3	<i>Az építőipari középvállalkozások vizsgálata</i>	84
5.2.4	<i>Oksági kapcsolatok összefoglalása</i>	86
5.3	AZ EURÓPAI UNIÓS TÁMOGATÁSOK VIZSGÁLATA	87
5.3.1	<i>Trendszerű számítás az EU költség várható leírásáról</i>	87
5.3.2	<i>Korrelációs vizsgálat az EU támogatások és a makrogazdasági mutatók között</i>	90
5.3.3	<i>Korrelációs vizsgálat az EU-s tagországok és az EU-s építőipari vállalatokra vetítve</i>	91
5.3.4	<i>Az európai építőipari KKV-k száma és a tipizált országok közötti kapcsolat</i>	91
5.3.5	<i>Az EU tagországok makrogazdasági mutatói és az építőipar árbevétele</i>	93
5.3.6	<i>Az európai építőipari KKV-k koncentrációjának bemutatása Lorenz-görbén keresztül</i>	94
5.4	KÉRDŐÍVES KUTATÁS	97
5.4.1	<i>A kitöltött kérdőívek általános tulajdonságai</i>	98
5.4.2	<i>A KKV-szektor növekedését generáló intézkedések</i>	99
5.4.3	<i>Az EU-s támogatások megítélése és fontossága</i>	103
5.4.4	<i>Asszociációs vizsgálatok a bérszabályozásról és az EU-s támogatásokra vonatkozóan</i>	106
5.4.5	<i>A járvány hatása a vállalkozások likviditására</i>	109
5.4.6	<i>A koronavírus hatása az építőipari KKV likviditására</i>	112
6.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	116
7.	ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	120
7.1	JAVASLATOK ÉS A JÖVŐRE VONATKOZÓ TERVEK	123
8.	ÖSSZEFOGLALÁS	125
9.	SUMMARY	128
10.	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	131
11.	FELHASZNÁLT IRODALOM	132
12.	MELLÉKLETEK	147
M1.	RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE:	147
M2.	TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	148
M3.	ÁBRÁK JEGYZÉKE	150
M4.	EMPIRIKUS KUTATÁS: KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS MAGYAR NYELVEN	152

M5. SEM KUTATÁS EREDMÉNYEI	157
M6. LINEÁRIS ÉS EXPONENCIÁLIS VIZSGÁLATOK ÉRTÉKEI AZ EURÓPAI TAGORSZÁGOK MAKROGAZDASÁGI MUTATÓIRA	169
M7. MAGYARORSZÁG MAKROGAZDASÁGI MUTATÓI 2000 ÉS 2019 KÖZÖTT	171
M8. SZENÁRIÓK A MAGYAR MAKROGAZDASÁGI MUTATÓKRA	172
M9. NÉMETORSZÁG MAKROGAZDASÁGI MUTATÓI 2000 ÉS 2019 KÖZÖTT	173
M10. SZENÁRIÓK A NÉMET MAKROGAZDASÁGI MUTATÓKRA	174
M11. 2021-ES MAKROGAZDASÁGI ELŐREJELZÉS AZ EU TAGORSZÁGAIRA	175
M12. 2022-ES MAKROGAZDASÁGI ELŐREJELZÉS AZ EU TAGORSZÁGAIRA	176
M13. PRIMER KUTATÁS EREDMÉNYEI	177

1. BEVEZETÉS

1.1 A témaválasztás aktualitása

A kis- és középvállalkozásokat gyakran szokás a gazdaság motorjának nevezni. A fogalom tisztázásához fontos megfogalmazni, melyek a kis- és közepes méretű vállalkozások jellemzői és mi különbözteti meg ezeket a vállalkozásokat egymástól, illetve a többi vállalkozási formától. Azt, hogy mekkora súlyt képvisel a kis- és középvállalkozásként (továbbiakban: KKV) definiált vállalati kör az európai, ezen belül a magyar és a német gazdaságban, elsősorban a *foglalkoztatásban* (Európai Parlament, 2019), *versenyképességben és hatékonyságában* betöltött szerepük fogja meghatározni (Hágen & Holló, 2017).

Az európai strukturális és beruházási alapok 278 milliárd eurót bocsátottak a tagállamok rendelkezésére 2017-ig (Európai Bizottság, 2017). Ez az összeg munkahelyteremtésre és növekedést, fejlődést segítő beruházásokra volt fordítható. Ahhoz, hogy ezek a fejlesztési alapok, támogatások hosszú távú hatással legyenek az országok gazdaságaira, nemcsak az Európai Uniónak, de az tagországoknak is fontos a saját KKV-szektoruk megerősítése.

Jean-Claude Juncker Európai Bizottság elnöke szerint (Európai Bizottság, 2003) a munkahelyteremtés, a növekedés és a beruházási kedv akkor fog ismét pozitív rányt venni, ha az országok és az Európai Unió mindent megtesznek annak érdekében, hogy megfelelő szabályozási környezetet tudjanak biztosítani a KKV-szektornak (Europapont, 2018). Ezek a vállalkozások az EU gazdaságának gerincét jelentik, hiszen a munkahelyek közel 85 százalékát adják (Európai Bizottság, 2016). A szektor ekképpen jelentős szerepet játszik a tagországok jövedelemtermelésében, a külföldi tőke áramlásában, a beruházások megvalósításában, valamint a munkahelyteremtésben (Hozam et.al.,2017).

A vállalkozások mindennapi tevékenységükkel hozzájárulnak a jóléti társadalom építéséhez. Azáltal, hogy a nagyvállalatok az értékláncok mentén is földrajzilag is kihelyezték tevékenységeik jelentős részét, a KKV-k gazdasági szerepe felértékelődött elmúlt 20 évben. Az Európai Unió már a 2000-as évektől támogatások folyamatos biztosításával kiemelt figyelmet fordított a KKV-k „vállalkozási szellemének” megerősítésére.

A disszertációm a KKV-szektor kapcsolatát vizsgálja a változó gazdasági környezetben. Az értekezés alap gondolata, hogy a változó makrogazdasági mutatók hatással vannak a KKV- szektorra, azon belül is, teljesítménye alapján korunk egyik legdinamikusabban fejlődő ágazatára, az építőiparra.

Azért választottam az építőipari ágazatot, mivel lassan 15 éve ilyen tevékenységű vállalkozások mindennapos problémájával, adózásával, fejlesztésével, „túlélésével” foglalkozom. Az első 10 évben Magyarországon, az utolsó 7 évben pedig egy müncheni ügyvédi- és könyvelő irodában voltam napi kapcsolatban az Európai Unióban tevékenykedő, országhatárokat átlépő vállalkozásokkal.

Kutatásomban kiemelt szerepet kapott az építőipari KKV-k, valamint az európai uniós tagországok makrogazdasági mutatói közötti kapcsolatok elemzése. A tanulmányomban arra igyekszem rávilágítani, hogy az építőipari KKV-szektor növekedése mely tényezőktől függött leginkább az elmúlt időszakokban.

A kutatási munkám főbb céljának tűztem ki annak vizsgálatát, hogy az országok makrogazdasági mutatóinak éves változása milyen hatással van az európai építőipari kis- és közép vállalkozások árbevételére, valamint mennyiségük változására. Kutatásom során célként fogalmazódott meg az ok-okozati összefüggések feltárása, különös tekintettel a KKV-szektorra érintő, az elmúlt 20 évében történt gazdasági változásokra.

Munkám során fontosnak tartottam annak vizsgálatát, hogy a vállalkozásokra milyen hatással vannak az Európai Unióból lehívható felzárkózási alapok támogatásai, valamint, hogy ezek milyen hasznossági megítélés alá esnek a vállalkozások életében. Kutatásomhoz egy online kérdőíves felmérést végeztem Magyarországon és Németországban.

A kutatás eredményei alapján összefoglalom a kis- és középvállalkozások működési környezetét, jellemzőit, valamint a szektor sérülékenységét.

1.2 Célkitűzések

Szekunder kutatáshoz kapcsolódó célok:

C1: A szakirodalom feldolgozása, kiemelt figyelmet fordítva a nemzetközi adatbázisokon elvégzett kutatásokra és ezek eredményeire. Ennek során bemutattam az építőipari szektor gazdaságfejlesztés alakulását és a különböző gazdasági fejlődéstörténettel rendelkező országok esetében tapasztalt sajátosságokat.

C2: Kutatásom átfogó célja, egy olyan klasztercsoport létrehozása a tagországok makrogazdasági mutatói alapján, amely segít európai építőipari vállalkozások és a tagországok makrogazdasági mutatói közötti kapcsolatok feltérképezésében.

C3: A kutatási munkám egyik fő céljának tűztem ki annak vizsgálatát, hogy az országok makrogazdasági mutatóinak éves változása milyen hatással van az európai építőipari kis- és közép vállalkozások árbevételére, valamint mennyiségük változására.

Empirikus kutatással kapcsolatos célkitűzések:

C4: Céлом volt az Európai Unió támogatásainak vizsgálata, hogy a vállalkozásokra milyen hatással vannak az Európai Unióból lehívható felzárkózási alapok támogatásai, valamint, hogy ezek milyen hasznossági megítélés alá esnek a vállalkozások életében.

C5: Kutatási céлом volt, hogy két eltérő gazdasági háttérrel rendelkező ország kis- és középvállalkozások működési környezetét, jellemzőit összehasonlítva, egy általános képet kapva a szektor sérülékenységéről, a koronavírus által okozott válság sújtott időszakban.

1. táblázat A kutatási témakörhöz kapcsolódó célok, hipotézisek, kérdések és módszerek összefoglaló táblázata

CÉL	HIPOTÉZIS	MÓDSZER
1. cél: Kutatásom átfogó célja egy olyan klasztercsoport létrehozása a tagországok makrogazdasági mutatói alapján, segít európai építőipari vállalkozások és a tagországok makrogazdasági mutatói közötti kapcsolatok feltérképezésében.	H1: Az Európai Unió 27 tagországának főbb makrogazdasági mutatóiból származó adattömbjeit homogén adatcsoportokba lehet sorolni. H6: A megtakarítások indirekt hatása az építőipari KKV-kon keresztül jelentősebb az elmaradottabb országokban.	KLASZTERANALÍZIS VIZSGÁLAT, SEM (PSL) ÚTELEMZÉS
2. cél: Céлом volt az Európai Unió támogatásainak vizsgálata, hogy a vállalkozásokra milyen hatással vannak az Európai Unióból lehívható felzárkózási alapok támogatásai, valamint, hogy ezek milyen hasznossági megítélés alá esnek a vállalkozások életében.	H2: Az európai uniós tagállamok főbb makrogazdasági mutatói, valamint az európai uniós támogatások (felzárkózási alapok) között kimutatható, szignifikáns kapcsolat van. H5: A KKV-szektor mérete és a megnyert EU-támogatások között kapcsolat mutatható ki.	KORRELÁCIÓANALÍZIS

<p>3. cél: Kutatásaim során kiemelt szerepet kapott az építőipari szektor. Kutatásaim egyik fő irányvonala annak vizsgálata, hogy a tagországok főbb makrogazdasági mutatói milyen viszonyban vannak az európai építőipari KKV-k bevételeivel, valamint a működő vállalkozások számával.</p>	<p>H3: Az európai uniós tagországok főbb makrogazdasági mutatói, valamint a tagországokhoz tartozó építőipari vállalkozások száma és árbevétele között szignifikáns kapcsolat áll fenn.</p>	<p>KORRELÁCIÓANALÍZIS</p>
<p>4. cél: Két eltérő gazdasági háttérrel rendelkező ország KKV-jának összehasonlítása.</p>	<p>H4: A magyar, illetve a német KKV-szektor az innovációt tekintve a mai gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozások versenyképességének növelésére szolgáló elsődleges eszköznek.</p>	<p>KÉRDŐÍV – ANOVA - VARIANCIANALÍZIS</p>

Forrás: A kutatási témakörhöz kapcsolódó célok, hipotézisek, kérdések és módszerek összefoglaló táblázata, saját szerkesztés.

1.3 A disszertáció felépítése, hipotézisek

Az Európai Unió egy változatos, de eltérő gazdasági háttérrel rendelkező országokból álló csoportosulás. Munkám kezdetekor abból a feltételezésből indultam ki, hogy az egyes gazdasági intézkedések hatásai más és más módon hatnak az egyes tagállamok kis- és középvállalkozásaira. Ezen oknál fogva már a kutatásom elején klaszterekre bontottam a tagországokat. Ez a módszer segített az európai építőipari vállalkozások és a tagországok makrogazdasági mutatói közötti kapcsolatok feltérképezésében. Azáltal, hogy a csoportosítás révén megnőtt a vizsgált minta – a klasztercsoportokban lévő adatmennyiség – mennyisége, mélyebb kapcsolatok feltárására is lehetőség nyílt.

Empirikus kutatásom középpontjában két fő kérdéskört áll: egyrészt megvizsgáltam, hogy az európai tagországokból képzett klasztercsoportok makrogazdasági mutatói milyen hatást

gyakorolnak az építőipari mikro-, kis-, és középvállalatokat árbevételére. Másrészt, hogy ezen vállalkozások árbevételének növekedése milyen hatással van az adott klasztercsoportok makrogazdasági mutatóira.

Disszertációmban 6 hipotézist fogalmaztam meg:

H1: Az Európai Unió 27 tagországának főbb makrogazdasági mutatóiból (GPD/fő, megtakarítás/fő, EU támogatások, infláció, munkanélküliségi ráta, államadósság/GDP) származó adattömbjeit homogén csoportokba lehet sorolni.

Az első hipotézisem abból a feltételezésből indul ki, hogy az Európai Unió 27 tagországának makrogazdasági mutatóiból származó adattömbjeit homogén csoportokba lehet sorolni, klasszifikálni. A cél, hogy olyan csoportokat tudjak létrehozni, melyek jobban hasonlítanak egymáshoz, mint más csoport tagjaihoz. Az elemzéshez az EUROSTAT, valamint a Világbank által közölt adatokat használtam fel.

H2: Az Európai Uniós tagállamok főbb makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Uniós támogatások (felzárkózási alapok) között kimutatható szignifikáns kapcsolat van.

A 2000-es évektől kezdve az Európai Unió gazdaságpolitikájának célja, hogy elősegítse a tagországok gazdaságának fejlődését a lehívható fejlesztési alap révén. Az elmúlt 20 évben több ezer milliárd euró-s támogatást kaptak az országok, mellyel főként a kelet-európai országok felzárkózását próbálták meg elősegíteni. Második hipotézisem szerint az európai uniós támogatások, valamint az európai uniós tagállamok makrogazdasági mutatói között szignifikáns kapcsolat mutatható ki.

H3: Az Európai Uniós tagországok főbb makrogazdasági mutatói, valamint a tagországokhoz tartozó építőipari vállalkozások száma és árbevétele között szignifikáns kapcsolat áll fenn.

Kutatásaim során kiemelt szerepet kapott az építőipari szektor, tekintettel arra, hogy az egyik leggyorsabban fejlődő ágazat. Az építőipar bruttó hozzáadott értéke minden évben állandó növekedést mutat az előző évhez képest. A szektor teljesítményének bővülése további munkahelyeket teremt, valamint hozzájárul a tagországok bruttó hazai termékének növekedéséhez. A fentiekből kifolyólag kutatásaim egyik fő irányvonala annak vizsgálata, hogy a tagországok főbb makrogazdasági mutatói milyen viszonyban vannak az európai építőipari KKV-k bevételeivel, valamint a működő vállalkozások számával.

H4: A magyar, illetve a német KKV-szektor az innovációt tekintve a mai gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozások versenyképességének növelésére szolgáló elsődleges eszköznek.

A KKV-szektorban zajló további folyamatok vizsgálatára egy online kérdőívet készítettem, melyet Magyarországon és Németországban 775 fő töltött ki. A kérdőíves felmérésben arra kerestem a választ, hogy napjainkban a KKV-szektor mely eszközökben látja a cégek versenyképességének, illetve növekedésének lehetőségét, valamint, hogy a szektorban tevékenykedő személyek miképpen értelmezik az Európai Unió támogatásainak hatását a vállalatok működésére vonatkozóan.

H5: A KKV-szektor mérete és a megnyert EU-s támogatások között kapcsolat mutatható ki.

Az Európai Unió már a 2000-es évek elején aktívan foglalkozott az európai KKV-k megerősítésével, versenyképességük növelésével, valamint az európai KKV-k identitásának fejlesztésével. Az előbbiekhöz kapcsolódóan a kezdetektől fogva az egyik legfontosabb kérdések egyike volt a vállalati finanszírozás. Az európai KKV-k versenyképességének és termelékenységének mutatói folyamatosan alulmaradtak a hasonló méretű amerikai és japán vállalkozásoktól. Ezen oknál fogva a 2000-es évektől kezdve folyamatos támogató programokat indított az EU a KKV-szektor megerősítésére. Ötödik hipotézisem a KKV-szektor mérete és az EU-s támogatások közötti kapcsolatot vizsgálja.

H6: A megtakarítások indirekt hatása az építőipari KKV-kon keresztül jelentősebb az elmaradottabb országokban.

Az európai országok KKV-inak tevékenysége főleg a nemzeti határokon belülre összpontosult egy ideig, kevés volt azon vállalkozások száma, amelyek a nemzeti határokon átnyúló – de az Európai Unión belüli – működést folytattak. Az Európai Unió gazdaságpolitikájának fontos pillérei a gazdaságfejlesztést és gazdaságnövekedést célzó támogatások. A kutatók többsége szerint a Strukturális- és a Kohéziós alapok közvetve vagy közvetlenül, de hatással vannak a KKV-szektorra. A szakirodalomban található vélemények nem voltak teljesen egybehangzók arra vonatkozóan, hogy a gazdaságfejlesztési programok valóban serkentő hatással vannak-e a kis- és középvállalkozások növekedésére. Kutatásomban azokra a kérdésekre keresek választ, hogy van-e kapcsolat az EU tagországainak makrogazdasági mutatói, az EU-s támogatások, valamint az európai építőipari makro-, kis- és középvállalkozások száma és árbevétele között.

Az európai vállalkozások meghatározó része a KKV-k csoportjába tartozik, emiatt szerepük kiemelkedően fontos a nemzetgazdaságban. Az építőipari KKV-k jelentősége megkérdőjelezhetetlen az Európai Unióban. A szektor a GDP közel 10 százalékát állítja elő és hozzávetőlegesen 20 millió munkahely teremtését garantálja. Munkámban azt vizsgálom, hogy milyen direkt, illetve indirekt hatások mutathatók ki az építőipari KKV-k árbevétele és makrogazdasági mutatóik között, ha abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a lakossági megtakarítások direkt hatása az építőipari vállalkozások árbevételén keresztül, további indirekt hatásokat fejt ki a GDP-re, a munkanélküliségi rátára, valamint az inflációra. A kutatás eredményeként fő megállapításom, hogy az építőipari mikrovállalkozások árbevételének pozitív hatása az elmaradott európai tagországoknál jelentősebb volt.

2. A KIS-ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK HELYZETE

2.1 Történelmi előzmények

A KKV-k meghatározása és megközelítése igen különböző volt az elmúlt időszakban (Grant 1991, Lengnick – Hall 1992, Peteraf 1993, McGahan 1999, Man et al. 2002, Dholakia – Kshetri 2004, Ray et al. 2004, Aragón-Sánchez – Sánchez-Marín, 2005).

A mikro-, kis- és középvállalkozások szerepe igen fontos mind a **gazdasági növekedés**, mind a **munkahelyteremtés előmozdítása**, de a **társadalom fejlődése szempontjából** is (Csath, 2015).

Kállay szerint „vállalkozási tevékenységnek szokás tekinteni minden piaci alapon végzett, profitorientált gazdasági tevékenységet. Általában nem tekintik vállalkozásnak a nonprofit szervezetek és a költségvetési szervek alaptevékenységével járó gazdasági tevékenységet és a háztartásokban végzett nem jövedelemtermelő munkát” (Kállay, 2010).

Az egyik legkorábbi KKV-kra vonatkozó fogalmi meghatározás Boltontól ered. A következő három pontban határozta meg a KKV-k tulajdonságait (Bolton, 1971):

- viszonylag alacsony piaci részesedéssel rendelkeznek;
- a tulajdonosok vagy résztulajdonosok személyesen közreműködnek a KKV-k életében és az irányítást is maguk végzik;
- függetlenek, azaz nem részei egy nagyobb vállalatnak.

A vállalkozás méretének értelmezése többféleképpen lehetséges. Tonge 2001-es munkájában részletezi, hogy a foglalkoztatottak számát, az eladási megtérülést vagy a nyereségességet alapulja véve, a különböző iparágakban bizonyos cégek KKV méretűek, míg más szektorokban ugyanazokkal a feltételekkel már a nagyvállalati kategóriába esnek (Tonge, 2001).

Storey konkrét példákon mutatta be, hogy a „kis” méretű vállalkozások a petrolkémiai iparágban magasabb tőkeszinttel, értékesítéssel és foglalkoztatási létszámmal rendelkeznek, mint a karosszéria kereskedelemben. Ezért az ágazati szintű, azaz „objektív” méretmutatókkal kapcsolatos meghatározások – például az alkalmazottak száma, az értékesítés forgalma, a jövedelmezőség – azt jelenthetik, hogy egyes ágazatokban valamennyi céget kisméretűnek lehet tekinteni, míg a többi ágazatban valószínűleg nincsenek kisvállalkozások (Storey, 2004).

Curran és szerzőtársai (1991) ugyancsak elutasították a méretkritérium szerinti kategóriába sorolást. Szerintük a méretkategóriák alapján meglehetősen heterogén sokaságot kaphatunk, ami tudományos keretek között nehezen vizsgálható. A kisvállalati méretet inkább a jogi függetlenséghez, a tevékenységi körhöz és a szervezeti felépítéshez kötötték (Curran et. al., 2001).

A különböző nézőpontok hatására az Európai Unió 2003/361/ EK ajánlásának 2. cikkelye a következőképpen határozza meg a KKV definícióját:

A mikro-, kis- és középvállalkozások olyan vállalkozások, amelyek 250 főnél kevesebb személyt foglalkoztatnak és az éves forgalom nem haladja meg az 50 millió eurót, és/vagy az éves mérlegfőösszeg nem haladja meg a 43 millió eurót.” (Európai Unió Hivatala, 2003)

Az Európai Unió (2016) a KKV fogalmának további pontosítására három kategóriát különített el a vállalkozások kapcsolati típusainak meghatározásakor (Európai Unió Hivatala, 2016):

- önálló vállalkozás: a vállalkozás teljesen független, vagy a tőkeérdekeltsége(i) más vállalkozásban nem haladja meg a 25%-ot;
- partnervállalkozás: a vállalkozás részesedése egy másik vállalkozásban meghaladja a 25%-ot, de nem éri el az 50%-ot;
- kapcsolt vállalkozás: amennyiben a részesedés más vállalkozásokban meghaladja az 50%-ot.

2.2 A KKV hazai értelmezése

Az uniós ajánlás alapján Magyarország is jogszabályba foglalta a KKV-k pontos meghatározását a 2004-es évi XXXIV. törvényben: a foglalkoztatottak száma és a nettó árbevétel vagy mérlegfőösszeg alapján sorolja be a vállalkozásokat (Net Jogtár, 2004).

A törvény szerint a következő vállalkozások minősülnek Magyarországon KKV-nak:

- a) az összes foglalkoztatotti létszáma 250 főnél kevesebb, és
- b) az éves nettó árbevétele legfeljebb 50 millió eurónak megfelelő forintösszeg, vagy mérlegfőösszege legfeljebb 43 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

A jogszabály ezután nevesíti a kisvállalkozás és a mikrovállalkozás fogalmait. A kis- és középvállalkozás kategórián belül kisvállalkozásnak minősül az a vállalkozás, amelynek:

- a) az összes foglalkoztatotti létszáma 50 főnél kevesebb, és
- b) az éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege legfeljebb 10 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

A KKV kategórián belül mikrovállalkozásnak minősül az a vállalkozás, amelynek:

- a) az összes foglalkoztatotti létszáma 10 főnél kevesebb, és

b) az éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege legfeljebb 2 millió eurónak megfelelő forintösszeg (Buzás et. al., 2003).

A KSH az alábbi csoportosítást alkalmazza a KKV-szektorban: az alkalmazotti létszám nem érheti el a 250 főt, valamint az árbevételnek 50 millió euró, a mérlegfőösszegnek pedig 43 millió euró lehet a maximális összege.

A fenti kritériumok alapján három vállalkozási formát különböztetünk meg:

- „mikrovállalkozás”: 0–9 fő, 2 millió euró árbevételig és 2 millió euró mérlegfőösszegig;
  - kisvállalkozás:
    - a) 0–9 fő, ahol az árbevétel és/vagy mérlegfőösszeg 2 és 10 millió euró között van,
    - b) 10–49 fő, 10 millió euró árbevételig és 10 millió euró mérlegfőösszegig;
  - középvállalkozás:
    - a) 0–49 fő és 10–50 millió euró árbevétel, vagy 10–43 millió euró mérlegfőösszeg;
    - b) 50–249 fő, 50 millió euró árbevételig, vagy 43 millió euró mérlegfőösszegig”
- (Központi Statisztikai Hivatal, 2017)

A KKV-nál a közeljövőben várható újabb módosítás a besorolási feltételrendszert illetően. A jogszabályi módosítással várhatóan lehetőség nyílik arra, hogy a vállalkozások további uniós pályázati forrásokhoz juthassanak, valamint további adókedvezményeket tudjanak igénybe venni (Hantos, 2017).

2.3 A KKV-k az Európai Unió gazdaságpolitikájának kontextusában

A KKV-k szerepe kiemelkedően fontos a piacgazdaság fellendítésében, valamint a folyamatos működés fenntartásában, emiatt a munkaerőpiac legfőbb mozgatórugóinak tekinthető. A fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban magas a kis-, és középvállalkozások aránya, ezáltal a GDP-hez való hozzájárulásuk is jelentős. Szerepük kiemelkedő recesszió idején is. Ezt jól mutatja az 1990-es, a 2001-es és a 2008-as válság, hiszen gyakorlatilag a gazdasági szektor mentőövét képezték ezekben az időkben.

Eredetileg piachelyettesítő szerepet szántak a KKV-szektornak, de napjainkban felismerték, hogy a jól működő gazdasághoz elengedhetetlen a jelenlétük. Ennek következtében az EU és az OECD is előtérbe helyezte a szektor támogatását, a vállalkozások létrehozásának ösztönzését. 1995-től az EU fokozott figyelmet fordít a vállalkozói szféra megerősítésére, az Európai Bizottság a KKV-szektor számára kedvező intézkedéscsomagot állított össze (Szirmai & Csapó, 2006).

A kis- és középvállalkozási szektornak az EU-ban egyre fontosabb szerepe van, elsősorban nemzeti szinten, mivel transznacionális gazdasági tevékenységet elenyésző hányaduk végez. A KKV –k tevékenységét az EUMSZ (Az Európai Unió működéséről szóló szerződés) számos cikkelye: 49-54., 110-113 szabályozza (Európai Parlament, 2020).

Általánosságban elmondható, hogy a KKV-k ún. sztenderd szolgáltatásokat nyújtanak, szemben a multinacionális cégekkel. Rövid távú projekteket vállalnak, illetve valósítanak meg, ezen kívül kereskedelmi- és szolgáltatási tevékenységet folytatnak.

A vállalkozások fejlettsége alapján megkülönböztetünk induló, fejlődő, illetve fejlett vállalatokat. Az induló vállalkozások élettartalma bizonytalan, ezek a cégek szembesülnek a legnagyobb nehézségekkel, kihívásokkal. A fejlődő vállalkozások célja a terjeszkedés, vevőkörük bővítése, míg a fejletteké a speciális szolgáltatások nyújtása.

A támogatási formák közül megkülönböztetjük az anyagi, illetve a nem anyagi juttatásokat. Ez utóbbi például a kereskedelmi támogatás és a humánerőforrás biztosítása. A KKV-szektor támogatásban részesül a nemzeti költségvetési rendszer, a közösségi programok, illetve az ajánlások által (Imreh, 2006).

Az EU céljai között szerepel a fenntartható gazdaság biztosítása. Ennek megvalósítása a kutatási, fejlesztési, illetve oktatási ágazatok támogatásával érhető el leghatékonyabban. Ezzel szemben ma viszont a piacfenntartásban mutatkozik meg kiemelt jelentőségük (European Commission, 2020).

A tudásalapú gazdaság megteremtéséhez is szükséges a vállalkozási szektor megerősítése, bővítése. A lisszaboni stratégia elfogadásával a vállalkozásokat célzó programok támogatása előtérbe került. Felismerték, hogy a gazdasági fejlődés megrekedtsége elsősorban a vállalkozói szektor mellőzésében rejlik, szemben az amerikai modellel. Az amerikaiak előbb felismerték a vállalkozások eme fontos szerepét, náluk sokkal nagyobb teret nyert a vállalkozásszemlélet, mint az európaiaknál. (Román, 2020)

Az EGK (Európai Gazdasági Közösség) és az EU megalakulása magával hozta a munkaallokációját, a munkaerő szabad áramlását, a szolgáltatások nyújtásának határokon átívelő terjeszkedését és a vállalkozói szféra nemzetköziesedését. A fentiek működési keretét megalapozza a jogi szabályozás, illetve a közösségi politika, legfőképpen a kereskedelempolitika. Fontos kiemelni, hogy nem létezik olyan szabály, amely a vállalati struktúrára, a KKV-k struktúrájára közvetlenül irányulna (Losoncz, 2019).

Az Európai Bizottság különféle ösztönzőket használ a szektor támogatására, valamint kisvállalkozói intézkedéscsomaggal segíti az üzleti környezet kialakítását (Losoncz, 2019):

- Vállalkozás 2020-as projekttel a vállalkozás alapítást, a vállalkozóvá válást inspirálják;
- Piacbővülés segítése, exporttevékenységek szubvenciója;
- Anyagi támogatás;
- Piaci pozíciójának erősítése;
- Közösségi portálok létesítése;
- Innovatív vállalkozások létesítése.

Annak érdekében, hogy a 2007-2013-as időszakban Magyarország is pályázhasson az EU strukturális alapjaiból és a Kohéziós Alapjából lehívható támogatásokra, elkészítették az Új Magyarország Fejlesztési Tervet (ÚMFT) annak bemutatására, hogy Magyarország mire és hogyan kívánja felhasználni ezeket a támogatásokat.

A gazdaságfejlesztés területén megvalósuló terveket a Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) és a Regionális Operatív Programok (ROP) biztosítják pénzügyileg. A két program a KKV-szektor pénzügyi eszközökkel való ellátottságát és annak fejlesztését tűzte ki célul.

Ezen belül a GOP négy specifikus célt határozott meg. Ezek egyike a magyar KKV-szektor finanszírozási forrásokhoz történő széleskörű hozzáféréseinek támogatása (hitel, garancia, kockázati tőke). Ezen programok a magyarországi JEREMIE hitel- és garancia program részei. Közös céljuk, hogy enyhítsék a kis- és középvállalkozások fejlődésének útjában álló finanszírozási nehézségeket azáltal, hogy a piaci alapú hitel-, tőke- vagy garanciaeszközhöz való hozzáférést segítik elő.

A KSH kimutatása szerint a 2007-2013-as pénzügyi időszakban 2500 milliárd forintnyi gazdaságfejlesztési támogatást kapott a KKV-szektor Magyarországon. Az elnyert támogatásokat elsősorban kapacitásbővítésre fordították, ugyanakkor a felhasznált pénzügyi segítség ellenére a szektor termelékenysége nem javult. A jelenlegi költségvetési ciklusban a versenyképesség javításának érdekében a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Programon (GINOP) keresztül a kis- és középvállalkozások vissza nem térítendő támogatásokat és kedvezményes kölcsönöket is igényelhetnek (Kardos, 2018).

A GINOP az Európai Bizottság által a 2014-2020-as időszakra elfogadott operatív program Magyarország számára. A fő célkitűzései között a már említett versenyképesség növelés, valamint a foglalkoztatás bővítése szerepelnek, melyet a KKV-szektorban megvalósuló versenyképes munkahelyek teremtésével kívánják elérni. A célok és a hozzájuk kapcsolódó beruházási prioritások a következők (Századvég Gazdaságkutató Zrt., 2018):

- A K+F és az innováció elősegítése: a vállalkozások K+I beruházásainak támogatása,

- Az IKT-hoz való hozzáférés és a modern technológiák használatának elősegítése. Ide tartozik a szélessáv-kiépítés, a nagy sebességű hálózatok építése és az ezekhez kapcsolódó digitalizációt elősegítő technológiák bevezetése;
- A KKV-szektor versenyképességének növelése. Mindezt az új, gazdasági szempontból értékkel bíró ötletek megvalósításának segítségével, valamint az új cégek alapításának megkönnyítésével – inkubátorházak működtetésével;
- Alacsony CO₂ kibocsátás támogatása a különböző ágazatokban. Ennek eszközei az energia-hatékonyság szempontjából megfelelő technológiák használata és a megújuló erőforrások használatának támogatása a vállalatok és vállalkozások életében;
- A környezetvédelem, illetve a forrás-hatékonyság elősegítése, a természeti és kulturális örökség megőrzése;
- A fenntartható és minőségi foglalkoztatás, valamint a munkavállalók mobilitásának ösztönzése;
- Képzés: az oktatásba, a szakképzésbe való beruházás a készségek fejlesztése és az egész életen át tartó tanulás érdekében.

2.3.1 Unice (1999): Fostering Entrepreneurship in Europe

1999-ben az UNICE ¹ benchmark tanulmányban tárta fel a vállalkozások helyzetét Európában, összehasonlítva azt az Egyesült Államokkal és Japánnal. A tanulmány sok tekintetben meglehetősen komor képet fest Európa felzárkózási esélyeiről. Hangsúlyozza a munkaerőhiány súlyosságát, a munkahelyteremtés fontosságát, amelyben kulcsszerepet szán a vállalkozói szektornak.

Az összefoglalóban kiemelten szerepel, hogy a vállalkozások fejlődése, mint dinamikus folyamat, számos lehetőséget biztosít, mind az egyén, mind a társadalom számára. Átfogó fellépésre van szükség a versenyképesség javítása és a foglalkoztatottság növelése érdekében. Tagállami, valamint Uniós szinten is foglalkozni kell a problémákkal, az ez irányba történő intézkedések mielőbbi bevezetésével az erős vállalkozói kultúra megteremtése céljából.

---

¹ Union of Industrial and Employers' Confederation of Europe, azaz, az Európai Gyáriparosok és Munkaadók Szervezeteinek Szövetsége

A makrogazdasági teljesítménynek számos hatása van vállalkozói szféra kialakulásában, tekintettel arra, hogy az alacsony az infláció magasabb vállalkozói kedvet eredményez. A jól működő belső piac, egységes valuta ennek elősegítésére szolgál.

A határok lebontása, az áruk, személyek szabad mozgása lehetővé tette a szolgáltatások áramlását is. A képesítések akkreditálása megkönnyítette a vállalkozás indítását más tagállamokban is. A kihívások tehát: az egységes valuta bevezetése és a jogszabályi háttér összehangolása. Az elektronikus kereskedelem egyre népszerűbb, ami ugyancsak kedvez a vállalkozásoknak. A stabil makrogazdasági teljesítmény kulcsfontosságú a vállalkozói szellem ösztönzésében (Commission of the European Communities, 1998).

2.3.2 Európai Kisvállalkozások Chartája

A Chartában foglaltaknak az üzleti szférában, az üzleti tervek kivitelezésében is jelentőségteljes szerepük van, hiszen minden változás a kisvállalkozásokat érinti leginkább. Emellett ezek a cégek az innovációk és foglalkoztatás fő mozgatórugóinak tekinthetők. Az Egyezménynek, melyet 2000-ben fogadtak el, legfőbb ajánlása, hogy erősíteni kell a vállalkozói szektort, a vállalkozóvá válás, valamint az eredményes KKV-kat, vállalkozásokat el kell ismerni. A cégek tevékenységét méretüktől függetlenül ösztönözni kell, hiszen többek között hozzájárulnak a szakmai produktív fejlődéshez. A tudás, az elköteleződés, a rugalmasság, mint értékek szerepét kiemelik, továbbá az anyagi támogatás lehetőségének megteremtését sürgetik (Európai Bizottság, 2004 a).

A Charta megfogalmazása alapján a „**gazdaság alapköveinek**” tekintett KKV-k fejlesztésében mind a tagállamoknak, mind az EU-nak kiemelt szerep jut. Jelentőségüket mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az európai vállalkozások nagy részét (99%-át) a KKV-szektor alkotja. Nemcsak a fejlesztésben, tökébovítésben, de a foglalkoztatásban is óriási a jelentőségük.

Mindezt az EU tagállamok képviselői az Európai Tanács 2000. június 19-20. tartott Feirai Találkozóján fogadták el. Ezáltal minden szakpolitikai intézkedés során a fentiek tükrében kell a döntéseket, javaslatokat meghozni, elősegítve ezáltal a lisszaboni stratégiában foglalt célkitűzések megvalósulását is. 2002-ben a tagjelölt államok majd a Nyugat-balkáni államok is ratifikálták az Egyezményt (Európai Bizottság, 2004 b).

A Charta-ban az alábbi cselekvési irányokat határozták meg a KKV-szektor megerősítésére:

- vállalkozóvá válás támogatása: hasznos vállalkozói ismeretek oktatása az oktatási intézményekben, képzési tervek kidolgozása,

- vállalkozások indításának költséghatékonyá tétele, ezzel ösztönözve a polgárokat a szektor felé,
- vállalkozások elektronikus bejegyzésének gyorsabbá tétele,
- elektronikus ügyintézők ügykörének bővítése,
- vállalkozások számára ideális környezeti szféra kialakítása,
- felszámolásra vonatkozó törvények megreformálása, a létező tagállami törvények megvizsgálása a KKV-ra gyakorolt hatásuk tükrében,
- javaslat a versenyjogi szabályzásban meghatározott kikötések átdolgozására, mind nemzeti, mind EU-s szinten, ezzel támogatva a vállalkozások létesítésének ösztönzését.

2.3.3 Több éves vállalati- és vállalkozási program 2001-től 2005-ig

Az EU-ban az Európai Tanács 2000. decemberében fogadta el a több évre szóló vállalkozási programot. Az intézkedések összeállítása során figyelembe vették a KKV-szféra igényeit is.

5 területen határozták meg az intézkedéseket (Imreh, 2006):

- versenyképesség javítása,
- vállalkozások számának növelése pl.: elsősorban innovatív, kutatásra fókuszáló vállalkozások,
- üzleti, adminisztrációs terhek csökkentése, szabályok egyszerűsítése,
- pénzügyi támogatás fokozása, ennek keretében valósult meg pl.: létrehozott KKV Garancia eszköz, Európai Technológiai Eszköz Start-up kidolgozása,
- hozzáférés javítása a szolgáltatásokhoz pl.: közösségi programok, hálózatok elérhetősége.

A projektet a következő évre is kiterjesztették. Mindez meghatározó a KKV-politikát tekintve, hiszen érdemileg összefoglalta az eddig elért eredményeket, megalapozta a Versenyképességi Innovációs Keretprogramot (Imreh, 2006).

2.3.4 „A vállalkozás 2000” cselekvési terv

A 2008-as gazdasági recesszió megviselte Európát. Több, mint 25 millió fő vált munkanélkülivé. A KKV-szektor állapota azóta sem állt vissza a 2008-as szintre. Pénzügyi, illetve gazdasági érdekek hívták életre a „Vállalkozás 2020” cselekvési tervet. A program célja a gazdaság fellendítése, a munkanélküliség csökkentése és a vállalkozási kedv ösztönzése.

A cselekvési terv három pillére:

- vállalkozási ismeretek, vállalkozók képzése, továbbképzése,
- megfelelő gazdasági környezet kialakítása,
- követendő példaképek bemutatása, megfelelő társadalmi csoportok bevonása.

A vállalkozások támogatásával a munkahelyek száma nő, ez a foglalkoztatás növekedéséhez is hozzájárul. Ennek megvalósulásában a KKV-k jelentős szerepet játszhatnak. 2004-től a vállalkozói hajlandóság csökkent, az alkalmazotti jogviszonyban levők száma viszont nőtt. A gazdasági nagyhatalmaknál az önfoglalkoztatottak aránya jelentősebb. Az Európán kívüli nagyhatalmak esetében az üzleti környezet kialakítása lényegesen kedvezőbb a vállalkozók számára, mint Európában. Az USA-ban az aktívak 51%-a, míg Kínában az aktívak 56%-a tevékenykedik vállalkozóként (Csapó, 2009).

2.3.5 Zöld könyv az európai gazdaság hosszú távú fenntartásáról

Az Európai Bizottság által kiadott, Zöld könyv elnevezésű dokumentumok egy adott téma megvitatását segítik, felkérlik az érintett feleket, hogy vegyenek részt a konzultációs eljárásban. 2003-ban adták ki a Vállalkozás Európában című Zöld Könyvet, majd az Európai gazdaság hosszú távú finanszírozása című összefoglaló jelent meg. Utóbbi könyv taglalja, hogy a fenntartható gazdaság működtetéséhez megfelelő gazdasági és strukturális változásokra is szükség van. A vállalkozói szféra hosszú távú támogatásához elengedhetetlen az anyagi fedezet, valamint a szakértelem. Az itt előterjesztett intézkedések a vállalkozások támogatásával a gazdaság fenntartása mellett a növekedéshez is hozzájárulnak. A vállalkozói szektor pénzügyi megsegítésével nemcsak a belföldi, de az export tevékenység esetén felmerülő költségek is biztosítottak. A hosszú távú pénzügyi támogatás jótékony hatásai a foglalkoztatás felélénkülésében, a munkahelyek számának növekedésben is megmutatkoznak.

Az Európai Bizottság 2011-ben intézkedéscsomagot fogadott el a KKV-szektor költségproblémáinak kezelésére, továbbá kezdeményezte a részvénytőzsdához való csatlakozás megkönnyítését célzó intézkedések bevezetését és az adminisztrációs költségek csökkentését. További javaslatokat fogalmaztak meg a KKV-szféra megsegítése érdekében, úgymint: garanciaalap létrehozása a kockázatkezelés miatt, üzleti keretszabályok-, hitelbírálati standardok kidolgozása, KKV pénzügyi eszközök, piac és hálózat kialakítása (Európai Bizottság, 2013).

2.3.6 Eurobarométer felmérések

Az európai intézmények rendszeresen végeznek közvélemény-kutatásokat az uniós tagállamokban. Ilyen, ún. Eurobarométer közvélemény kutatás keretében vizsgálták a KKV- szektort is. A felmérés fókuszában a környezetvédelem, a „zöldítés”, a zöld munkahelyek kialakítása, a megújuló energiaforrások használata és a zöld piac létesítésének lehetősége állt.

A KKV-szektorban, ha a vállalkozások zöld termékeket állítanak elő és ilyen típusú szolgáltatásokat nyújtanak, megújuló energiaforrásokat használnak, akkor ezzel környezetbarát munkahelyeket teremtenek. Így elősegítik a fenntartható fejlődést, ezen kívül az EU környezetpolitikai céljainak eléréséhez is hozzájárulnak. Az így kialakított „green job” megoldás kiterjed az alkalmazott technológiára, a termékek minőségére, a nyújtott szolgáltatásokra és a fenntartható jövőre.

A 2013-as Eurobarométer eredmények bizonyították, hogy a KKV-k hozzájárultak az EU zöld politikájához, hiszen több zöld munkahelyet teremtettek, erőforrás-fejlesztéseket vittek véghez, valamint csökkentették széndioxid kibocsájtásukat. A számukat tekintve elmondható, hogy 2012-ben megközelítőleg 20,3 millió KKV volt az EU területén. Ezek a cégek a belső piacon 90 millió munkahelyet biztosítottak. A KKV-k számára, éppen úgy, ahogyan a nagyvállalatoknál is, fontos az erőforrás-takarékosság, A vizsgált KKV-k 93%-ának legalább egy tevékenysége energiatakarékos szemlélettel működik. 10 vállalkozásból 8 tervezi ilyen jellegű, vagy ehhez hasonló tevékenység bevezetését.

A vizsgált cégek különböző okok miatt váltottak környezetbarát megoldásokra: 63% megtakarítási, 28% környezeti, 23% fejlesztési/fogyasztói célból, 19% pénzügyi támogatás, versenyelőny/üzleti lehetőség céljából, míg 10% jogszabálytervezetek-, 10% pedig szabványok változása miatt. A környezetbarát közbeszerzés megvalósítása kihívás elé állítja a szektort. Ezt bizonyítja az is, hogy csupán 12% nyújtott be közbeszerzési pályázatot, ebből 7%-nak lett olyan nyertes pályázata, amely a környezetvédelmi szempontoknak megfelelt (Európai Bizottság, 2004 a).

A KKV-k kis része használ valamilyen Környezetközpontú irányítási rendszert, míg 67% egyáltalán nem alkalmaz ilyet. 2012-es adatok alapján 14% alkalmazott valamilyen nemzeti-, illetve regionális környezetgazdálkodási rendszert, 6% működtette vállalkozását az ISO 14001 szabványnak megfelelően, 2% az EMAS-t, 1% az ISO 14064-t, 1% pedig a ISO 16000-t használta. A 2013-as adatok ehhez képest nem mutatnak jelentős eltérést: A vállalkozások 11%-a alkalmazott valamilyen nemzeti-, illetve regionális környezetgazdálkodási rendszert, 6% alkalmazta az ISO

14001 szabványt, 2 % az EMAS-t, 2% az ISO 14064-t, 2% pedig az ISO 16000-t. Az EU-ban a KKV-k 35%-a biztosít a környezetbarát termékeket, valamint szolgáltatásokat, 19% pedig részt vesz a szilárd hulladék kezelésében. A környezetbarát szolgáltatások, termékek nyújtását biztosító vállalkozások 26%-a az építőiparban tevékenykedik, 24 % étel- és ital értékesítéssel, 22 % elektronikus eszközök értékesítésével foglalkozik.

2015. szeptember 1–18. között az Eurobarometer (European Commission, 2020) felmérést a Bizottság telefonos megkérdezéssel az alábbi országok bevonásával végezte: Svédország, Lengyelország, Portugália, Szlovákia, Szlovénia, Belgium, Ausztria, Csehország, Ciprus, Dánia, Németország, Észtország, Spanyolország, Franciaország, Finnország, Görögország, Egyesült Királyság, Írország, Magyarország, Litvánia, Olaszország, Lettország, Luxemburg, Hollandia, Málta, Albánia, Izland, Macedónia, Moldova, Montenegró, Norvégia, Szerbia, Törökország és az USA. Az eredmények alapján a korábban említett intézkedések nem érték el a várt hatásokat (European Commission, 2015).

10 megkérdezett KKV-ból 4 gondolja úgy, hogy a zöld intézkedések által redukálódott a termelésük költsége, míg tízből 6-an úgy vélik, hogy ez nem igaz. Tízből 8 vállalkozás elégedett a hozott intézkedésekkel.

A felmérésből kiderült, hogy 2013-ban jelentősebbek voltak az energia-hatékonysággal kapcsolatos beruházások, mint két évvel később. Ennek oka, hogy 2015-ben 6%-kal lecsökkent azon KKV-k köre, amelyek zöld intézkedéseket vezettek be. (Commission of the European Communities, 2004). A megkérdezettek többsége (87%) a költséghatékonyság jegyében, illetve a környezetvédelem miatt (39%) döntött az erőforrások gazdaságosabb felhasználása mellett. A KKV-k környezetbarát tevékenységei közül a legelterjedtebb a hulladék-csökkentés, az energiahatékonyság, illetve a termelőanyagok megtakarítása.

A zöld szolgáltatások és az ilyen jellegű termék-kínálat még nem eléggé terjedt el, a KKV-k csupán negyede foglalkozik ezzel. Elenyésző azon vállalkozások aránya is, amelyek környezeti követelményeknek megfelelő teljesítést vállaltak közbeszerzései pályázat benyújtása során (mindösszesen 11%). Ők főként az adminisztrációs terhet említették meg ennek okaként.

2.3.7 Európai uniós pályázatok, programok

A banki intézményeken kívül további külső finanszírozási lehetőségnek tekinthető a kohéziós források alkalmazása, különösen a fejletlen tőkepiac esetén. Ez a válságot követően előtérbe került a banki hitelezés visszaszorulásával. Emiatt nagymértékben módosult a finanszírozási szerkezet.

A válságot követően a vállalatok hitelképessége romlott. Ennek következtében a vállalati hitelállományok visszaestek, ezzel párhuzamosan viszont a pályázati lehetőségek előtérbe kerültek (Banai et. al., 2017).

A támogatási programok keretében ingyen vagy olcsóbb tőkéhez juthatnak a vállalatok, ez ösztönzi a beruházási szándékot és javítja a foglalkoztatottságot. A programok eredményessége, mind vállalati, mind pedig makroszinten is hat, a nagyobb támogatásban részesülő országok beruházási szintje magasabb és a foglalkoztatásuk is javuló tendenciát mutat.

Ezzel kapcsolatban több felmérés is készült az uniós támogatások hatásainak feltérképezésére, számos országban pozitív eredmények születtek. Fontos kérdés azonban annak vizsgálata, hogy a támogatások biztosan oda kerülnek-e, ahol arra leginkább szükség van.

A HÉTFA Elemző Központ vizsgálata arra jutott, hogy Magyarországon a támogatásoknak nemzetgazdasági szinten nincs kimutatható hatása. A magyarázat szerint a juttatásokat elsősorban olyan cégek kapják, amelyek igazából nem küzdenek tőkepiaci finanszírozási nehézségekkel és a kapott összeg nélkül is sikerült volna projektjeiket megvalósítani.

Ezzel ellentétben, a nyugat-európai országokban a támogatások pozitív eredményét ki tudták mutatni, főképp a foglalkoztatás és a K+F+I területeken. Emellett a reál teljesítménymutatók viszont nem javultak nagy mértékben. Más kutatások bizonyították, hogy a támogatásoknak köszönhetően többletberuházások valósultak meg, ugyanakkor kiemelték, hogy a vállalati teljesítményre nem voltak hatással (Gyurcsik, 2017).

Az Európai Beruházási Bank (EIB/EBB) a tőkepiacon kölcsönhöz jut és annak keretéből kedvező feltételekkel hitelt nyújt az EU projektek finanszírozásához. Szolgáltatása három területen jelenik meg: hitelezés, vegyes finanszírozás (más forrásból is) és tanácsadás (források előnyös felhasználása érdekében). Közvetlenül a kedvezményezettnek is folyósít, ugyanakkor hitelkeretet is biztosít a pénzügyintézeteknek, amelyek kihelyezik az összeget a célcsoportnak.

Az Európai Beruházási Alap (EBA) kockázati tőke- és kockázatfinanszírozási eszközökkel biztosít anyagi szubvenciót a KKV-knak. A részvények többségi tulajdonosa az EBB, az egyéb tulajdonosok közé tartozik az Európai Bizottság és más európai pénzügyintézetek is. Termékei többek között a kockázati tőke- és mikrofinanszírozás, a pénzügyi intézmények felé kibocsátott garanciák vagy a tagországok kockázati tőke-piacainak fejlődését segítő pénzügyi támogatás. Az Európai Stratégiai Beruházási Alap két részre tagolódik, az egyik az infrastruktúra fejlesztésének támogatására, a másik a kis- és középvállalkozások finanszírozására szolgál.

2.3.8 COSME program

A COSME elnevezésű program a 2014-2020-as időszakra szól, az Európai Bizottság és az Európai Beruházási Alap (EBA) együttműködő megállapodása a KKV-k finanszírozásának elősegítése érdekében jött létre. Előzménye a versenyképességi- és innovációs keretprogram (CIP), amely 2007-2013 között 16 milliárd euró hitelt és 2,8 milliárd euró kockázati tőkét biztosított az európai KKV-szektorok számára. A COSME program részei:

- *InnovFin - EU Finance for Innovators*

A 2014-2020-as programozási időszak alatt az EU és az EBB-csoport több, mint kétszeresére növelte az innovatív cégek támogatását Európában. Az InnovFin-t úgy fejlesztették ki, hogy egy sor integrált és kiegészítő finanszírozási eszközt biztosítson. A termékskálát folyamatosan frissítik, lépést tartva a piac fejlődésével.

Az InnovFin a kutatási és innovációs tevékenységek számára megfelelő pénzügyi eszköz. Ezen módszerek lefedik a hitelek széles skáláját, az eszköz-típusú anyagi támogatásokat, amelyek a kutatók igényeihez igazodnak. A célcsoportokhoz közvetlenül vagy közvetve – pénzügyi közvetítőkön (bank vagy alapkezelő) keresztül – jutnak el a pénzügyi hozzájárulások.

- *Financial guarantee facility for the Cultural and Creative Sectors*

A kulturális és kreatív ágazatok garanciakerete (CCS GF) a KKV finanszírozás egy speciális módszere, tekintettel arra, hogy kifejezetten a kulturális és kreatív ágazatban tevékenykedő KKV-knak szól és a 2014-2020 időszakra vonatkozó Kreatív Európa Program keretében indították útjára.

- *Microfinance and Social Entrepreneurship axis of EaSI*

A foglalkoztatás és szociális innováció európai (Employment and Social Innovation) program egyike a mikro- és szociális vállalkozások számára szól. A mikrofinanszírozás a vállalkozást indítóknak és fejleszteni kívánó KKV-knak szól. A bankok számára a mikrohitel-szolgáltatás intézményi szintű kiépítéséhez. Az EaSi garanciaeszköz keretében 96 millió euro összegű finanszírozáshoz segíti hozzá azon vállalkozásokat, amelyeknél a kockázati tényezőkből adódóan erre nem volt mód (Commission of the European Communities, 2021).

2.3.9 Central Europe Fund of Funds (CEFoF)

Az Európai Beruházási Alap hozta létre a közép-európai tőkealapot, kb. 200 millió euró kerettel. Az alap célja a közép-európai KKV-k tőkefinanszírozásának biztosítása. A releváns országok Ausztria, Csehország, Szlovákia, Magyarország és Szlovénia. Célja a piac alapú kockázati finanszírozási infrastruktúra megteremtése, a legjobb piaci standardok bevezetése, annak érdekében, hogy az egyes befektetők Közép-Európát válasszák. A Magyar Fejlesztési Bank is csatlakozott az alaphoz (EIF, 2021).

2.3.10 Európai Kisvállalkozói Intézkedéscsomag (SBA)

A Bizottság a KKV-kat célzó legátfogóbb intézkedést 2008 júniusában terjesztette elő a kisvállalkozói intézménycsomagról szóló közleménnyel. A kisvállalkozói intézkedéscsomagban szereplő eszközöket kívánták integrálni az új politikai keret megvalósítására a „Kisvállalkozások Európai Chartájára” és a „növekedésre és foglalkoztatásra irányuló modern KKV-politikára” alapozva. Az intézkedéscsomag a „Gondolkozz először kicsiben!” ideát hirdeti. (Európai Stratégiai Beruházási Alap, 2015)

2.3.11 Európa 2020 „Iparpolitika a globalizáció korában“

Az Európa 2020 stratégia a munkahelyteremtésről és az életszínvonal növeléséről szól: kijelöli a társadalmaink által követendő útírányt, és megmutatja, hogyan valósíthatja meg Európa az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést, és hogyan teremthet új munkahelyeket. A Bizottság azt javasolta, hogy öt területen – foglalkoztatás, kutatás és innováció, éghajlatváltozás és energia, oktatás, valamint a szegénység elleni küzdelem – tűzték ki a törekvéseiket 2020-ig, mérhető uniós célokat, amelyekből nemzeti célokat kell majd levezetni (Barroso, 2010).

Tíz kulcsfontosságú intézkedés irányul az európai ipar versenyképesség növelésére (Európai Bizottság, 2010):

1. Az új jogszabályok versenyképességre gyakorolt hatásának kifejezett és alapos ellenőrzése, amelynek keretében valamennyi politikai javaslat versenyképességre gyakorolt hatását megfelelően elemzik és figyelembe veszik.
2. A létező jogszabályok „alkalmassági vizsgálója”, amelynek révén – az európai vállalkozások költségeinek csökkentése érdekében – meghatározásra kerülnek a jogszabályok kumulatív hatását mérséklő lehetőségek.

3. A kkv-k alapításának és növekedésének elősegítése érdekében a kkv-k hitelhozáféréseinek megkönnyítése és nemzetközivé válásának ösztönzése.
4. Egy az európai szabványalkotás folyamatát erősítő stratégia, amely figyelembe veszi az ipar igényeit.
5. Az európai közlekedési, energetikai és kommunikációs infrastruktúra továbbfejlesztése, amely így – napjaink változó versenykörnyezetét jobban figyelembe véve – hatékonyabban kielégítheti majd az ipar igényeit.
6. Új nyersanyag-stratégia előterjesztése, aminek célja a hazai elsődleges nyersanyagok terén a fenntartható ellátást és gazdálkodását lehetővé tevő megfelelő keretfeltételek megteremtése.
7. Az ágazati innovációs teljesítményre való összpontosítás olyan ágazatokban hozott intézkedések révén, mint például a korszerű gyártási technológiák, az építőipar, a bioüzemanyagok, valamint a közúti és vasúti közlekedés terén, elsősorban az erőforrás-hatékonyság növelése érdekében.
8. Az energiaintenzív ágazatok által támasztott kihívások megválaszolása a keretfeltételeket javító és az innovációt elősegítő intézkedésekkel.
9. Egy az Európai Űrügynökséggel és a tagállamokkal közösen kialakított űrpolitika bevezetése; a Bizottság által kidolgozandó űrrepülési iparpolitika, amely lehetővé teszi egy, a teljes szállítói láncra kiterjedő szilárd ipari bázis kialakítását.
10. A Bizottság által évente készített jelentés Európa és a tagállamok versenyképességéről, iparpolitikáiról és ipari teljesítményéről.

2.3.12 CRII és CRII+

A Coronavirus Response Investment Initiative (CRII) kezdeményezést 2020. április 1-jén fogadták el, hogy mozgósítsa a kohéziós politikát, hogy rugalmasan reagálhasson a COVID-19 világjárvány kapcsán gyorsan felmerülő igényekre. A cél az, hogy a támogatást a leginkább kitett ágazatokra, például az egészségügyre, a kkv-kra és a munkaerőpiacokra célozzák, hogy segítsék a tagállamok leginkább érintett területeit és polgárait.

A koronavírus-járvány komoly kihívást jelent az egész Európai Unió számára. A nemzeti, regionális és helyi közösségek élen járnak a betegség és annak következményei elleni küzdelemben. A társadalmaink és az uniós országok közötti szolidaritás és felelősség

kulcsfontosságú e kihívás leküzdésében. A kollektív és összehangolt közösségi cselekvés haszna felülmúlja az egyéni és részrehajló válaszokat.

A Bizottság ezért 2020 áprilisában két intézkedéscsomagot indított: a Coronavirus Response Investment Initiative (CRII) és a Coronavirus Response Investment Initiative Plus (CRII+) kezdeményezést, amelyeket az Európai Parlament és az Európai Tanács jóváhagyott. Ez május 27-én kiegészült a REACT-EU csomag bemutatásával.

A meglévő alapokat átirányították, és minden uniós országban és régióban új források állnak rendelkezésre a válság kezelésére.

2.3.13 REACT-EU

A REACT-EU² folytatja és kiterjeszti a Coronavirus Response Investment Initiative és a Coronavirus Response Investment Initiative Plus keretében végrehajtott válságreagálási és válságelhárítási intézkedéseket, és hidat biztosít a hosszú távú helyreállítási tervhez. Ezért ezeket a többletforrásokat olyan projektekre kell fordítani, amelyek elősegítik a koronavírus-válság kapcsán a válságelhárítási kapacitásokat, valamint a gazdaság zöld, digitális és rugalmas fellendülését elősegítő műveletekbe történő beruházásokat.

Ez a finanszírozás teljesen új (47 milliárd EUR): a 2014–2020-as programok keretében még rendelkezésre álló finanszírozás kiegészítése, valamint a 2021–2027 közötti kohéziós előirányzatok kiegészítése, ami az európai strukturális és beruházási alapok teljes összegét a jelenlegi szint fölé emeli. és az EU költségvetésének legmagasabb egységes politikai támogatási eszközévé válik (European Commission, 2021).

A meglévő projektek megvalósítása jó úton halad, különösen a vállalati támogatás terén, így kevés lekötött forrás marad az újraelosztásra. Az osztrák hatóságok a meglévő projektszerződések kedvezményezettjei felé benyújtott kifizetési kérelmek gyors visszatérítésére összpontosítanak, és megoldják a nemzeti finanszírozásból származó fennmaradó problémákat. Az irányító hatóságok kihasználják az ellenőrzési egyszerűsítéseket és a 18 millió eurós vissza nem térített előfinanszírozás által biztosított többletlikviditást, amelyet a koronavírussal kapcsolatos kiadások előlegének formájában használnak fel. Vannak példák az ERFA által társfinanszírozott projektekre is, amelyek segítik a COVID-válság leküzdését, ilyen például a „Digitalizáció Háza vagy

---

² Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe

kockázati tőke-finanszírozás egy COVID gyorsteszteket fejlesztő vállalat számára (European Commission, 2021).

Németország csaknem 6 millió eurót fektetett be orvosi berendezések vásárlására és 10 laboratórium támogatására a vizsgálati kapacitás növelése érdekében. Mintegy 64 millió eurót használnak fel üzleti támogatásra, különösen a kkv-k forgótőkéjére. A CRII rugalmasságait a folyamatban lévő projektfelhívások lehetséges késésének szembeállítására és a kedvezményezettek likviditásának biztosítására használják. A munkanélküliek és más veszélyeztetett csoportok finanszírozása 25 millió euróval nőtt (European Commission, 2021).

Magyarország 320 millió eurót csoportosított át a kkv-k forgóeszközhitelének biztosítására. Magyarország kiszélesítette a vissza nem térítendő támogatásra (támogatásra) jogosult kedvezményezettek körét is. A módosítást követően a támogatás a vállalkozások szélesebb köre számára vált elérhetővé, különösen a válság által különösen sújtott szolgáltató szektorban. Magyarország élt azzal a lehetőséggel is, hogy az EU társfinanszírozási arányát átmenetileg az elszámolható kiadások 100%-ára emelje valamennyi magyar program esetében. Magyarország jelenleg további módosításokon dolgozik, amelyek célja, hogy 1) további likviditási támogatást nyújtsanak a kkv-knak; 2) Magyarország legrosszabbul érintett régiója, a Közép-Magyarországi Régió vállalatainak és veszélyeztetett csoportjainak támogatása; 3) a fenntartható közlekedés támogatása, amely hozzájárul a zöldebb gazdaság felé való átmenethez Közép-Magyarországon; 4) a járvány gazdasági hatásai által érintett emberek támogatása további munkaerő-piaci intézkedésekkel (European Commission, 2021).

2.4 A KKV-szektor alakulása és az EU vállalkozáspolitikája

A KKV-k nélkülözhetetlen szerepet játszanak az EU gazdaságában, legtöbbször az „európai gazdaság gerinceként” említik ezeket a cégeket (European Commission, 2019).

Az EU-ban működő mikro-, kis- és középvállalkozások száma az összes vállalkozás közel 99%-át teszik ki, így értelemszerűen szoros kapcsolatban állnak a biztosított munkahelyek számával (közel kétharmad a magánszektorban) (EUROSTAT, 2010).

Az előzőekben felsorolt intézkedésekből és programokból is látható, hogy az Európai Unió már a 2000-es évek elejétől aktívan foglalkozott az európai KKV-k megerősítésének, versenyképességének, valamint identitásának fejlesztésével. Az egyik legfontosabb tényező kezdetek óta a finanszírozás volt. A szakirodalom alapján a KKV-k fejlődésének legfőbb

nehézsége a források korlátozott elérhetősége volt. Az európai KKV-k versenyképességének és termelékenységének mutatói folyamatosan alulmaradtak az amerikai és japán vállalkozásokétól.

A kisvállalkozások fejlődési üteméért a méretgazdaságossági okok felelősek, hiszen túl magas az általuk felhasználni kívánt szolgáltatások és erőforrások relatív tranzakciós költsége. A hitelfelvétel, a tőkebevonás nehezebb, ugyanakkor az állami kötelezettségek (adózás, járulékfizetés) viszont magasabbak.

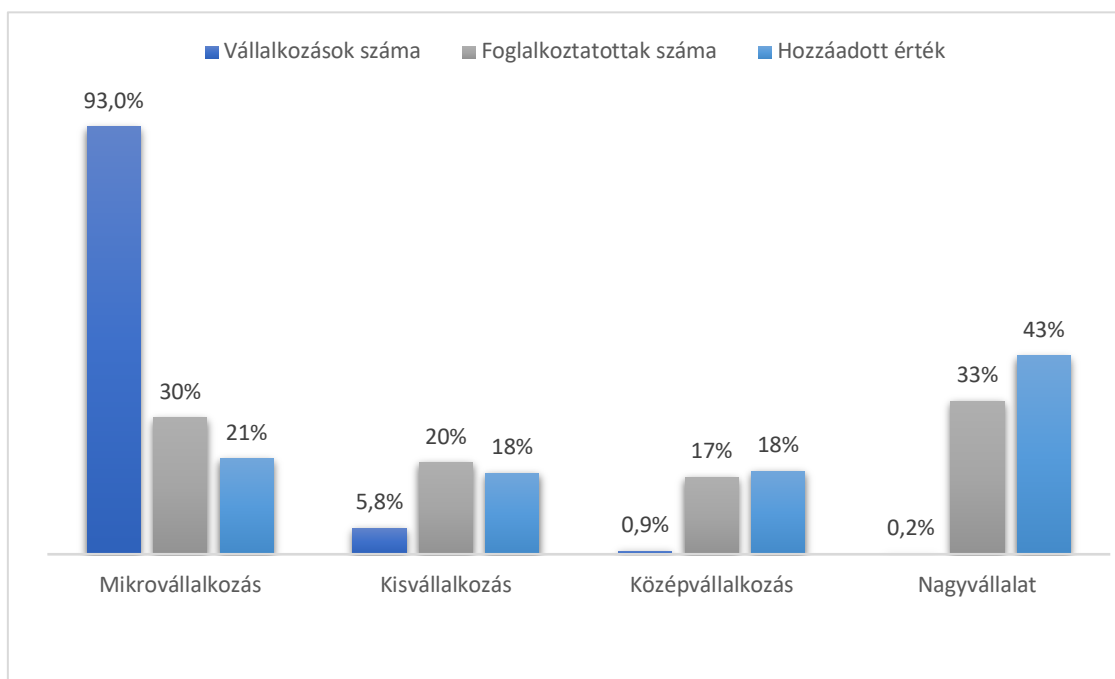
Az európai országok KKV-inak tevékenysége főleg a nemzeti határaikon belüli tevékenységre összpontosult egy ideig. Ennek oka, hogy kevés volt azon vállalkozások száma, amelyek a nemzeti határokon átnyúló, viszont még EU határokon belül működő tevékenységet folytatnak. Ha megvizsgáljuk az EU-ban működő KKV-k életútját az alábbiakat tapasztalhatjuk:

- Az Európai Unióban az országok protekcionista politikája saját KKV-szektorokkal szemben az elmúlt időszakban egyre erősödött. Részben a kelet- és nyugat-európai országok között folyamatosan fennálló bérkülönbségek miatt próbálja az EU folyamatos rendeletekkel szabályozni a feszültségeket.
- A kettős adóztatás miatt elkészített jogharmonizáció sok esetben nem átlátható az országok között. Fontos azonban kiemelni, hogy az európai tagországok állami apparátusai sok esetben nem kaptak kiképzést a jogszabályok betartására. (Európai Bizottság, 2011)
- Az EU-ban az idegen nyelv ismeretének hiánya szintén korlátozó hatással van a KKV-k határon átnyúló terjeszkedésére.
- A tagállamok magatartáspolitikája nem ösztönzi a „vállalkozás alapításának kedvét”. Ezen a téren kiemelkedő Németország példája, ahol a vállalkozásokat (KKV-kat) a bankszettortól kezdve az állami intézményekig mindenhol negatívan fogadják.
- Ahhoz, hogy Európa vonzó hely legyen a befektetésekhez és a munkához, fontos, hogy a vállalkozások nyíltan és tisztességesen versenyezzenek.

A KKV-k fontos szerepet játszanak az EU „nem pénzügyi üzletgazdaságában”. 2016-ban 24 millió KKV 4 030 milliárd euró hozzáadott értéket generált és közel 93 millió embert foglalkoztatott. Ezáltal a KKV-k a teljes foglalkoztatottság közel 2/3-át és a hozzáadott érték közel 56,8%-át képviselik.

A fentiek alapján a KKV-k átlagos termelékenysége, hozzáadott értéként mérve, foglalkoztatottakra vetítve, 43 300 euró volt. A mikrovállalkozás a leggyakoribb vállalkozási forma az Unióban, ez az összes működő vállalkozásnak közel 93%-át adja. Az EU-ban a KKV-k átlagosan 3,9 főt foglalkoztatnak. A szektor legfontosabb ágazatai: az építőipar, a kereskedelem, valamint a gyártás.

Jól látható, hogy a mikrovállalkozások aránya a többi vállalkozási mérethez képest kimagasló. (1. ábra)

1. ábra A KKV-szektor helyzete a vállalkozások mérete szerint az EU-ban (2017)

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2017) adatai alapján

A továbbiakban az általam elkészített táblázatok pontos és logikus értelmezéséhez készítettem a fenti színmeghatározást. A táblázatokban szereplő adatokat színskála alapján elemeztem. A piros színtől elindulva a zöldig emelkednek a mennyiségek. Az egyes tagországokban a működő vállalkozások számát a 2. táblázatban mutatom be. Az adatsorok a 2010-2018- as időszakot mutatják be. A legtöbb uniós országról elmondható, hogy a vizsgált időszakban a kis- és középvállalkozások száma növekedett.

Megállapítható, hogy 2018-as adatok alapján Franciaországban 2,981 millió vállalkozás, Spanyolországban 2,795 millió, Németországban 2,941 millió aktív regisztrált vállalkozás működött. A legkevesebb KKV Észtországban és Máltán található.

Az aktív vállalkozások számában a 2008-as válság után 2016-tól folyamatos emelkedés látható a legtöbb Európai Uniói tagországnál. A tagországok közül Olaszországban 2018-ban 0,23%- kal csökkent a KKV-k száma az előző évhez képest. Ausztriában 2017-ig növekedés látható, majd 2018-ban megtorpant a „vállalkozási kedv” az országban és az előző évhez képest 4,63%-kal visszaesett a KKV-k száma. Fontos megemlíteni, hogy az EUROSTAT adatai a tagországok viszonylatában hiányosak voltak, így 7 ország esetében nem vizsgálható a fejlődés üteme. A

vizsgálatok során abból a feltételezésből indultam ki, hogy a növekedés mind a hét ország esetében látható volt az előző évekhez képest.

2. táblázat A KKV-k száma az uniós tagországokban (2010-2018)

Időszak	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	570.084	582.907	597.792	597.231	624.681	633.455	643.430	663.897	<u>666.288</u>
Bulgária		337.429	339.197	340.660	346.175	353.210	363.321	368.470	<u>371.182</u>
Csehország	1.016.849	1.043.965	1.046.393	1.026.785	1.033.625	1.039.251	1.057.080	1.058.960	<u>1.083.150</u>
Dánia			235.315	233.496	235.159	233.407	242.342	<u>247.861</u>	
Németország			2.566.554	2.572.988	2.896.976	2.819.879	2.901.467	<u>2.941.509</u>	
Észtország	57.850	60.645	64.271	68.588	70.107	74.563	77.113	82.338	<u>84.153</u>
Írország					235.697	248.947	251.041	<u>284.966</u>	
Görögország			749.823	698.660	706.550	805.343	<u>810.495</u>	738.096	
Spanyolország	2.652.899	2.570.981	2.514.601	2.478.034	2.498.023	2.590.540	2.823.823	2.806.997	<u>2.795.883</u>
Franciaország	2.654.978	2.712.740	2.950.942	3.083.771	3.253.320	3.048.149	<u>3.203.117</u>	2.904.283	2.981.164
Horvátország	<u>178.379</u>	166.021	160.625	158.595	159.180	158.886	160.112	162.435	166.903
Olaszország			<u>3.970.155</u>	3.957.326	3.850.913	3.865.309	3.909.404	3.855.343	3.844.281
Ciprus	50.390	51.074	49.023	47.014	46.938	51.195	50.482	52.657	<u>57.736</u>
Lettország		87.883	100.755	106.163	109.697	118.868	<u>124.362</u>	122.224	122.497
Litvánia	126.803	140.023	154.882	166.529	188.113	200.073	206.239	216.314	<u>224.654</u>
Luxemburg	32.058	32.806	32.976	34.593	35.222	35.865	36.349	37.855	<u>38.575</u>
Magyarország	583.557	578.341	552.515	523.914	543.833	567.462	582.816	602.296	<u>632.095</u>
Málta	30.473	29.301	28.417	27.106	27.962	27.944	31.061	30.749	<u>34.009</u>
Hollandia	826.382	854.375	913.295	1.079.205	1.102.812	1.140.358	1.183.354	<u>1.209.673</u>	
Ausztria	338.652	341.875	347.125	357.489	361.546	362.718	364.928	<u>374.509</u>	357.172
Lengyelország	1.545.390	1.591.800	1.590.251	1.565.286	1.621.098	1.675.841	1.766.290	1.812.741	<u>2.058.544</u>
Portugália	903.014	871.968	830.312	812.784	818.546	844.536	871.771	908.367	<u>938.210</u>
Románia	494.784	460.353	477.311	487.511	506.655	509.109	517.653	536.857	<u>553.572</u>
Szlovénia	122.392	124.394	126.359	133.405	136.808	141.639	145.962	149.459	<u>153.421</u>
Szlovákia	423.134	430.981	411.998	406.078	434.159	443.887	459.105	485.362	<u>507.541</u>
Finnország		243.855	244.367	247.941	248.496	248.283	248.105	<u>250.770</u>	
Svédország	656.528	685.710	696.591	697.843	708.429	722.480	740.357	<u>750.002</u>	

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2010-2019) adatai alapján

A 3. táblázat mutatja a mikrovállalkozások megoszlását az összes európai KKV-t figyelembe véve. Az adatsor alapján megállapítható, hogy minden tagországban 90% feletti arányban szerepelnek a KKV-k. Itt érdemes megjegyezni, hogy míg a keleti blokkokban a mikrovállalkozások számának növekedése jellemző, addig a közép-európai, illetve a nyugat-európai országokban stagnálás vagy a mikrovállalkozások arányának csökkenése jellemző az elmúlt években.

3. táblázat A mikrovállalkozások százalékos megoszlása az összes európai KKV arányában

Időszak	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	95,21%	95,21%	95,38%	95,44%	95,65%	95,70%	95,72%	95,81%	96,01%
Bulgária		93,13%	93,40%	93,45%	93,60%	93,56%	93,67%	93,57%	93,78%
Csehország	96,72%	96,86%	96,92%	96,93%	96,97%	96,96%	96,99%	96,95%	96,98%
Dánia			92,11%	92,00%	91,97%	91,83%	91,71%	91,64%	
Németország			87,47%	87,34%	88,15%	87,46%	87,13%	87,23%	
Észtország	91,86%	92,22%	92,42%	92,75%	92,83%	92,79%	92,93%	93,29%	93,36%
Írország						97,79%	97,62%	93,96%	
Görögország			97,24%		99,10%	98,09%	97,96%	97,48%	
Spanyolország	94,90%	95,12%	95,44%	95,60%	95,74%	95,75%	95,54%	95,38%	95,37%
Franciaország	95,44%	95,40%	98,36%	98,47%	98,59%	96,07%	96,09%	96,44%	96,50%
Horvátország	93,88%	93,72%	93,64%	93,58%	93,66%	93,42%	93,23%	93,07%	93,01%
Olaszország			96,84%	95,76%	96,96%	95,77%	95,64%	96,80%	96,72%
Ciprus	97,96%	95,95%				94,41%			95,72%
Lettország		91,71%	92,66%	92,85%	92,96%	93,44%	94,01%	93,52%	93,22%
Litvánia	91,90%	92,58%	93,00%	93,32%	93,99%	94,30%	94,45%	94,67%	94,95%
Luxemburg	90,60%	90,71%	90,57%	90,80%	90,83%	90,78%	90,57%	90,94%	90,88%
Magyarország	95,78%	95,85%	95,66%	95,41%	95,37%	95,32%	95,34%	95,39%	95,57%
Málta	95,82%	95,40%	95,31%	94,57%	94,75%	94,36%	94,58%	94,16%	94,47%
Hollandia	95,15%	95,07%	95,38%	96,14%	96,37%	96,50%	96,60%	96,61%	
Ausztria	90,53%	90,46%	90,33%	90,46%	90,41%	90,31%	90,22%	90,30%	90,10%
Lengyelország	96,78%	96,66%	96,52%	96,34%	96,47%	96,76%	96,82%	97,08%	95,98%
Portugália	95,84%	95,90%	96,09%	96,22%	96,21%	96,16%	96,15%	96,17%	96,10%
Románia	91,90%	90,61%	90,88%	91,09%	91,53%	91,57%	91,54%	91,89%	92,12%
Szlovénia	95,16%	95,39%	95,57%	95,84%	95,88%	95,91%	95,95%	95,90%	95,79%
Szlovákia	96,52%	96,80%	97,22%	97,37%	97,41%	97,29%	97,74%	97,70%	97,77%
Finnország		93,68%	93,70%	94,60%	93,34%	93,37%	93,28%	93,24%	
Svédország	95,65%	95,73%	95,74%	95,73%	95,76%	95,74%	95,70%	95,69%	

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT adatai alapján

További érdekes kutatás lehet annak kiderítése, hogy milyen ok-okozati összefüggés miatt csökkent a mikrovállalkozások száma az Európai Unióban. A 4. táblázatban a kisvállalkozások száma látható a 2010-2018 közötti időszakban a tagországok közötti megoszlásban.

4. táblázat Kisvállalkozások számokban 2010-2018 között az Európai Unióban, tagországok lebontásában

Időszak	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	27.317	27.894	27.589	27.240	27.196	27.235	27.551	27.795	26.591
Bulgária	0	23.191	22.379	22.307	22.143	22.751	23.012	23.693	23.082
Csehország	33.384	32.767	32.269	31.474	31.321	31.574	31.849	32.292	32.763
Dánia			18.563	18.673	18.894	19.065	20.079	20.724	
Németország			321.470	325.814	343.243	353.609	373.276	375.504	
Észtország	4.707	4.716	4.872	4.974	5.026	5.377	5.449	5.521	5.591
Írország						5.514	5.982	17.213	
Görögország			20.698		6.384	15.368	16.549	18.604	
Spanyolország	135.413	125.521	114.694	108.922	106.534	110.170	125.846	129.563	129.437
Franciaország	121.159	124.858	48.268	47.096	45.858	119.863	125.240	103.428	104.192
Horvátország	10.917	10.419	10.212	10.181	10.087	10.450	10.836	11.250	11.661
Olaszország			125.628	167.711	117.201	163.482	170.290	123.486	125.962
Ciprus	1.030	2.071				2.864			2.469
Lettország		7.283	7.392	7.587	7.719	7.792	7.454	7.919	8.307
Litvánia	10.267	10.387	10.847	11.121	11.313	11.406	11.448	11.530	11.346
Luxemburg	3.014	3.047	3.110	3.182	3.230	3.307	3.429	3.431	3.519
Magyarország	24.619	24.002	23.996	24.072	25.188	26.529	27.172	27.775	28.033
Málta	1.275	1.349	1.334	1.473	1.467	1.575	1.682	1.797	1.879
Hollandia	40.109	42.092	42.156	41.671	40.084	39.887	40.221	41.052	
Ausztria	32.081	32.621	33.568	34.098	34.661	35.165	35.685	36.330	35.347
Lengyelország	49.836	53.104	55.286	57.305	57.152	54.369	56.105	52.955	82.709
Portugália	37.588	35.779	32.425	30.719	31.003	32.420	33.553	34.806	36.617
Románia	40.058	43.241	43.537	43.427	42.937	42.909	43.811	43.529	43.643
Szlovénia	5.925	5.739	5.593	5.543	5.639	5.800	5.910	6.124	6.458
Szlovákia	14.743	13.775	11.444	10.675	11.233	12.044	10.371	11.154	11.338
Finnország		15.422	15.399	13.387	16.545	16.452	16.662	16.945	
Svédország	28.542	29.265	29.698	29.809	30.056	30.770	31.833	32.331	

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2010-2018) adatai alapján

Megállapítható, hogy bizonyos országokban, mint Belgium, Szlovákia, Litvánia a középvállalkozások száma csökkenő tendenciát mutat. Visszautalva a 2. táblázatra, fontos megjegyezni, hogy ezeknél az időszakoknál a mikrovállalkozások számának növekedése volt megfigyelhető. Mindazonáltal megállapítható, hogy Belgium kivételével az összes tagország esetében nőtt a kisvállalkozások száma a 2017-es évet követően.

5. táblázat Középvállalkozások mennyisége 2010-2018 között tagországi bontásban

Időszak	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	4.222	4.236	4.197	4.189	4.064	4.067	4.171	4.283	4.121
Bulgária		4.285	4.210	4.161	4.176	4.240	4.268	4.290	4.331
Csehország	6.673	6.633	6.683	6.565	6.550	6.629	6.758	6.895	7.057
Dánia			3.394	3.422	3.525	3.616	3.714	3.777	
Németország			55.347	54.039	56.039	57.918	60.505	61.634	
Észtország	963	996	991	1.004	1.041	1.062	1.047	1.029	1.063
Írország					2.523			3.019	
Görögország			2.544						
Spanyolország	16.912	15.831	14.830	14.164	14.298	14.830	15.072	16.007	15.917
Franciaország	20.140	20.451	20.255	19.970	19.324	19.472	19.657	16.862	16.594
Horvátország	1.972	1.915	1.840	1.787	1.756	1.799	1.795	1.861	1.883
Olaszország			19.069	18.771	18.548	18.700	19.518	19.814	20.364
Ciprus		496	484				465		
Lettország		1.366	1.424	1.454	1.487	1.434	1.432	1.438	1.462
Litvánia	2.025	2.119	2.142	2.156	2.190	2.199	2.234	2.262	2.197
Luxemburg	582	594	601	612	607	632	642	683	709
Magyarország	4.052	4.080			4.108	4.323	4.471	4.516	4.515
Málta	265	288	287	300	302	310	332	337	364
Hollandia	8.404	8.410	8.442	8.381	8.166	8.228	8.452	8.606	
Ausztria	4.841	5.012	5.146	5.129	5.224	5.228	5.331	5.424	5.263
Lengyelország	15.457	15.278	15.061	14.550	14.620	14.913	15.273	15.501	15.474
Portugália	5.389	5.232	4.828	4.719	4.779	4.933	5.190	5.482	5.745
Románia	7.635	8.161	8.043	7.931	7.866	8.078	8.235	8.113	7.955
Szlovénia	1.224	1.174	1.122	1.100	1.081	1.112	1.129	1.182	1.247
Szlovákia	2.307	2.301	2.162	2.200	2.199	2.319	2.454	2.517	2.567
Finnország		2.520	2.595	2.320	2.703	2.735	2.827	2.946	
Svédország	4.899	5.027	5.071	5.099	5.155	5.277	5.489	5.527	

Forrás: Saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2010-2018) adatai alapján

Az 5. táblázat adatai szerint a 2010-2014 közötti periódusban a tagországokban általánosságban a középvállalkozások számának csökkenése volt jellemző, majd 2015-től kezdve újra növekedés figyelhető meg.

2.5 A KKV-szektor a magyar gazdaságban

Magyarországon az 1960-as években a paraszti réteg termelőszövetkezetekbe való kényszerítését követő hibás rendszerműködésnek következtében fellépő elégedetlenséget enyhíteni próbáló reformtörekvéseknek köszönhetően jelentek meg az első magángazdaságok (háztáji gazdaságok). Hazánkban ez tekinthető a KKV- szektor születésének (Schindele, 1986).

Az évtized végére a kisiparosok és a kiskereskedők gazdasági szerepét felismerte a rendszer, így új kisvállalkozói formák jelentek meg. Ez a réteg folyamatosan gyarapodott ebben az időszakban (Zékány, 2018). A szocialista nagyvállalati rendszer az 1980-as évek elejéig teljes mértékben uralta a piacot, majd a kilencvenes években bomlásnak indult (Parragh, 2010).

Az 1988. évi Gazdasági társaságokról szóló VI. törvény (Jogtár, 1991) életbe lépésével kezdődött a sokat vitatott spontán privatizáció. Ez a törvény tette lehetővé a külföldi működőtőke tömeges beáramlását az országba, – ez a tőkeszegény magyar piacnak elengedhetetlen volt abban az időben – illetve lehetőséget adott arra, hogy az addig állami vállalatok a menedzsment kezébe kerülhessenek.

E törvény további célja volt, hogy jogi keretek megteremtésével segítse a népgazdaság jövedelemtermelő képességének javítását, a piaci jellegű termelési-értékesítési együttműködés fejlődését (Herder-Institut, 2014). A törvény legfontosabb tartalma a társadalmi tulajdon, ez különösképpen az állami tulajdon hatékonyabb hasznosítását jelentette. Ez utóbbi azt mondta ki, hogy a gazdasági társaságok működése ne korlátozza a versenyt, ne teremtsen monopóliumokat, ne sértse a hitelezők érdekeit és a közérdeket. A törvény hatására többszázezer vállalkozás született ebben az időszakban. 1994-ben közel egymillió fölé emelkedett a regisztrált vállalkozások száma, melyeknek a 90%-a már akkor is a KKV- nak minősült. (Parragh, 2010)

2.6 A KKV szektor jelenlegi helyzete

Hazánkban a nem pénzügyi üzletgazdaságban működő kis- és középvállalkozások aránya megegyezik az EU átlagával: a foglalkoztatás mintegy kétharmadát és a hozzáadott érték több mint felét adják. A mikrovállalkozások különösen fontosak a foglalkoztatás szempontjából, tekintettel arra, hogy az összes munkahely több mint egyharmadát biztosítják. A KKV-k termelékenységére,

egy alkalmazottra jutó hozzáadott értéként számítva 2016-ban körülbelül 16 200 euró volt, ami az EU 43 500 eurós átlagának körülbelül az egyharmadát teszi ki. A magyar KKV-k átlagosan 3,3 embert foglalkoztatnak (Röhl, 2017 a-b)

A KKV-k nemzetgazdaságban betöltött szerepe tovább növekedett az utóbbi időszakban (2012-2016 között). Az általuk létrehozott hozzáadott érték 16,8%-kal, a foglalkoztatottsági mutató pedig 5,7%-kal emelkedett. Hazánkban 2016-ban a nagyvállalatokban a foglalkoztatás szintje meghaladta a 2008-as válság előtti mértéket, míg a KKV-kban a foglalkoztatás továbbra is 3,5%-kal volt alacsonyabb, mint 2008-ban (Európai Bizottság, 2017).

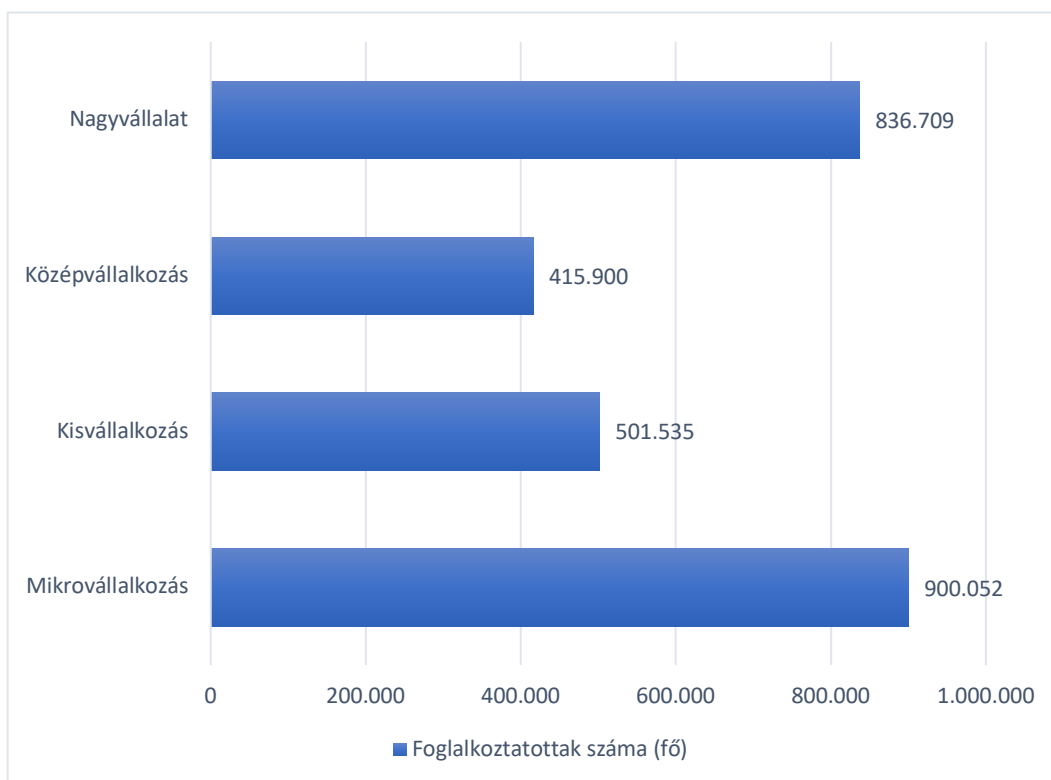
6. táblázat Magyarországi KKV-k megoszlása méret szerint 2010-2018 között

Magyarország / Időszak	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mikrovállalkozások száma	554.886	550.259	528.519	499.842	514.537	536.610	551.173	570.005	599.547
Kisvállalkozások száma	24.619	24.002	23.996	24.072	25.188	26.529	27.172	27.775	28.033
Közepesvállalkozások száma	4.052	4.080	n/a	n/a	4.108	4.323	4.471	4.516	4.515

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2010-2018) adatai alapján

A 6-os táblázat a 2010-2018 közötti időszakban mutatja be a magyarországi KKV-k méret szerinti megoszlását. A vállalkozások száma a pénzügyi válság hatására 2010-2014 között csökkent a szektorban. 2014-2018 között mindhárom vállalkozási méretben folyamatos növekedés tapasztalható. A mikrovállalkozások mennyisége 8 százalékponttal, a kisvállalkozások száma 13,82 százalékponttal, a közepes vállalkozások száma 2018-ra 11,42 százalékponttal emelkedett. Így a KKV-k száma 2010-ről 2018-ra 8,3 százalékponttal emelkedett.

A KKV-k és a nagyvállalatok ágazati szerkezete igen eltérő a KSH adatai szerint. A 2017-es összesítés szerint a nagyvállalatok 67,4%-a nyújt szolgáltatást, 5,1% az építőiparban, 2,7% a mezőgazdaságban van jelen, míg 24,7% ipari tevékenységet végez.

2. ábra Magyarországi KKV-k megoszlása 2017-ben foglalkoztatás és hozzáadott érték szerint

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2017) adatai alapján

A KKV-k közel 80%-a valamilyen szolgáltató tevékenység nyújtásával foglalkozik, 9,6% az építőiparban, 4,3% a mezőgazdaságban tevékenykedik, az iparban 7,3 % van jelen.

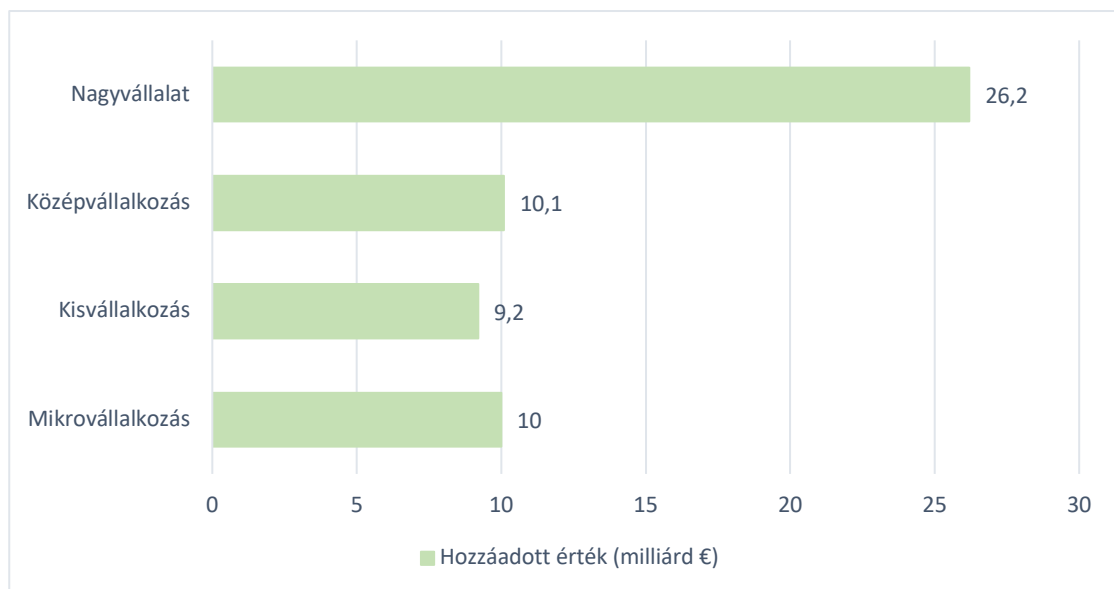
A 2. ábra a magyarországi KKV-k megoszlását mutatja be foglalkoztatás szerint 2017-ben. A mikrovállalkozásokban volt a legnagyobb foglalkoztatottsági arány, 900 052 fő dolgozott ebben a szektorban. Ezt követték a nagyvállalatok, 836 709 fős foglalkoztatottsággal. A kis- és a közepes vállalkozásokban összesen volt akkora a foglalkoztatottság mértéke, mint a mikrovállalkozásokban. (3. ábra)

3. ábra Magyarországi KKV-k megoszlása 2017-ben foglalkoztatás szerint (fő)

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2017) adatai alapján

A 4-es ábra a hozzáadott érték alapján csoportosítja a vállalalkozási formákat. Ennek alapján elmondható, hogy a nagyvállalatok hozzáadott értéke összesen 3 milliárd euróval kevesebb, mint a mikro-, kis- és középvállalkozások hozzáadott értéke összesen. A nagyvállalatok hozzáadott értéke 47,20%-át, a középvállalkozásoké 18,19%-át, kisvállalkozásoké 16,58%-át, a mikrovállalkozások 18,01%-át teszik ki az összes hozzáadott értéknek.

4. ábra Magyarországi KKV-k megoszlása 2017-ben hozzáadott érték szerint (fő)

Forrás: saját számítás és szerkesztés az EUROSTAT (2017) adatai alapján

A magyar KKV-szektor főbb jellemzői (Kállay, 2010):

- elaprózott vállalatszerkezet,
- erős középvállalati réteg hiánya (1 % alatt van a magyar középvállalatok száma),
- a versenyszféra több mint 2,6 millió embernek ad munkát, ezek 70%-át KKV- knál foglalkoztatják,
- a vállalatok többsége elégtelen hitelfedezettel rendelkezik,
- magas az adóelkerülés aránya,
- sok a kényszervállalkozás,
- relatív alacsony termelékenység,
- kiöregedő menedzsment, utódlási problémák,
- elégtelen pénzügyi ismeretek,
- alacsony innovációs hajlandóság.

2.7 A gazdaságfejlesztési programok hatása

A gazdaságfejlesztési és gazdaságnövekedést célzó támogatások fontos pillérei az EU gazdaságpolitikájának. A Strukturális és a Kohéziós alapok közvetve vagy közvetlenül, de hatással vannak a KKV-szektorra, a szakirodalmi adatok azonban nem egybehangzók arra vonatkozóan, hogy ez serkentő hatást jelent-e.

Burnside és Dollar a 2000-es években elkészített kutatása (Burnside & Dollar, 2000) arra az eredményre jutott, hogy a fentiekre nagy hatása van az állami szervek működésének fejlettségére. A cikkben számos kérdést vizsgáltak a támogatások (külföldi segélyek), gazdaságpolitika, valamint a növekedés közötti hatásokkal kapcsolatban. A szerzők megállapították, hogy az előbbieknél átlagosan kevés hatással volt a gazdaság növekedésére.

A kutatás rámutatott, hogy a gazdaságfejlesztési programok azokban az országokban voltak eredményesek, ahol az intézményrendszer transzparens, jól működik. Ott, ahol ez gyengébb, nem találtak szignifikáns kapcsolatot. Ez a hatás túlmutat azon a közvetlen következményen, amelyet maguk a különböző szakpolitikai hatások gyakorolnak a növekedésre.

Ezeket a megállapításokat később Bourguignon és Sunberg 2007-es kutatásukkal cáfolták. (Bourguignon & Sundberg , 2007) Vizsgálataik alapján nem lehet pusztán a fejlett intézményrendszer alapján meghatározni a gazdaságfejlesztési, növekedést segítő programok

hatását. Annak ellenére, hogy az addigi kutatások legnagyobb része a támogatások pozitív hatásairól írtak, addig a Bourguignon és Sunberg szerint a támogatások hatékonyságának vizsgálata ennél sokkal bonyolultabb. Véleményük szerint inkább az ok-okozati összefüggéseket lenne érdemes vizsgálni a politikai, gazdasági és piaci szereplők részvételével.

Az legnagyobb gazdaságfejlesztő hatással bíró támogatásokat az EU közösségi forrásai biztosítják. A csatlakozás után az EU a kelet-európai országok számára felzárkózási alapokat biztosított, melyek célja az elmaradott térségek fejlesztéseinek finanszírozása volt, valamint a makrogazdasági mutatók növekedésének segítése. A szakirodalomban alapvetően két módon jelenik meg a támogatások hatása: mikro- vagy makro szinten (Banai et al., 2017).

Cappelen és szerzőtársai kutatásukban makromodelekkel becsülik meg a támogatás hatását. A kutatásban utalnak arra, hogy az EU regionális támogatása jelentős és pozitív hatással van az európai régiók növekedési teljesítményére. Ezen túlmenően a támogatások hatásának megváltozására utaló jelek már megmutatkoztak a kilencvenes években. Ez azt jelzi, hogy a strukturális alapok 1988-ban végrehajtott nagy reformja eredményesebbé tette az EU regionális politikáját. A kutatás eredményei jelzik, hogy a támogatások gazdasági hatásai sokkal erősebben érvényesülnek a fejlettebb környezetben, hangsúlyozva ezáltal a politikai háttér fontosságát (Cappelen et al., 2003).

2008-ban a Roeger és szerzőtársai kutatásában felállított modell kellően részletes ahhoz, hogy képes legyen foglalkozni azon fő területekkel, amelyekről az EU átfogó strukturális reformstratégiája keretében tárgyalnak. Minden szakpolitikai intézkedéshez egy átfogó makrogazdasági mutatót vezetnek be, amely bemutatja, hogy az egyes reformok rövid-, közép- és hosszú távon milyen hatással vannak a növekedésre, a foglalkoztatásra, a befektetések összetételére. Betekintést nyújtva ezáltal a különböző strukturális és fiskális intézkedésekbe (2008).

Az Európai Bizottság is számos jelentést készített a támogatások hatásáról, amelyekről elmondható, hogy a modellekkel elsősorban a GDP-re gyakorolt hatásokat vizsgálták (Banai et al., 2017). Monfort és szerzőtársai munkájukban az EU kohéziós és vidékfejlesztési politikái keretében a 2007- 2013 közötti időszakban végrehajtott programokat vizsgálják.

A jelentés különösen a QUEST III -al végzett szimulációk alapján értékeli a fentiek európai gazdaságra gyakorolt hatását. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a támogatások jelentős növekedést hoztak és hozzájárultak az uniós tagállamok gazdasági teljesítményének javításához.

Monfort és társai kutatásukban megjegyzik, hogy 2015-ben a GDP körülbelül 4,1%-kal volt magasabb azokban a tagállamokban, amelyek 2004. után csatlakoztak az Unióhoz, illetve ott, ahol magasabb egy főre jutó támogatásban részesültek.

A legnagyobb hatás Magyarországon (+5,3%), Lettorszáiban (+5,1%), valamint Lengyelországban (+ 4,3%) volt tapasztalható. Az EU támogatások – jelen kutatásban főként a kohéziós és vidékfejlesztési programok – célja az EU tagországok gazdasági szerkezetének és ezáltal versenyképességének növelése és javítása. A vizsgálat eredménye alapján, az 1 euróra jutó GDP-re gyakorolt hatás idővel folyamatosan növekszik (Monfort et al., 2016).

A vizsgálatok igazolják ugyan a támogatások hatását a makrogazdasági mutatókra, viszont azt nem, hogy a juttatások vállalati szinten is hatásosak lennének.

Mouqué a támogatásokat mikroszintű hatásvizsgálatokkal mérte. Kutatásai teljes mértékben a támogatások vállalati léptékű hasznosulását vizsgálták. Mouqué többek között olyan kérdésekre kereste a választ, hogy „kell-e támogatást nyújtani a nagyvállalatoknak?“, vagy „A vállalati támogatás kiszorítja a többi tevékenységet a régióban?“.

Az eredmények programonként és országonként eltérnek ugyan, de összességében elmondható, hogy a támogatások pozitív hatással vannak a befektetésekre, a termelésre és a foglalkoztatásra a KKV-szektorban. A jelentés eredményei alapján kimutatható, hogy ebben a rendszerben 1 euró közpénz 1,30 euró többletbefektetéshez vezetett, valamint a támogatás által létrehozott munkahelyek stabilnak és hosszú távúnak bizonyultak (Mouqué, 2012).

A fentiek mellett fontos kiemelni, hogy a kisebb összegű támogatások majdnem olyan hatékonyan segítették elő az innovációt, mint a nagyobb volumenűek. Emellett a támogatások költséghatékonysága további átgondolást igényel még a nagyobb hatékonyság elérése érdekében, hiszen az eredmények alapján a kedvezményes hitelek, a tanácsadás, vagy a kisebb támogatások is eredményesnek bizonyultak (Banai et al., 2017).

A magyarországi EU-s programokkal kapcsolatban több kutatás is készült az elmúlt időszakban. A Hétfa Kutatóközpont (Balás et al., 2015) vizsgálata makroszintű megközelítést használ. A források felhasználásával kapcsolatban fontos, hogy a támogatások kifizetésének lendülete befolyásoló tényezőként hat a fejlesztési források hatékonyságára.

A Kutatóközpont megállapítása értelmében az Uniós források negatív hatásokkal is járhatnak, főként akkor, ha a pályázók célja a fejlesztési források megszerzése. Gyakori, hogy az innováció ez utóbbi esetben nem jelenik meg a vállalkozás jövőképeiben. Jellemző, hogy ezzel szemben a vállalkozásnál inkább egyfajta támogatásfüggőség alakulhat ki.

A kutatás eredményei azt jelzik, hogy a fejlesztések, bár rövid távon a beruházási keresleten keresztül közvetlen impulzust adtak ugyan a magyar gazdaságnak és legnagyobb mértékben az építőipart segítették, hosszú távon nem jártak kapacitásbővüléssel és hatékonyság javulással. A gazdaságélénkítő hatások a foglalkoztatottságot pozitívan befolyásolták, hiszen, ha csak átmenetileg is, de növekedett a foglalkoztatottak száma (Balás et al., 2015).

A kutatóintézet álláspontja alapján azok az intézkedések, amelyek a hitelfelvevők vagy a szervezetek hitelkockázatát csökkentik, elősegíthetik a vállalkozások versenyképességének növelését. Az Intézet által alkalmazott makrogazdasági modell alapján kiszámították, hogy a 2008-2014-es időszakban a reál GDP növekedése az EU-s támogatások hiányában 2 százalékponttal lett volna kisebb (Balás et al., 2015).

A Budapest Intézet ezzel szemben már lényegesen eltérő, mikroszintű megközelítést alkalmazott. Eredményeik szerint a támogatások pozitív hatást gyakoroltak a foglalkoztatotti létszámra, azonban az árbevételre vonatkozóan nem mutattak ki szignifikáns növekedést (Banai et al., 2017).

Az Európai Uniótól érkező támogatások együttes, valós hatásának becslése meglehetősen nehéz, hiszen a programok hatásai rövid távon nem mérhetők, valamint az ezen mutatókra gyakorolt hatásuk ilyen időtávon nehezen modellezhető (Budapesti Intézet, 2013).

Banai és szerzőtársai makroszintű megközelítések közé sorolható, kétlépcsős vizsgálatot végeztek a 2007-2013-as Uniós programozási időszak alatt Magyarországra érkező, közvetlen gazdaságfejlesztési célú, mikro-, kis- és középvállalatoknak nyújtott támogatásokra vonatkozóan (Banai et al., 2017).

Az első lépcsőfokban megbecsülték a várható támogatás elnyerésének valószínűségét, majd minden támogatást elnyerő vállalathoz párosítottak egy nem támogatott vállalatot. Elvárt volt, hogy az eredmények szektoregyezőséget mutassanak. Ennél a modellnél a kutatók a vállalkozások támogatás előtti teljesítményét használták. A második lépcsőnél a maradék különbségek kiszűrésére fixhatás panelregressziót alkalmaztak. Az így kapott eredményeket nevezik „kauzális hatásnak”.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program és a Regionális Fejlesztés Operatív Programok gazdaságfejlesztési támogatásai közül vállalatonként az első hatását becsülték meg a „foglalkoztatotti létszámra, a bruttó hozzáadott értékre, az üzemi eredményre, az árbevételre és a tárgyieszköz-állomány reálértékeire, valamint a munkatermelékenységre vonatkozóan.” (Banai et al., 2017).

Banai és munkatársai eredményei alapján elmondható, hogy a gazdaságfejlesztési források szignifikáns pozitív hatást gyakoroltak a foglalkoztatotti létszámra, az árbevételre és a bruttó

hozzáadott értékre. Szignifikáns kapcsolat mutatkozott a vissza nem térítendő támogatások esetében is. Ilyen jellegű kapcsolatot egy esetben sem mutatkozott meg a munka hatékonyságára vonatkozóan.

A vállalkozások méretaránya tekintetében a következő eredmények születtek: a nagyobb vállalatok nagyobb támogatást kapnak, és ennek megfelelően jelentősebb a támogatás okozta hatás is (Banai et al., 2017).

2.8 Az állami intézmények hatása a versenyképességére

A verseny minden piacgazdaság mozgató ereje, az üzleti fejlődés szempontjából elengedhetetlen, míg a versenyképesség növelése a legfontosabb feltétele a vállalkozások fennmaradásának. A szakemberek átlagosan egyetértenek abban, hogy a KKV-k versenyképességének egyik alappillére a stabil és jól működő állami intézményrendszer, amely az EU-s támogatások (külföldi támogatások) esetében megfelelő segítséget nyújthat a vállalkozásoknak. A fentieket alátámasztja Ahmedova (2015) tanulmányában, amelyben Bulgária Uniós csatlakozását olyan lehetőségként vizionálta, amely nagy hatással lesz a KKV- k támogatására és fejlesztésére. A versenyképesség valamennyi tényezője között megfigyelt magas fokú összefüggést, valamint a szorosabban integrált rendszerintézkedések fontosságát hangsúlyozza a vállalatok versenyképességének javítása érdekében (Ahmedova, 2015).

Ahmedova véleménye szerint a versenyképességi hatás maximalizálásának elérése érdekében az államoknak szisztematikus és egységes módszertant kell alkalmazniuk annak érdekében, hogy azonosíthassák azon a KKV-kat, amelyek bizonyos vagy minden lényeges tényező tekintetében potenciált mutatnak a fejlődés és a versenyképesség érdekében. Az állam csak így tudna időben, megfelelő és objektív támogatást nyújtani azoknak a KKV-knak, amelyek képesek lennének fenntartható növekedést elérni az ágazatban (Ahmedova, 2015).

Setyawan és kutatótársai 2015-ben további kutatásokat végeztek az indonéz iparágak egyes klasztereiben. Céljuk szintén a KKV-k versenyképességi modelljének kidolgozása volt. Eredményeik azt mutatják, hogy a KKV-knak állami segítségre van szükségük a marketinghálózatok és a pénzügyi intézményekhez való hozzáférés fejlesztéséhez (Setyawan et al., 2015).

Vizsgálatukban a vállalatok versenyképességét három fontos területen elemezték: a humán erőforrás, a pénzügyi tőke, valamint az innováció alapján. A humán erőforrás tekintetében elmondható, hogy a KKV-k versenyképességi modelljei azt jelzik, hogy az iskolai végzettség pozitív hatással van a vállalatok növekedésére. E tanulmány megállapításai között szerepel a

forgatóke fontos szerepe a KKV-k fejlesztésében és a versenyképesség növelésében. Eredményeik alapján fontos kiemelni, hogy a vállalkozásoknak erősíteniük kell innovációs szintjüket és üzleti stratégiájukat a piaci teljesítményük növelése érdekében (Setyawan et al., 2015).

Az előzőekben a kutatók annak fontosságát vizsgálták, hogy az intézményesedés fejlődése elkerülhetetlen annak érdekében, hogy a KKV-k versenyképessége akár hazai, akár nemzetközi viszonylatban javuljon.

Aristovnik és Obadic az EU legjobb teljesítménymutatóira vonatkozó rangsorok elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy azok az országok, amelyekben a legalacsonyabbak a cégalapítás költségei és a vállalkozások a legrövidebb időt töltik az adóigazgatással, valamint a szerződéses eljárások érvényesítésével, élen járnak a KKV-k növekedésében. Kutatásuk empirikus részében a DEA módszertan alkalmazásával vizsgálták, hogy ezek az országok valóban hatékonyan alakították-e át kedvező üzleti környezetüket a KKV-k növekedésének elősegítése érdekében. Az empirikus eredmények azt mutatják, hogy Luxemburg, Svédország, valamint különösen a balti államok jó viszonyítási alapként szolgálhatnak ahhoz, hogy a viszonylag kedvező közigazgatási kiválósági környezetet a KKV-k mutatóinak növekedésévé alakítsák át. Dánia és az Egyesült Királyság a könnyű üzleti tevékenységet segítő rangsor ellenére sem tudta jelentősen ösztönözni a KKV-k növekedését az elemzett időszakban. Összességében elmondható, hogy az EU-tagállamok nagy többségének fő célja – különösen Délkelet-Európában és a mediterrán térségben – továbbra is a bürokrácia további csökkentése, amely hasznos lehet a KKV-k növekedésének javításában (Aristovnik & Obadic, 2015).

Egyre elterjedtebb az a nézet, hogy a költséges szabályozások akadályozzák a vállalkozások alapítását, valamint a gazdasági növekedést (Djankov et al., 2002). Az adminisztratív terhekkal kapcsolatos európai politikai vitában különös hangsúlyt fektetnek a KKV-kra. Ennek legfőbb oka, hogy a kisebb cégekre aránytalanul nagy szabályozási teher hárul, szemben a nagyobb cégekkel.

Számos európai tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy a kisebb vállalkozásoknak nagyobb szabályozási terhet kell viselniük, mint a nagyobb vállalkozásoknak (Djankov et al., 2002).

Marinescu (2013) foglalkozik azzal a megközelítéssel, hogy üzleti környezet gazdasági teljesítményét azok az intézmények határozzák meg, amelyek elősegítik, vagy éppen korlátozzák a vállalkozói kezdeményezéseket és általában a gazdasági tevékenységet. Kutatásában két országcsoport összehasonlító elemzéséből azt a következtetést vonta le, hogy bizonyos területeken még mindig jelentős hiányosságok vannak. Ezek három olyan intézményi területen jelennek meg leginkább, amelyek elengedhetetlenek a gazdasági teljesítményhez: a tulajdonjogok védelme, az engedélyek megszerzése, valamint az állam elfogadása.

Ennek oka lehet egyrészt, hogy az európai üzleti környezet viszonylag alacsony gazdasági teljesítménye az európai jogszabályok rendkívüli szigorának köszönhető. Az EU egész gazdasági térsége szenved az üzleti környezet túlbonyolított szabályozási rendszere miatt. A Lisszaboni Szerződésben az üzleti környezetet érintő szabályozási terhek csökkentésének komoly reformja még nem valósult meg, sem nemzeti, sem nemzetközi szinten. A vizsgálat kimutatta, hogy a vállalkozók körében végzett felmérések teljes mértékben megerősítik azt, hogy nincs látható előrelépés a szabályozási terhek csökkentése terén (Marinescu, 2013).

2.9 A klaszterizáció pozitív hatásai

Az építőipari KKV-k jelentősége megkérdőjelezhetetlen az Európai Unióban. A szektor a GDP közel 10%-át állítja elő és hozzávetőlegesen 20 millió munkahely teremtését garantálja. Egy 2012-es Európai Bizottság által készített jelentés szerint „az építőipari szektor teljesítménye nagymértékben határozza meg a teljes gazdaság alakulását.” (Európai Bizottság, 2012).

A SECTEUR jelentése szerint az Európai Unió befektetéseinek több mint a fele az építőipari-szektorhoz tartozik. Az építőipar az egyetlen olyan ágazat, ahol minden egyes új munkahely további két munkahelyet termet más ágazatokban (Barsi, 2002).

Közel 2 millió építőipari vállalkozás működik aktívan az Európai Unióban, ezek 92%-a mikrovállalkozásnak minősül. A mikrovállalkozások egyik legnagyobb problémája, hogy nincsenek eléggé „feltőkésítve”, az építőipari innováció és a kutatás-fejlesztés nem haladja meg az output 1%-át (Barsi, 2002), valamint az innovációs képességük nagyon alacsony (Bencsik & Filep, 2020).

2.9.1 A klaszterek légjogosultsága az építőiparban

Az építőipar a legérzékenyebb ágazatok közé tartozik, a 2008-as pénzügyi világválság súlyosan érintette (Vasa, 2010; Lentner et al., 2020). Ezen a területen, 2011-ig a „beruházási kedv” 16%-os visszaesése volt tapasztalható.

A válság országonként eltérő hatást váltott ki. Míg a keleti-országokban, mint Magyarország és Románia az ingatlanok hirtelen elértéktelenedése okozott drámai visszaesést, addig más országokban a hitelpiac bedőlése eredményezte az építőipari teljesítmény zsugorodását (Európai Bizottság, 2012; European Commission, 2015a; European Commission, 2015b; Bite et al., 2020).

Emellett az egyre inkább előtérbe kerülő szakképzett munkaerőhiány okozott problémát a cégeknek. A szakképzett munkaerő hiánya nemcsak bevétel-kiesését jelent a szektor számára, hanem a vállalkozások növekedésének is gátja. A PwC 2019-ben közel 600 magánvállalkozás bevonásával készített felmérést. A megkérdezett cégek negyedének elmondása alapján a szakképzett munkaerőhiány a vállalkozásoknak évente közel 5%-os bevételkieséssel jár (PwC, 2019).

Másik probléma, hogy az EU-n kívülről beáramló képzett munkaerő a magasabb jövedelmeket biztosító Nyugat-európai országokban keres munkalehetőségeket. A KKV-k ezen a területen is működő versenytársai az erősebb költségvetéssel és perspektívákkal rendelkező multinacionális vállalatok.

A szakképzett munkaerőhiányt tovább súlyosbítja, hogy az európai népesség az elmúlt évtizedekben előregedő tendenciát mutat. A demográfiai problémák már ezen a szinten is észlelhetők, hiszen az alacsony születési ráta következtében még kevesebb aktív munkavállaló lesz a jövőben a piacon.

A 2016-os, EU-n kívülről érkező migráció sem enyhítette nagymértékben a már akuttá vált szakképzett munkaerőhiány problematikáját, tekintettel arra, hogy igen kis hányaduk képes újabb szakmák elsajátítására.

A PwC 2019-es jelentése külön kitér arra, hogy a vállalkozások számára az egyik legfontosabb probléma, hogy a pályakezdők szakképesítései nem elégítik ki a piaci igényeket. A KKV-k és az oktatásért felelős szervek hatékonyabb együttműködésére lenne szükség.

Az építőipar egyfelől kulcsszerepet tölt be a munkahelyteremtésben, azáltal, hogy az elmaradott régiókban is lehetőséget biztosít a munkavégzésre. Ezen kívül fontos még kiemelni, hogy az építőipari alágazatok tevékenységei hatással vannak más szektorok teljesítményére is.

2.9.2 Az európai építőipar stabilizációjának fenntarthatósága

Az Európai Unió fő alappillérei közé tartozik a szabad kereskedelem és a munkavállalás lehetőségének biztosítása az egész Unió területén belül. Ez a lehetőség nyitotta meg az utat az európai cégeknek, megteremtve a lehetőséget arra, hogy más tagországokban is folytathassák tevékenységüket. Az EU-n belüli versenyhelyzet azonban korántsem mondható mindig egyenlőnek, különösen akkor, ha a kelet-európai elmaradottabb országokból érkező vállalkozásokat hasonlítjuk össze nyugati versenytársaikkal. Míg a keleti országokból érkező vállalkozások élvezik hazájuk lazább adórendszerét, addig a nyugati országok stabilabb és

kiszámíthatóbb piaci környezetben képesek hosszú távú stratégiákat is kialakítani versenyképességük növelése érdekében.

Az Európai Unió 2012-es közleménye szerint a közösség egyik legfontosabb feladata az építőipari vállalkozások fenntartható versenyképessége érdekében egy közös stratégia kialakítása, amelyet a következő évtizedekben a társadalmi kihívások kezelésére szolgáló stratégiákkal ötvöznek.

A stratégia öt kulcsfontosságú célkitűzésre összpontosít:

1. Kedvező beruházási feltételek.
2. Szakképzett munkaerőhiány mérséklése.
3. Forráshatékonyság.
4. Belső piac megerősítése az építőipar számára.
5. Az uniós építőipari vállalkozások globális versenyhelyzetének javítása.

2.9.3 Az építőipari vállalkozások versenyképességének fejlesztése a klaszterekkel

Lengyel és Rechnitzer 2002-ben A hazai építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben című kötetében a következőképpen foglalta össze a magyar építőipar várható helyzetét az EU csatlakozás után. A magyar vállalkozásokat egy teljesen új helyzet elé állítja a közös piacra való lépés. Véleményük szerint a kisvállalkozások fogják leginkább megszenvedni a csak jelentős befektetésekkel végrehajtható követelmények abszolválását. Annak ellenére, hogy az építőipar magyar nemzetgazdaságban betöltött szerepe megkérdőjelezhetetlen, a szektor nem tudta kivívni, hogy egy stabil háttérrel rendelkező intézményesültséget hozzanak létre (Lengyel & Rechnitzer , 2002).

Lengyel és Rechnitzer arra az álláspontra jutottak, hogy az építőipari vállalkozások versenyképességének kulcsa a vállalati együttműködés, a hálózatosodás és a klaszteresedés.

2.9.4 Építőipari klaszter-esettanulmányok

Az építőipari ágazaton belül a 2000-es évek elején egyáltalán nem volt jellemző a vállalkozások együttműködése. Ez természetesen nehezítette a klaszteresedés kialakulását. A kutatók szerint a specifikálódás túl kockázatosnak minősült, mivel a vállalkozások érdeke az volt, hogy képesek legyenek minél több projektbe bekapcsolódni (Bajmóczi et al., 2002).

A dán építőipari megaklaszter

A dán gazdaságban az építőipar komoly jelentőséggel bír, emiatt nagy hangsúlyt fektetnek a versenyképesség növelésére. A dán kormány már 1999-ben felismerte, hogy a versenyképesség növelése elengedhetetlen a nemzetgazdaság számára (Danisch Government, 1999).

A dán vezetés felhagyott az eddig inkább szétaprózott iparági programokkal és helyette iparágcsoportokra koncentráló intézkedéscsomagokkal próbálta a versenyképességet erősíteni. Rájöttek, hogy a fejlődés mozgatói inkább a „vállalkozások, szektorok, piacok és intézmények közötti kapcsolatokban rejlenek.” (Bajmóczy et al., 2002).

A dán gazdaság klaszterekre való bontása lehetővé tette a klaszter-alapú gazdaságpolitikát, így a 2000-2001 közötti időszakban a következő célok születtek meg:

- az építőipari vállalkozások között erősíteni kell az együttműködést,
- folyamatos információáramlás az építőipari vállalkozások helyzetéről és teljesítményéről,
- az iparosodottság fokának növelése,
- az építőipari munka minőségének követelményeinek fokozása,
- kutatás és fejlesztés előtérbe helyezése.

A holland építőipari klaszter-esettanulmány

Mint Dánia esetében, Hollandia ipara is kiemelkedő helyen szerepel a hozzáadott érték mennyisége és az alkalmazottak számának nagyságát tekintve (Bajmóczy et al., 2002).

Hollandiában két módszerrel dolgoznak: esettanulmányokkal és input-output analízissel. Az input-output elemzés segítségével Hollandiában 12 nagy konglomerációt határoztak meg (Hertog et al., 1999). Ezek egyike az építőipari klaszter. A holland modellt egészében véve nevezhetjük tradicionális építőipari klaszternek. Ennek oka, hogy fontos szerep jut az informális hálózatoknak. Lényeges kiemelni azonban, hogy az innovativitás még fejlesztésre szorul. A holland építőipart számos kihívás elé állítja a folyamatosan növekedő verseny, a minőségi elvárások emelkedése, a használható területek szűkössége vagy éppen a változó kormányzati szerep.

2.9.5 Magyar építőipari klaszterfejlesztési irányok

Buzás és munkatársai munkájukban (Buzás et al., 2002) a magyar építőipar klaszterének lehetséges fejlesztési stratégiáira tettek javaslatot. Véleményük szerint nem létezik egy bevált klaszter-sablon, amely minden országban egyaránt működne. Álláspontjuk szerint klaszter-

fejlesztés van, amely révén a klasztert a kormányzati és a magánszervezetek sajátosságaihoz, valamint folyamatos változásaihoz alakítják (Buzás et al., 2002).

Az általános klaszterfejlesztésnél mérvadó OECD irányelvei (OECD, 2002) :

- A klaszterfejlesztés kezdeti stádiumában érdemes legalább egy embrionális klasztert kiválasztani.
- Meg kell fogalmazni a tényleges piaci problémákat és az ehhez társuló támogatási célokat.
- Mintaprojektek létrehozása, amelyek várhatóan rövidtávon lesznek sikeresek.
- Fontos, hogy a klaszternek része legyen egy közigazgatási egység. (Regionális vagy kormányzati képviselő.)
- A klaszterben részt kell venniük a magánszféra és az állami szféra képviselőinek.
- Fontos a transzparens kidolgozás, a folyamatos kontrollig.

A kutatók szerint mindazonáltal az építőipari klaszterek fejlesztésénél a nemzetközi példák alapján a következő fontos észrevételeket is figyelembe kell venni:

- Építőipari klaszter alatt kell érteni minden, az építőiparhoz köthető szolgáltatást. Jelen esetben a tervezéstől kezdve a termelési láncon keresztül az ingatlan ügyekig.
- Az építőipar meghatározó cégei, amelyek az értéklánc-rendszer végén állnak, elkezdenek egymás stratégiai szövetségeseiként működni. Amikor ez a folyamat nyilvánvalóan körvonalazódik, akkor szükségessé válik a kormányzati háttértámogatás.

A szakemberek a fentiekől rövid távon a következő eredményeket várják:

- külföldi versenytársakkal szembeni piaci pozíció javulása,
- a kormánydöntéseknél nagyobb lobbitevékenység az építőipar érdekében,
- piaci pozíciók megőrzése az EU csatlakozás után,
- KKV-k felkészítése a csatlakozásra.

3. AZ ÉPÍTŐIPARI VÁLLALKOZÁSOK JELLEMZŐI

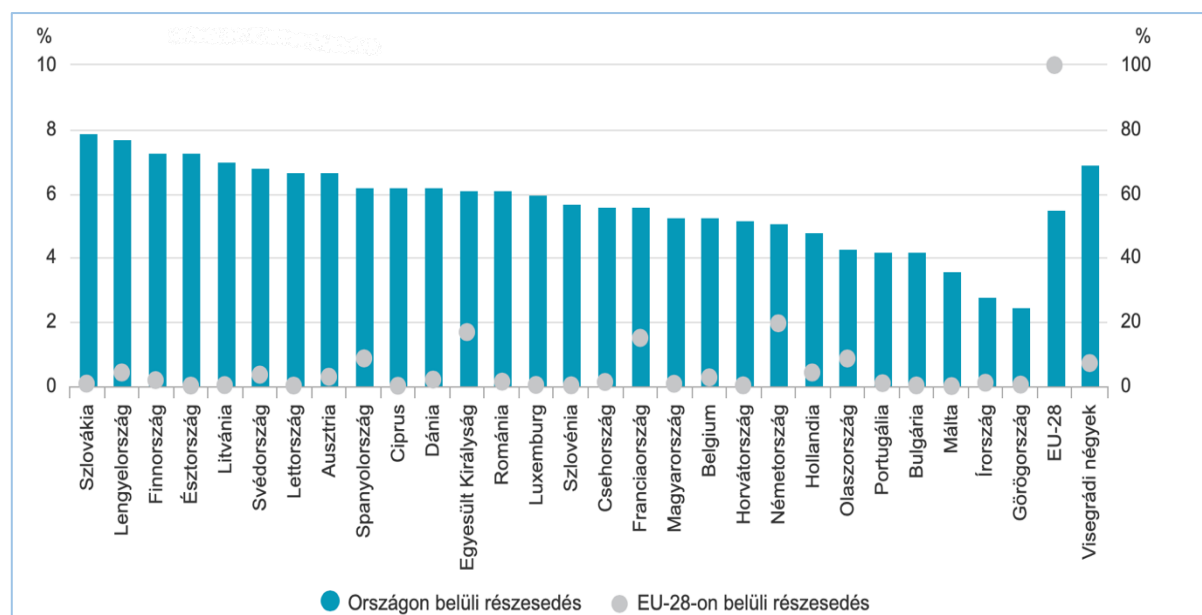
3.1 Építőipari vállalkozások az Európai Unióban

Az építőipar különösen nagy gazdasági jelentőséggel bír az Európai Unióban. A szektor közel 18 millió munkahelyet ad és a GDP 8,6%-a is innen származik. Európában közel 42,9 millió munkavállaló közvetlenül vagy közvetve függ az építőipari szektortól. (Institut der deutschen Wirtschaft Köln, 2020)

Az építőipart a 2008-as gazdasági világválság különösen drasztikusan sújtotta (Radar, 2019). Az iparosodott országokban hirtelen csökkent a termelés értéke, ennek okán például Litvániában 54,4%-os csökkenés volt tapasztalható. Németországban és Ausztriában nem érződött a válság hatása a szektorban. Észtországban, Írországban és Spanyolországban a növekedési ütem már 2008 előtt is zuhanó tendenciát mutatott (European Commission, 2020)

Az építőipari termelés hirtelen visszaesése a minden országban váratlan volt, mely felkészületlenül érte a szektort. . Az építőipar termelése azóta is csak lassan állt helyre (Statistic Bundesamt, 2020).

Az Európai Unióban (EU-28) és az euró-zónában az építőipar súlya – a hozzáadott érték arányában – az elmúlt években 5-5,5% között változott, míg a visegrádi országokban 6-7% között. Magyarországon 2019-ben az építőipar 5,5%-át adta bruttó hazai terméknek értékének.(5.ábra)

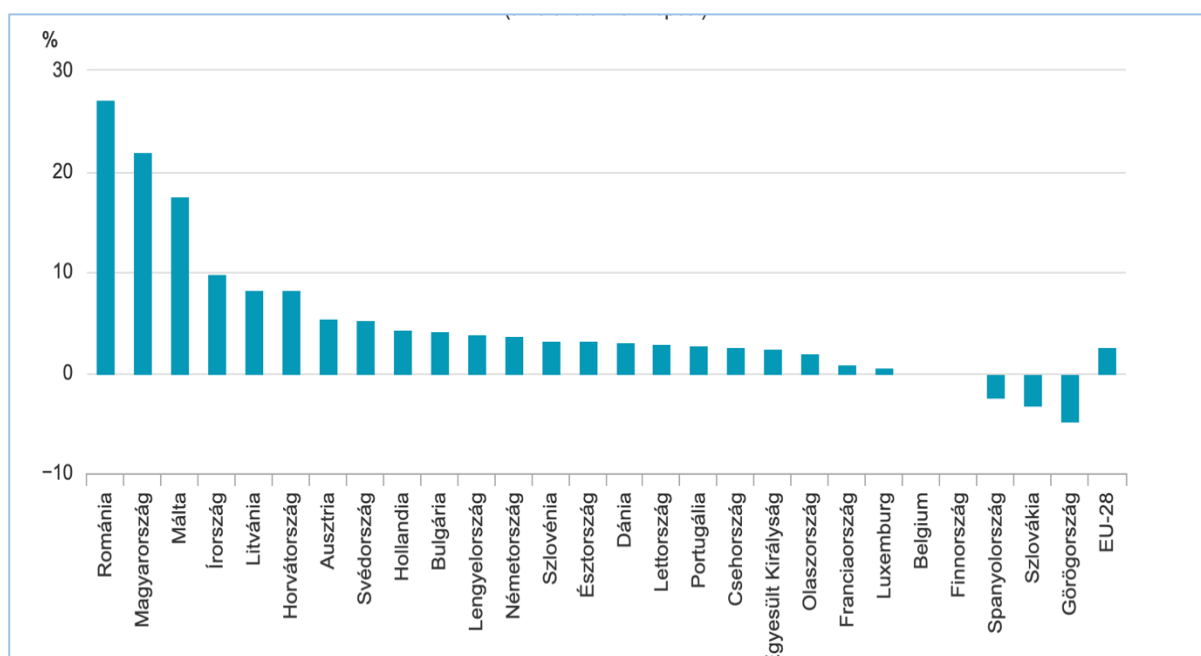

5. ábra Az építőipar részesedése az ország hozzáadott értékéből és az ország építőiparának a részesedése az EU-28 építőiparából (2018)

Forrás: KSH, Helyzetkép az építőiparról (Központi Statisztikai Hivatal, 2019)

Az Európai Unió építőiparának hozzáadott értékén belül Németország súlya 20% körüli, Franciaországé és az Egyesült Királyságé 15–16%. A visegrádi országok részesedése együtt 6–7%, Magyarországé 1% alatti (Statista, 2020).

Az Európai Unió (EU-28) és az euró-zóna építőipari termelése 2015 óta minden évben emelkedett. A termelés 2019-ben az Európai Unióban 2,6%-kal, az euró-zónában 1,8%-kal bővült. A nagyobb tagállamok közül csak Spanyolországban csökkent a termelés (2,4%-kal), ezzel szemben Németországban 3,7%, az Egyesült Királyságban 2,5%, Franciaországban 0,8%, Olaszországban 2,0% a növekedés mértéke. A visegrádi országok közül Lengyelországban 3,8 %-kal, Csehországban 2,6%-kal magasabb volt a kibocsátás az előző évinél, míg Szlovákiában 3,3 %-kal kisebb. A fentieket a 6. számú ábra mutatja be.

6. ábra Az Európai Unió (EU-28) és az euró-zóna építőipari termelése

Forrás: KSH, Helyzetkép az építőiparról (Központi Statisztikai Hivatal, 2019)

3.2 A magyar építőipari szektor jellemzői 2000-től

Az építőipar az elmúlt években növekvő szerepet töltött be a magyar nemzetgazdaságban és az európai gazdaságban. Minden ágazata erőteljesen növekedett. Az építőipari teljesítmény 2002-ről 2019-re 308%-kal emelkedett, így 2019-ben már 3 055 118 millió forint volt a teljesítmény értéke (EVOSZ, 2020).

A 2007-2013 közötti időszakban a recesszió hatása érvényesült az építőiparban, így közel 85 000 alkalmazottól váltak meg a cégek (Központi Statisztikai Hivatal, 2020). Az építőipari teljesítmény

értéke 21,6%-kal csökkent ebben az időszakban. A 2014-2019 közötti időszakban az építőipar ismét növekedésnek indult, melynek köszönhetően 205%-kal emelkedett a termelés értéke. 2018-ban a foglalkoztatottak száma ismét 300 000 fölé emelkedett, az építési ágazat jövedelmezőségi helyzete tovább javult, mértéke átlagosan 10-12% volt (Központi Statisztikai Hivatal, 2020). Az árbevétel-arányos nyereség szóródás 5-20% között mozog (EVOSZ, 2020).

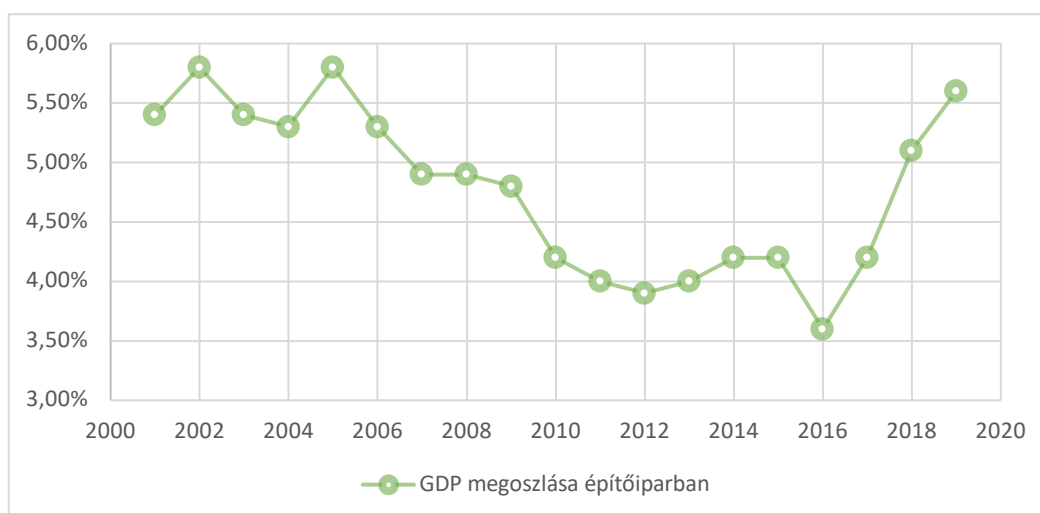
Az elmúlt évek robbanásszerű építőipari termeléséhez hozzájárultak az Uniós- és állami támogatások, valamint a kedvezményes lakásépítési ÁFA kulcs bevezetése. A lakásépítésben bekövetkezett robbanást egyértelműen ez utóbbi eredményezte.

2019-ben a magyar építőipari termelés értéke folyó áron 4430,4 milliárd forint volt, 22%-kal magasabb, mint 2018-ban. A 2017 óta tartó növekedés eredményeként 2019-ben haladta meg először a termelés a válság előtti legmagasabb szintet.

3.2.1 A GDP megoszlása

2017-től a magyar építőipar nyolc éves recesszió után a piaci szereplők reális várakozásai szerint tartósan növekedési pályára került.

Az építőipari szektor bruttó hozzáadott értéke 2016-tól kezdve folyamatosan növelte a GDP részesedését. Az építőipar bruttó hozzáadott értéke a 2018. évi jelentős emelkedése után 2019-ben további 21%-kal emelkedett. A GDP-volumennövekedését szintén 1,0 százalékponttal növelte az építőipar bruttó hozzáadott érték emelkedése.(7.ábra)

7. ábra A GDP megoszlása az építőiparban

Forrás: KSH (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

A GDP megoszlását az építőiparban a 7. ábra szemlélteti. Magyarország GDP-je 2019-ben 4,9%-kal emelkedett 2018-hoz képest. A növekedéshez a legtöbb nemzetgazdasági ág hozzájárult, legnagyobb mértékben a piaci alapú szolgáltatások. Az építőipar bruttó hozzáadott értéke – folytatva a 2017–2018. évi jelentős emelkedést – 2019-ben összehasonlító áron számítva 21,4%-kal nőtt. Az építőipar teljesítménybővülése Magyarország GDP-jének volumennövekedését 1,0 százalékponttal növelte. Mindezek nemzetgazdasági súlya a bruttó hozzáadott érték alapján:

- A '90-es évek közepétől – 2015-ig folyó áron számítva 3,9–5,8% között változott,
- 2016-ban a termelés jelentős visszaesése miatt 3,6%-ra csökkent,
- 2017–2019-ben a termelés bővülésének köszönhetően 4, %-ra, 5,1%-ra, illetve 5,6%-ra emelkedett.

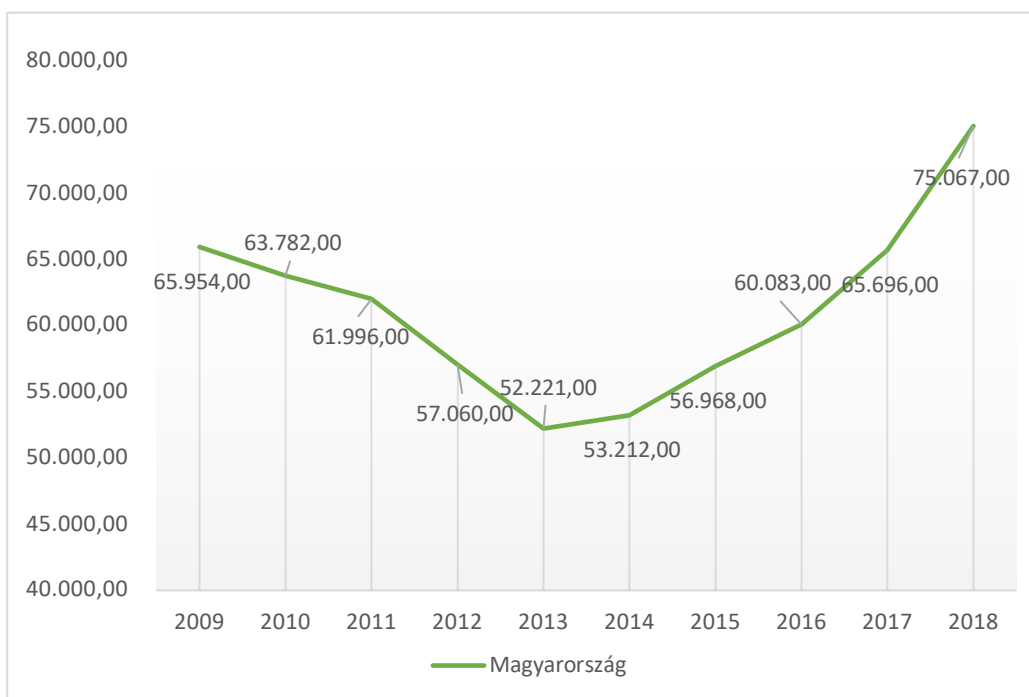
3.2.2 Az építőipari teljesítmény

Az elmúlt három évben (az új építésű lakások ÁFA csökkentése és a CSOK /Családok Otthonteremtési Kedvezménye/ kiterjesztése után) megháromszorozódott a lakásépítési engedélyek száma és kétszeresére nőtt az átadások száma (KSH, 2020 a). Ebben az időszakban egyre több új lakás épült, ez a már korábban is említett lakásépítési áfának, az alacsony kamatkörnyezet és a fizetések emelkedésének köszönhető.

Az építőipari termelés erőteljes növekedése pozitívan hatott az építőipari szervezetek beruházási hajlandóságára, mivel a konjunktúra következtében a fejlesztések megtérülései kedvezőbbek lettek. Az építőiparban tevékenykedő gazdasági szervezetek beruházásai – követve a termelés felfutását – 2016 óta folyamatosan bővülnek. Ez a tendencia 2019-ben is folytatódott.

Az alkalmazásban álló egy főre jutó termelési érték a budapesti és a Dél-alföldi székhelyű szervezeteknél volt a legmagasabb (24,2, illetve 24,1 millió forint), az Észak-magyarországiaknál és a Dél-dunántúliaknál a legalacsonyabb (13,4 és 13,6 millió forint). A megyék közül Bács-Kiskun és Fejér megyében volt a legnagyobb az egy főre jutó termelési érték. Ebben a két megyében az egyéb építmények ágazatba sorolt szervezetek termelékenysége volt kiugróan magas.

A 8. számú ábrán látható az építőipar teljesítménye a 2002-2019 időszakra vonatkozóan, milliárd forintra vetítve.

8. ábra Építőipari teljesítmény 2002 és 2019 között (millió Ft)

Forrás: saját szerkesztés a KSH 2002-2019-es adatai alapján

(Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

3.2.3 Foglalkoztatási adatok

Az építőipari szektor adja az aktív foglalkoztak közel 5%-át. 2019-ben a nemzetgazdaságban alkalmazásban állók létszáma 3 millió 186 ezer fő volt, ami 0,4%-os emelkedést jelent 2018- hoz képest. 2019-ben az építőiparban 156,7 ezer fő állt alkalmazásban, ez 8,1%-kal több volt, mint 2018-ban.

A szektorban az ezredfordulót követő évtized első felét jellemző létszámnövekedés 2007-ben megtört, utána a termelés visszaesésével összhangban 2013-ig 38 ezer fővel csökkent az alkalmazásban állók száma. 2013-ig a foglalkoztatottak száma az építőipari termeléssel együtt párhuzamosan csökkent.

A 9. számú ábra az építőiparban foglalkoztatottak számának változását mutatja be a 2009-2019-ig tartó időszakban.

9. ábra Foglalkoztatás az építőiparban (ezer fő)

Forrás: KSH (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

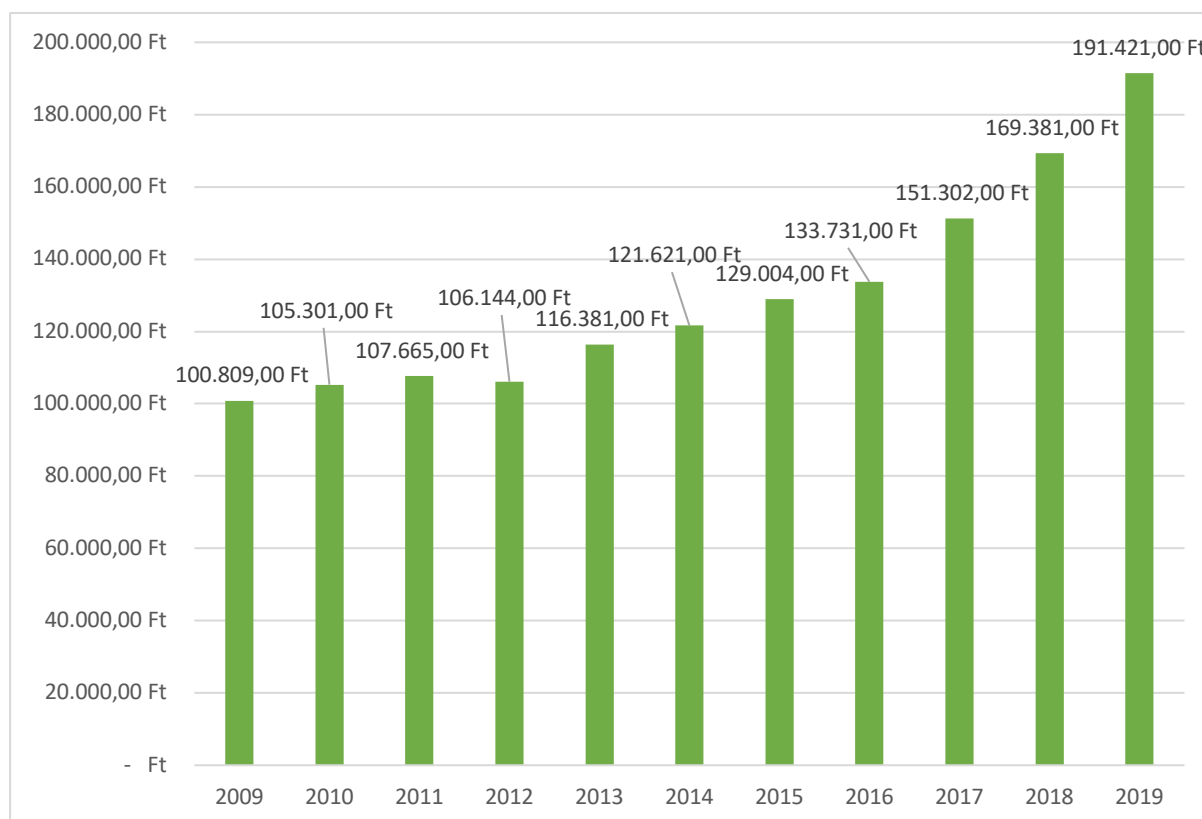
Látható, hogy 2014-re emelkedett az építőiparban dolgozók száma 110 ezer főre. 2019-ben a 2018-as évnél 8,1%-kal többen, 156,7 ezren dolgoztak ezen a területen. Az alkalmazásban állók 72%-át adó, fizikai foglalkozásúak száma 112,9 ezer, a szellemieké 43,6 ezer fő volt, 7,7%-kal, illetve 11%-kal nagyobb a 2018. évinél.

3.2.4 Jövedelmi viszonyok az építőipari vállalkozásokban

A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó nominális keresete, illetve nettó átlagkeresete 2019-ben egyaránt 11%-kal magasabb volt az egy évvel korábinál. Az építőiparban 13%-kal emelkedett a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó, illetve nettó keresete.

Az építőipari havi nettó átlagkereset 2019-ben 191 421 Ft volt – a nemzetgazdaság egészénél (11%) nagyobb mértékben nőtt – összege azonban továbbra is jelentősen elmaradt a nemzetgazdasági átlagtól (22%-kal kisebb volt). Így az építőipar ebben a tekintetben a nemzetgazdasági ágak rangsorában az utolsók között állt. A szektor alacsony nettó átlagkeresetének egyik fő oka a fizikai foglalkozásúak magas aránya (72%, szemben a nemzetgazdasági 52%-kal). Mindazonáltal érdemes megjegyezni, hogy mind a fizikai, mind a

szellemi foglalkozásúak nettó átlagkeresete elmarad az átlagos keresettől 15, illetve 9%-kal. (10.ábra)

10. ábra Nettó kereset az építőipari vállalkozásban állók között

Forrás: KSH (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

Régiós szinten a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete a budapesti székhelyű szervezetek körében volt a legmagasabb: 19%-kal meghaladta az országos átlagot. Az építőipar mindhárom ágazatában a budapesti régióban voltak a legmagasabbak az átlagkeresetek. Fő tevékenysége alapján a legtöbb, csaknem 80 ezer vállalkozás a speciális szaképítés ágazatba, ezen belül 34,4 ezer – az összes építőipari vállalkozás 30%-a – az épületgépészeti szerelés alágazatába tartozott.

Az építőipari szektoron belül a legmagasabb havi keresetet az út-, vasút építése és a közműépítés alágazatban érték el, ahol a szellemi foglalkozásúak 32 és 35%-kal, a fizikai foglalkozásúak pedig 30 és 26%-kal kerestek többet az építőipari átlagnál.

3.2.5 Az építőipari vállalkozások száma

Az építőiparban működő vállalkozások száma 2009 és 2013 között – a termelés visszaesésével összefüggésben – folyamatosan csökkent. 2017 végén 67 ezer vállalkozás működött a szektorban.

A regisztrált építőipari vállalkozások száma 2017 óta nő, köszönhetően az egyre több újonnan induló vállalkozásnak. 2019 végén 114,5 ezer vállalkozást tartottak nyilván az építőiparban, 12%-kal többet az egy évvel korábbinál (102,4 ezer). 2019-ben 20,3 ezer vállalkozás alakult (az összes építőipari vállalkozás 17%-a) és 8,7 ezer szűnt meg. (11.ábra)

11. ábra Építőipari vállalkozások 2003-2018 között

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

A nemzetgazdaság egészéhez hasonlóan az építőipar is hosszú ideje a kis- és középvállalkozások számbeli fölénye jellemzi.

- Az elmúlt években a regisztrált vállalkozások 90%-ának 5-nél kevesebb alkalmazottja volt. Arányuk különösen a speciális szaképítésben (91%), ezen belül is az épületgépészeti szerelés (92%) és a befejező építés (95%) alágazatokban jelentős.
- A nagy (legalább 50 fős) szervezetek száma 1% alatti.

A társas vállalkozások száma 2019. december 31-én 5,1%-kal magasabb volt az egy évvel korábbinál, számuk minden építőipari ágazatban emelkedett. Folytatódott az önálló vállalkozók számának gyors emelkedése (18%), ezek az összes építőipari vállalkozás több mint felét adták. Az önálló vállalkozások száma a legnagyobb mértékben, ötödével, a speciális szaképítés ágazatban emelkedett.

Az építőipari vállalkozások beruházásainak növekedéséhez 2019-ben is jelentős mértékben hozzájárult az általánosan kedvező gazdasági környezet: szinte valamennyi ágazatban (nagy részben Uniós forrásból finanszírozott állami infrastrukturális beruházások kivételével, az energiaipar és a feldolgozóipar termelési kapacitásának további bővítése, valamint a lakás- és egyéb ingatlan-beruházások) számottevő volt az építési kedv. Ez továbbra is magas szerződésállományokon keresztül pótlólagos fejlesztésekre ösztönözte az építőiparban tevékenykedő vállalkozásokat.

4. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A kutatás valamely probléma megoldását jelenti cél és hipotézisalkotással és annak kétfajta, egymással „ellentétes irányú” logikai következtetési eljárás bizonyításával. Tudományos kérdések megoldása, összefüggések feltárása érdekében folytatott tevékenységet jelent. Györffy (1968) szerint „a tanulmányozott tárgy teljesebb megismerésére irányuló szisztematikus intenzív vizsgálódás” a kutatás.

Hussey-Hussey (1997) gyakorlati szempontú csoportosítása szerint a kutatói munka célja lehet feltáró, leíró, magyarázó vagy előrejelző. Jelen PhD értekezés kutatási típusa elsősorban feltáró és magyarázó jellegű, valamint bizonyos szempontból előrejelző is, hiszen olyan területre irányul, ahol nagy a bizonytalanság, illetve a rendelkezésre álló információk és tudásbázis korlátozott. A legtöbb tanulmány valamilyen formában mindig politikai színezetű. Ezért kutatási tevékenységem e terület – azaz kutatási rés – „betöltésére” irányul, és elsődleges célja a javaslatok feltárása, nem pedig korábban, mások által megfogalmazott hipotézisek tesztelése vagy igazolása.

4.1 A kutatás időbeli és térbeli lehatárolása

A PhD értekezésem előző fejezeteiben a hazai KKV-szektor helyzetét mutattam be, ezen belül is kiemelve az építőipart. Áttekintettem a történelmi előzményeket, a témához kapcsolódó szakirodalmat és az Európai Unió vonatkozásokat.

Jelen fejezet első felében ismertetem a kutatás célját és alapfeltevését, majd bemutatom a módszertani alapokat. Ezután az első fejezetben kifejtett hipotézisek mentén felhasznált adatforrások és az elemzési módszerek részletezése következik.

Az empirikus kutatás középpontjában két fő kérdéskör áll. Az egyik esetében arra keresem a választ, hogy az európai tagországokból képzett klasztercsoportok makrogazdasági mutatói milyen hatást gyakorolnak az építőipari mikro-, kis-, és középvállalatok árbevételére, További kérdés ezen belül, hogy az építőipari mikro-, kis-, és középvállalatok árbevételének 1 egységnyi növekedése milyen hatással van az adott klasztercsoportok makrogazdasági mutatóira. A második kérdéskör a KKV-szektor attitűdjével, a 2020-as válság hatására bekövetkezett gazdasági- és pénzügyi változásokkal, valamint a KKV-szektor versenyképességének és növekedésének a vizsgálatával foglalkozik.

A vizsgálatokat az Európai Unió tagországaira vonatkozóan végeztem el. A kutatásból két országot kizártam. Az egyik az Egyesült Királyság, mivel 2020. január 1-től már nem tagja az

Európai Uniónak. Ezen kívül Horvátországot is kimaradt, mivel a rendelkezésre álló adatok hiányosak voltak.

A tagországok adatainak beszerzését, valamint a vizsgálatok lefolytatását nehezítette, hogy az EUROSTAT nem minden tagországról publikál adatokat. A kutatás során a vizsgált témák mind időben, mint térben egyre szűkülnek, így doktori disszertációm is ehhez igazodva épül fel. Előbb az európai országokat vizsgálom, majd a magyarországi építőipari kis- és középvállalkozási szektort. A vizsgálatok időhorizontja hasonlóképpen szűkül. Az országok klaszterizálásánál 19 évet vettem a vizsgálati időtávba, míg az építőipari KKV-k vizsgálatánál ez az időtáv 10 évre korlátozódott, mivel a fellelhető adatok hiányosak. Az EUROSTAT oldalán az építőipari KKV-k árbevételének vizsgálatához 2010-től voltak publikált adatok.

4.2 Felhasznált adatbázisok

A szekunder kutatáshoz szükséges adatok forrása az Európai Unió Statisztikai Hivatala, az EUROSTAT, valamint a Világbank statisztikai adatbázisa volt. Az európai építőipari KKV-kat érintő adatsorokat az EUROSTAT oldalán található adatbázisból töltöttem fel. A szervezet részletesen publikálta az európai építőipari KKV-k méret szerinti mennyiségét, valamint árbevételét, országokra lebontva. A fentieknek köszönhetően tudtam a mikrovállalkozások kapcsolatát vizsgálni az Európai Unió tagországainak makrogazdasági mutatóihoz kapcsolódóan.

Már a kutatás kezdetén kiderült, hogy az EUROSTAT, valamint a Világbank adatbázisa sok esetben hiányos. Amíg az EUROSTAT oldala szűkös a KKV-szektorral érintő statisztikai jelentésekben, addig a Világbank statisztikai adatai csak 2018-ig érhetőek el. Így az említett két szervezet által publikált adatokból töltöttem fel a kutatás alapjául szolgáló adatbázisomat.

A tagországok egyes makrogazdasági mutatóit – GDP, infláció, megtakarítás – a Világbank statisztikai oldalán értem el hiánytalanul a 2000–2018 közötti időszakra vonatkozóan. A munkanélküliségi rátát, a megtakarítást és az EU támogatásokat az EUROSTAT felületéről gyűjtöttem be. A két statisztikai szervezet eltérő pénznemekben publikálja az adatokat. Azokat az adattömböket, amelyek dollárban voltak meghatározva, a Világbank által publikált rögzített árfolyamon váltottam át euróra. A magyar szekunder források adatbázisát a Központi Statisztikai Hivatal, a KSH szolgáltatta.

4.3 Alkalmazott módszertan

A kutatási hipotéziseim vizsgálatát az IBM SPSS 18.0. programcsomagjával végeztem el: a KKV-eket kizárólag létszám alapján határoztam meg. A vállalkozásokat 10 fő alatt mikro-, 10 és 50 fő között kis-, 50 és 250 fő között középvállalkozásoknak tekintettem. A vizsgálatból a nagyvállalatnál tevékenykedő válaszadókat nem zártam ki a kutatásból, mivel eddig nem vizsgálták őket, és a további kutatásokat megalapozó eredményekkel szolgálhatnak.

Klaszteranalízis

Klaszteranalízis vizsgálatot végeztem az Európai Unió 27 tagországára vonatkozóan a 2000-2019-es időszakra. A klaszteranalízis egy olyan eljárás, amellyel adattömböket tudunk viszonylag homogén csoportokba sorolni, azaz klasszifikálni. Céloom az volt, hogy olyan csoportokat hozzak létre, amelyek jobban hasonlítanak egymáshoz, mint más csoport tagjaihoz.

Hipotéziseim igazolására makrogazdasági mutatókból származó adattömböket kíséreltem meg homogén csoportokba sorolni. A klaszterelemzésnél két eljárást különböztetünk meg: a hierarchikus és nem hierarchikus módszert. Vizsgálataim során Jánosa András módszere alapján (2015) a hierarchikus eljárást alkalmaztam. Ennek egyik előnye, hogy a klaszterek száma előre nem ismert, hátránya azonban, hogy érzékeny a kiugró értékekre. A Ward-kritérium egy olyan módszer, amelynél arra törekszünk, hogy az összes klaszter belső heterogenitása (euklédieszi távolság alapján) a lehető legkisebb legyen az egész klaszterstruktúrára vetítve (Gyires, 2020).

Korrelációanalízis

Korrelációanalízis segítségével elemeztem az Európai Unió tagországok makrogazdasági mutatóit, valamint az építőiparban működő KKV-k mennyiségére és árbevételeire vonatkozó adatait. A korreláció arra kérdésekre adott választ, hogy van-e kapcsolat a mennyiségi változók között, és ha igen, akkor az milyen irányú és mennyire szoros. A korrelációs együttható előjele megegyezik kovariancia előjelével és a kapcsolat irányára utal. Ez mutatja meg, hogy a két változó mozgása megegyező vagy ellentétes irányú.

Mivel a korrelációs mutatószámok szimmetrikusak, ezért a két változó szerepe felcserélhető. Minél szorosabb a kapcsolat, annál közelebb áll a korrelációs együttható abszolút érték az 1-hez. Minél gyengébb az összefüggés két változó között, annál közelebb van a korrelációs együttható értéke a nullához. Ha a korrelációs együttható előjele pozitív, akkor a két változó közötti kapcsolat egyenes arányú és a változók értékei alapján ábrázolt pontok egy pozitív meredekségű egyenes körül szóródnak. Ha a korrelációs együttható előjele negatív, akkor a két változó közötti kapcsolat fordított arányosságot mutat és a pontok egy csökkenő egyenes mentén helyezkednek el (Reiczigel, 2005).

Kapcsolatvizsgálat

A kérdőíves felmérésnél a beérkezett válaszok esetében kapcsolatvizsgálatokat végeztem. Ennél a vizsgálati módszernél három különböző típusú kapcsolat fordulhat elő: asszociációs, vegyes vagy korrelációs. Az eredmények feldolgozásához az asszociációs és a vegyes kapcsolatvizsgálattal dolgoztam.

Az asszociációs vizsgálatnál a két minőségi ismerv közötti sztochasztikus kapcsolat szorosságát úgynevezett asszociációs együtthatókkal mérjük. Vegyes kapcsolatról akkor beszélünk, ha az oksági ismerv minőségi, az okozat pedig mennyiségi. A vegyes kapcsolatban szereplő ismérvek közötti kapcsolat szorosságát a szóráshányadossal mérjük. Vizsgálatomban a mutató abszolút értéke fogja meghatározni a két ismerv közötti kapcsolat szorosságát. Ez az érték 0 és 1 közé, alulról és felülről is zárt intervallumba esik. (Kevés esettől eltekintve a mutatók csak nem negatív értéket vehetnek fel.)

ANOVA vizsgálat

Az ANOVA vizsgálat során a beérkezett kérdőívek változóinak középértékét összehasonlítottam és a kétmintás t-próba segítségével magyar és a német építőipari KKV szektor likviditásának helyzetét tudtam egy 10-es skálán meghatározni. A varianciaanalízis vizsgálat eredményeképpen választ kaphatunk azokra a kérdésekre, hogy a koronavírus milyen súlyosan érintette a magyar és a német építőipari kkv szektor likviditását, valamint egy összefoglaló képet ad az építőipari szektor és az építőipari szektoron kívüli ágazatok likviditásának helyzetéről (Sajtos & Mitev, 2007).

Trendszámítás

Szekunder kutatásaim során, az Európai Unió tagországainak mutatóira vonatkozóan trendszámítást végeztem. Az inflációs rátára, a munkanélküliségi rátára és az államadósság vizsgálatára lineáris trendszámítást végeztem, mivel a grafikus ábrákon a szomszédos időszakok közötti változás abszolút mértéke bizonyos állandóságot mutatott. A GDP, az EU Büdzsé és a megtakarítások vizsgálatánál pedig exponenciális trendszámítással becsültem meg a következő 3 év várható gazdasági mutatóit, mivel a tagországok mutatói időszakonkénti relatív növekedése és csökkenése egy bizonyos állandóságot mutatnak (Majoros, 2006).

Lineáris trendszámítás

A lineáris trendet akkor alkalmazzuk, ha a grafikus ábrán a szomszédos időszakok közötti változás abszolút mértéke bizonyos állandóságot mutat, a pontok „ránézésre” is egy egyeneshez esnek közel (Dr. Köves & Dr Párniczky, 1998).

1. egyenlet: A lineáris trend alapmodellje (Dr. Polgárné, 2011.)

$$\hat{y}_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot t + \varepsilon_t$$

ahol $\hat{y}_t$ a t-dik elem trendértéke

t az időváltozókat kifejező ekvidisztans sorozat,

β_0 a $t=0$ időponthoz tartozó trendérték,

$\beta_1 \cdot t$ a trendfüggvény meredeksége, azaz időegység alatt egy időszakra jutó átlagos növekedés mértéke,

ε_t a t-edik időponthoz tartozó véletlen.

Az alapmodellben 2 ismeretlen paraméter (β_0 és $\beta_1 \cdot t$) található, melyek meghatározásának legismertebb és egyben legegyszerűbb módja a legkisebb négyzetek módszere. Ennek alapja, hogy olyan paramétereket találjunk, melyek esetében a meglévő véletlen szerepe minimális. Ez alapján egyenletrendszert tudunk felírni, amelynek megoldásai a keresett ismeretlen paraméterek lesznek.

Exponenciális trendszámítás

Előfordul, hogy a társadalmi-gazdasági jelenségek idősorait a lineáris függvény mellett az exponenciális, a logisztikus függvények, a hiperbola és a p-ed fokú polinom közelíti meg a legjobban. Mindegyik itt felsorolt esetben más-más alapmodell állítható fel, amelyeket megoldva szintén meg tudjuk határozni a trendet.

Exponenciális trendet akkor alkalmazzuk, ha az időszakonkénti relatív növekedések, csökkenések bizonyos állandóságot mutatnak (Besenyei, 2020).

Útelemzés

Az útelemzés (Structural Equation Modelling – SEM) során a változó korrelációk összetevőkre bontása történik. Az út diagramon a változók közötti utak megmutatják, hogy a magyarázó változók – jelen esetben a megtakarítás / fő – hatása milyen úton jut el az eredmény változóig, ebben az esetben a többi makrogazdasági változóig. Az útelemzés során arra is választ kapunk, hogy a változók között milyen erősségű parcionális, totális vagy indirekt kapcsolat található. Kutatásomban többek között arra kerestem a választ, hogy az építőipari vállalkozások árbevétele milyen hatást gyakorol a GDP-re, az inflációra és a munkanélküliségre.

7. táblázat Illeszkedési mutatók ajánlott értéke

Illeszkedési mutató	Ajánlott érték
RMSEA	<0,06
IFI	> 0,90
NFI	> 0,90
RFI	> 0,90
TLI	> 0,90
CFI	> 0,90

Forrás: saját készítés

A modellben az illeszkedések vizsgálatakor a következő illeszkedési tesztek/indexeket vizsgáltam (7. táblázat):

- A becült és a megfigyelt értékek illeszkedését tesztelő χ^2 -próbát
- RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation, Megközelítési négyzetes középérték),
- NFI (Normed Fit Index, Normalizált illeszkedési mutató),
- IFI (Incremental Fit Index, Inkrementális illeszkedési mutató),
- CFI (Comparative Fit Index, Összehasonlító illeszkedési mutató),
- RFI (Relative Fit Index, Relatív illeszkedési mutató)
- TLI (Tucker–Lewis Index)

Lorenz-görbe

A Lorenz-görbe a koncentráció ábrázolására és elemzésére, az egyenlőtlenségek megjelenítésére alkalmas módszer (Tóth, 2016). Ennek segítségével az európai kis-és középvállalkozások számának 2009-2018 közötti alakulását és árbevétel szerinti koncentrációját ábrázoltam grafikusan (Zempleni, 2009).

Makrogazdasági mutatók vizsgálata

A makroökonómia olyan általános gazdasági eseményekkel, folyamatokkal foglalkozik, mint az országokat érintő adóztatás, a munkaerőpiac helyzete vagy éppen az árszínvonal változása. Választ keres arra, hogy miért növeli az inflációt egy rossz gazdasági helyzetben lévő ország építőipari szektorának árbevétele, miközben egy jóléti államban ugyan ez a tényező – építőipari KKV árbevételének növekedése – csökkenti a munkanélküliségi rátát (Dr. Vincze, 2010).

5. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Jelen fejezetben mutatom be kutatásom eredményeit, mind az európai tagországok, mind a magyar építőiparra vonatkozóan. A kutatási elemzéseket az előző fejezetben felsorolt módszerekkel végeztem.

5.1 Az Európai Unió tagországainak tipizálása makrogazdasági mutatók alapján

Kutatásom egyik legfontosabb kérdése, hogy az európai tagországokból képzett klasztercsoportok makrogazdasági mutatói milyen hatást gyakorolnak az építőipari mikro-, kis-, és középvállalatokat árbevételére. Ezen kívül azt vizsgálom, hogy ezen cégek árbevételének 1 egységnyi növekedése milyen hatással van az adott klasztercsoport makrogazdasági mutatóira. Ahhoz, hogy a tagországokat tipizálni tudjam, Európai Unió tagországait klaszterizáltam annak érdekében, hogy a lehető legkisebb csoportmennyiséget érjem el.

A kutatásom adatbázisát a 27 tagország makrogazdasági mutatóival töltöttem fel. A célom az volt, hogy a tagországok klaszterenkénti besorolása minél kisebb klasztercsoport-számot képezzen annak érdekében, hogy a klasztercsoportokban kellő minta álljon rendelkezésre a kapcsolatok vizsgálatához. Egy előrejelzést is készítettem az országok makrogazdasági mutatóira vonatkozóan a 2020-2022 közötti időszakra. Itt három scenárión keresztül mutatom be a COVID-19 világjárvány országokra gyakorolt hatását. A számítások során Horvátország esetében a vizsgált időszakra vonatkozóan nem volt beszerezhető minden adat, így ezt az országot a vizsgálatban „n/a”, azaz „nincs adat” megjelöléssel tüntettem fel a táblázatban.

Az adatokat a következő módon töltöttem fel az adatbázisba:

- Évenkénti infláció³
- GDP / fő (euróban)⁴

---

³ Infláció: a pénz vásárlóerejének folyamatos csökkenését jelenti az ár folyamatos emelkedése mellett. Az inflációt másképpen pénzromlásnak nevezhetjük (Vigvári, 2013).

⁴ GDP: azaz (Banai et al., 2017) bruttó hazai termék, amely megmutatja az egy adott országban egy meghatározott évben előállított, végső felhasználásra szánt termékek és szolgáltatások összértékét (Somogyi et al., 2012).

- Munkanélküliségi ráta⁵
- Államadósság GDP-hez viszonyított mértéke⁶
- Háztartások megtakarításainak mértéke ⁷
- 2000-2019 közötti időszakban az EU büdzséből a tagországok által lehívott évenkénti támogatások mértéke (euróban)

A klaszteranalízis során a változók értékeinek azonos nagyságrendje elvárt, amit sztenderdizálással lehet megoldani. A vizsgálathoz a 2000-2019-ig tartó időszakban minden egyes év esetében külön sztenderdizáltam az országok adatait annak érdekében, hogy az eredmények minél objektívebb módon jelenjenek meg.

A vizsgálat során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az EU tagállamainak gazdasági helyzetét évekre lebontva lehet-e csoportosítani, sztenderdizálni a főbb makrogazdasági mutatók klaszterizálása alapján. A vizsgálatkor arra törekedtem, hogy a leginkább összetartozó elemek kerüljenek az egyes csoportokba, a lehető legtöbb egyező tulajdonság szerint.

A vizsgálat során abból a feltételezésből indultam ki, hogy az adatbázisban a hasonlóság mérésére távolságot lehet alkalmazni, valamint a tagországok esetében kiugró vagy nagyon eltérő adatok nincsenek. A klaszterizálás, sztenderdizálás eredményeképpen 6 csoportra tudtam bontani a 27 ország 19 évét. Egy ország kerülhetett több csoportba is, attól függően, hogy éppen hogyan alakult az adott ország adott évének makrogazdasági mutatója. A következőképpen alakultak ki a csoportok.

H1: Az Európai Unió 27 tagországának főbb makrogazdasági mutatóiból (GPD/fő, megtakarítás/fő, EU-támogatások, infláció, munkanélküliségi ráta, államadósság/GDP) származó adattömbjeit homogén csoportokba lehet sorolni.

---

⁵ Munkanélküliségi ráta: A munkanélküliségi ráta a munkanélküliek számának és a munkaerő-állomány hányadosának a százalékos formában kifejezett értéke (Központi Statisztikai Hivatal, 2020).

⁶ Államadósság: az országok kormányainak összes adósságát jelenti, amelybe általában beleszámítják az állami vállalatok és az önkormányzatok adósságállományát is (Elemzőközpont, 2020).

⁷ Megtakarítás: Az a jövedelemrész, amit nem költenek el fogyasztási célra. A felhalmozódott pénzt több formában is lehet tárolni: készpénzes formában, bankszámlán, részvényekben, vagy más értékpapírokban (Dedák, 2010).

A klaszterizálás, sztenderdizálás eredményeképpen 6 csoportra tudtam bontani a 27 országot 19 évét. A 8. táblázat az EU tagállamainak a k-középpontú klaszterképzéseit mutatja be, amely segítségével véglegessé vált a csoportképzés. Az egyszerű euklideszi távolságot használtam a klaszterek közötti távolságok méréséhez.

8. táblázat Az EU tagállamainak sztenderdizált makrogazdasági adatai alapján létrejött klaszterstruktúra klaszterközéppontjai⁸

Csoportok tagjainak a száma	Infláció	Munkanélküliség	Államadósság	GDP_ per_fő	EU_bgt_ per_fő	BGT_ per_GDP	Megtakarítás per_fő	Csoportok besorolása
44	-0,329	2,386	0,408	-0,680	-0,334	-0,194	-0,609	Fejlődő országok
171	-0,055	-0,264	-0,440	-0,709	-0,225	0,057	-0,581	Kriszisen lévő államok
162	-0,351	-0,325	0,043	0,769	-0,282	-0,519	0,739	Jóléti államok
66	-0,326	0,291	1,637	-0,021	-0,018	-0,149	-0,245	Felzárkózó/Eladósodott
17	-0,139	-0,917	-1,342	3,152	4,478	0,542	3,267	Mintaország
44	2,031	0,044	-0,938	-0,970	-0,291	0,068	-0,788	Lemaradók

Forrás: saját készítés és számítás az EUROSTAT adatai alapján – pontos hivatkozások az irodalomjegyzékben

Az elemzésben az interakciók számát alacsonyabb értékre kellett állítani az alapértelmezett 10 interakciónál annak érdekében, hogy a csoportokban található mintaszám ne legyen alacsony. A klaszterképzést véglegesítve hat klasztercsoportot kaptam. A 8-as táblázat tartalmazza a vizsgált tényezők klaszterközéppontjait, valamint a klasztercsoportokhoz rendelt évek számait (csoportok tagjainak száma). A klaszterek elnevezésénél a klaszterközéppontok nyújtottak segítséget.

Az első klasztercsoportot *Mintaországnak* neveztem el. A vizsgált csoportba kizárólag Luxemburg tartozott, ahol az alacsony infláció mellé szintén alacsony munkanélküliségi mutató

⁸ A továbbiakban az általam elkészített táblázatok pontos és logikus értelmezéséhez készítettem a fenti színmeghatározást. A táblázatokban szereplő adatokat színskála alapján elemeztem. A piros színtől elindulva a zöldig emelkednek a mennyiségek.

társul. Az államadóssági ráta ennél a csoportnál a legkisebb, míg a háztartások megtakarításai a legmagasabbak. Luxemburgban a legmagasabb az EU-tól kapott támogatás egy főre eső értéke a többi csoportéhoz képest.

A „Mintaország” után a második legjobb mutatókkal rendelkező csoport a **Jóléti államok** voltak. A főleg nyugat-európai országokból álló csoport az egyik legjobb gazdasági eredményekkel rendelkezik. A 6 csoportra vetítve itt a legkisebb az inflációs ráta, illetve a második legalacsonyabb a munkanélküliségi mutató. A magas GDP adatok mellé magas megtakarítás és alacsony államadósság társul. Az elemzés a következő államokat sorolta a jóléti országok közé: Ausztria, Németország, Dánia, Finnország, Írország, Hollandia és Svédország.

A vizsgált mutatók alapján a **Felzárkózó országok** közé kerültek azon nemzetek, amelyek alacsony államadóssággal, közepes megtakarítással és alacsony inflációval jellemezhetők. Ezeknél az országoknál a támogatás mértéke, valamint a GDP az adott ország létszámra vetítve alacsony. Itt helyezkednek el azok a kelet-európai országok, amelyek a 2000-es években léptek be az EU-ba. A klaszterképzés eredményeképpen a következő országok kerültek a felzárkózó országok csoportjába: Belgium, Ciprus, Franciaország, Görögország, Magyarország, Olaszország, Portugália és Szlovénia.

A **Fejlődő, de eladósodott országokat** rendszerint a következő közös jellemzők kötik össze: magas az államadósság mértéke, alacsony a háztartások megtakarítása, közepes mértékű az infláció és magas a munkanélküliségi ráta. Annak ellenére, hogy az országok súlyosan eladósodottak, az egy főre jutó GDP értéke viszonylag magasnak mondható. A csoporthoz eljutó EU-s támogatások mértéke közepes. Ehhez a csoporthoz tartozik: Portugália, Görögország és Szlovákia.

A **Krízisben lévő országcsoporthoz** kedvezőtlen gazdasági mutatók jellemzik. A klaszter tagjait a kedvezőtlen munkanélküliségi mutatók, valamint a magas államadósság jellemzi. A háztartások kevés megtakarítással rendelkeznek, a GDP az adott ország létszámára vetítve a második legrosszabb értéket éri el az Európai Unióban. A krízisben lévő tagállamok EU-s támogatásának mértéke közepesnek tekinthető. A klaszterképzés eredményeképpen a következő országok kerültek a csoportba: Bulgária, Csehország, Spanyolország, Litvánia, Lettország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia.

Az utolsó klasztercsoportot **Lemaradóknak** neveztem el. A csoportba kerülő országok gazdasági mutatói a legrosszabbak az Európai Unióban. Magas inflációs ráta mellett az 1 főre jutó GDP

értéke messze az EU-s átlag alatt helyezkedik el. Az ide sorolt országok kevés háztartási megtakarítással, valamint magas államadóssággal rendelkeznek. A klaszterképzés eredményeképpen a következő országok kerültek a csoportba: Románia, Bulgária, Magyarország és Litvánia.

A 9. táblázatban látható a szórás értéke az adott mutatókhoz kapcsolódóan. A szórás azt mutatja meg, hogy az értékek átlagosan mennyivel térnek el az adatsor számtani átlagától. Hasonlít az abszolút átlageltéréshez, viszont az eltérések abszolút értéke helyett azok négyzeteit átlagolja, mivel a négyzetre emelés során a nagyobb eltéréseket nagyobb súllyal veszi figyelembe.

A kutatás eredménye megmutatja, hogy az adatok csak minimálisan szóródnak az átlag körül, továbbá, hogy mennyire heterogén a minta. A szórás értéke: 0,85 az infláció esetében az első csoportnál, így az adatok átlagosan 0,85-tel térnek el az átlagtól.

9. táblázat A klaszterek szórásmutatói a makrogazdasági mutatóknál

Ward Method		Infláció	Munka-nélküliség	Állam-adósság	GDP_per_fő	EU_bgt_per_fő	BGT_per_GDP	Megtakarítás_per_fő
Fejlődő országok	Átlag	-0,33	2,39	0,41	-0,68	-0,33	-0,19	-0,61
	Elemzészám	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00
	Szórások értéke	0,88	0,54	1,18	0,36	0,27	0,34	0,33
Krisziben lévő államok	Átlag	-0,05	-0,26	-0,44	-0,71	-0,22	0,06	-0,58
	Elemzészám	171,00	171,00	171,00	171,00	171,00	171,00	171,00
	Szórások értéke	0,63	0,60	0,70	0,24	0,29	0,56	0,28
Jóléti államok	Átlag	-0,35	-0,33	0,04	0,77	-0,28	-0,52	0,74
	Elemzészám	162,00	162,00	162,00	162,00	162,00	162,00	162,00
	Szórások értéke	0,65	0,63	0,65	0,46	0,25	0,34	0,69

Felzárkózó/ Eladósodott	Átlag	-0,33	0,29	1,64	-0,02	-0,02	-0,15	-0,25
	Elemzés	66,00	66,00	66,00	66,00	66,00	66,00	66,00
	Szórások értéke	0,65	0,50	0,52	0,44	0,38	0,51	0,43
Mintaország	Átlag	-0,14	-0,92	-1,34	3,15	4,48	0,54	3,27
	Elemzés	17,00	17,00	17,00	17,00	17,00	17,00	17,00
	Szórások értéke	0,39	0,32	0,14	0,27	0,53	0,83	1,04
Lemaradók	Átlag	2,03	0,04	-0,94	-0,97	-0,29	0,07	-0,79
	Elemzés	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00
	Szórások értéke	1,03	0,59	0,53	0,20	0,28	0,45	0,18

Forrás: saját készítés és számítás az EUROSTAT adatai alapján

10. táblázat A 27 EU tagállam klaszterbesorolása a 2000-2019 időszakban (Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT adatai alapján)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ausztria	NA	NA	NA	NA	NA	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Belgium	NA	NA	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	4	4	2	3	3	3
Bulgária	3	3	3	3	6	6	6	6	6	5	5	6	5	5	5	5	5	5	6	5	5	5	5
Ciprus	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	5	5	3	3	3
Csehország	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Dánia	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Észtország	5	5	5	5	5	6	5	6	6	5	5	6	6	6	5	5	5	6	6	5	5	5	5
Finnország	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Franciaország	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3
Görögország	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4
Hollandia	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Írország	NA	NA	NA	NA	NA	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Lengyelország	3	3	3	3	3	3	3	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Lettország	5	5	5	5	5	5	5	5	6	6	3	6	5	5	5	5	5	6	5	5	5	5	5
Litvánia	5	5	5	5	6	6	6	6	6	3	3	6	5	5	5	5	5	6	5	5	5	5	5
Luxemburg	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	NA	1	1	1
Magyarország	5	5	5	5	5	5	5	6	4	5	6	5	6	5	5	5	5	5	5	NA	5	5	5
Málta	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	NA	2	2	2
Németország	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Olaszország	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	NA	3	3	3
Portugália	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	3	3	3
Románia	6	6	6	6	6	6	6	5	5	6	6	6	5	6	5	5	5	5	6	6	5	5	5
Spanyolország	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4
Svédország	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Szlovákia	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5	5	6	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Szlovénia	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3

5.2 Oksági kapcsolatok bemutatása SEM modellen keresztül

A KKV-szektor és a makrogazdasági mutatók oksági kapcsolatát az útelemzés (SEM) segítségével vizsgáltam. A nyílak az 5 változó⁹ közötti oksági kapcsolatot jelzik.

A megtakarítás kiindulópontjául szolgáló változó az ok, a nyíl végpontjában (GDP, infláció, munkanélküliség, építőipari KKV-k árbevétele) az okozati változók találhatók. Az általam vizsgált 5 manifeszt változó: megtakarítás, GDP, infláció, munkanélküliség, építőipari KKV-k árbevétele. A modellemben a megtakarítás az egyetlen olyan változó, amelynek egyetlen másik (modellben szereplő) változó sem az okozója, ezt tehát kiinduló magyarázó változónak tekinthető, míg a modellben szereplő többi változó endogén (GDP, infláció, munkanélküliség, építőipari KKV-k árbevétele) változónak tekinthető.

Az útelemzés során a változó korrelációs összetevőkre bontása történik. Az útelemzés azt is bemutatja, hogy a változók között milyen erősségű parcionális, totális vagy indirekt kapcsolat található (Münnich, 2012).

Kutatásomban többek között arra kerestem a választ, hogy az építőipari vállalkozások árbevétele hogyan hat a GDP-re, az inflációra és a munkanélküliségre.

A modell illeszkedésnek vizsgálatakor a következő illeszkedési tesztek/indexeket vizsgáltam:

- A becült és a megfigyelt értékek illeszkedését tesztelő χ^2 -próba,
- RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation, Megközelítési négyzetes középérték),
- NFI (Normed Fit Index, Normalizált illeszkedési mutató),
- IFI (Incremental Fit Index, Inkrementális illeszkedési mutató),
- CFI (Comparative Fit Index, Összehasonlító illeszkedési mutató),
- RFI (Relative Fit Index, Relatív illeszkedési mutató)
- TLI (Tucker–Lewis Index)

A 11-es táblázatban határoztam meg a makrogazdasági mutatók és az építőipari KKV-k mértékegységeit. Az EU büdzt, a megtakarítást és a GDP-t euró/ főben határoztam meg a vizsgálat során. A vizsgálatban szereplő tagországok esetében a három mutatót az aktuális lakossági létszámmal osztottam, így az egységek meghatározásai a következők: 1 főre jutó GDP, megtakarítás, valamint az EU-büdzs.

---

⁹ megtakarítás, GDP, infláció, munkanélküliség, építőipari KKV

11. táblázat Mértékegységek meghatározása

Mutató megnevezése	Mértékegység meghatározása
EU költség per fő	euró per fő
GDP arányos államadósság	százalékpont
GDP per fő	euró per fő
Infláció	százalékpont
Építőipari KKV-k árbevétele	1 lakosra jutó KKV árbevétel 1000 euróban
Megtakarítás per fő	euró per fő
Munkanélküliség	százalékpont

Forrás: saját készítés

5.2.1 Az építőipari mikrovállalkozások vizsgálata

A SEM modellen keresztül ismertetem, hogy a mikrovállalkozások és a makrogazdasági mutatók milyen hatással vannak egymásra az adott klasztercsoportokban.

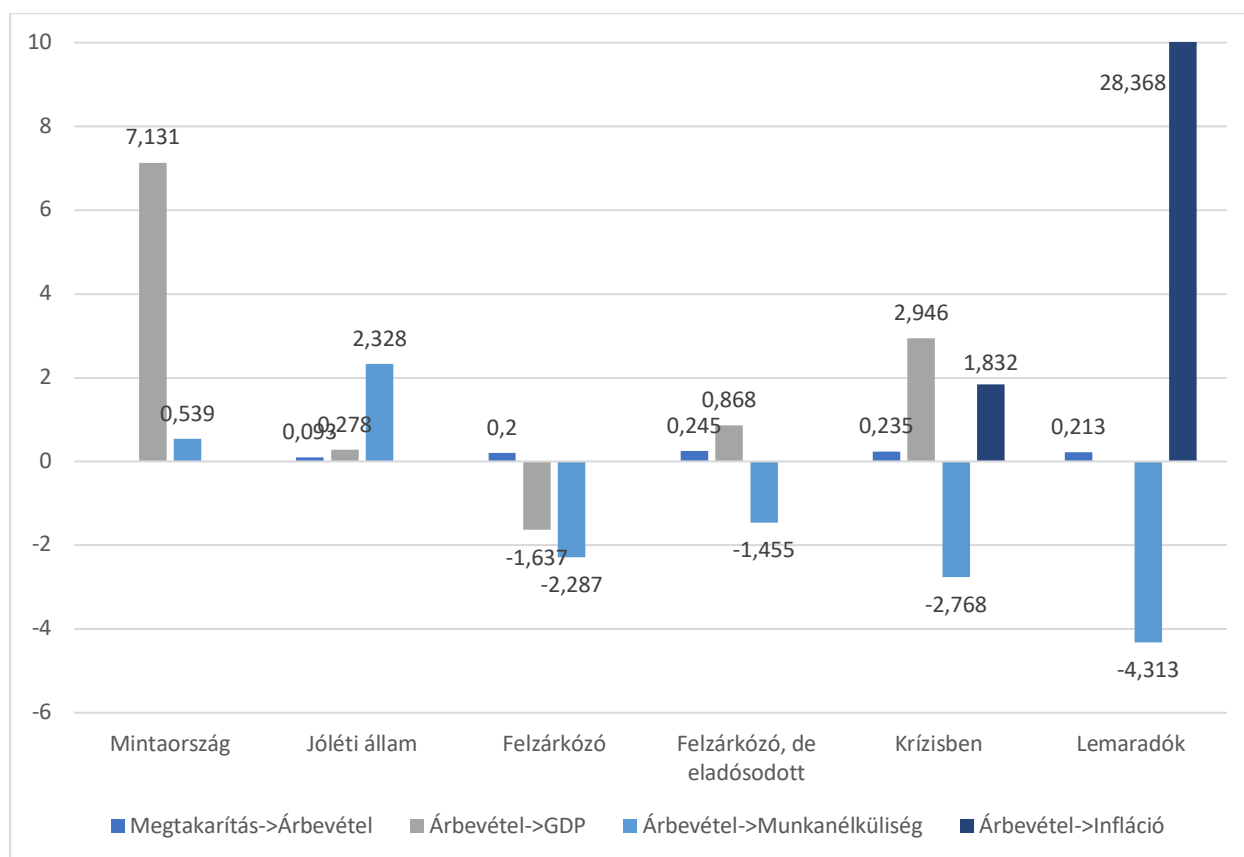
A 12. táblázatban feltüntettem, hogy az egyes klasztercsoportoknál a vizsgált tényező 1%-os változása milyen direkt változásokat eredményez a mutatókban. A táblázatban a narancssárga színnel jelzett eredményeknél a változók között szignifikáns kapcsolatot találtam.

12. táblázat A modell illeszkedésének vizsgálatakor következő illeszkedési indexei

Model	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI
	Delta1	rho1	Delta2	rho2	
Default model	0,977	0,65	0,981	0,695	0,98

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT és a Világbank adatai alapján

A táblázatban láthatók a kutatás eredményeként megkapott illeszkedési indexek. A TLI értéke a modellben 0,695. Azért kisebb, mint 0,9, mert maga a modell érzékenyebb a nem szignifikáns kapcsolatokra. Itt érdemes megjegyezni, hogy az illeszkedési index 0,9 alatti értéke az alacsony elemszámhoz is köthető. A makrogazdasági mutatók és az építőipari árbevétel közötti kapcsolatok nem minden esetben szignifikánsak.

12. ábra Építőipari mikrovállalkozások árbevételének és makrogazdasági mutatóinak oksági kapcsolata (0-9)

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A 13-as táblázat részletezi a kapott eredményeket a *Mintaország* esetében.

13. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a Mintaországban

Mintaország			Beclsés	Standard hiba	C.R.	P
Árbevétel_0_9	<---	Megtakarítás_per_k_fő	-0,02	0,078	-0,259	0,795
GDP_per_k_fő	<---	Árbevétel_0_9	7,131	0,268	26,641	p<0,001
Munkanélküliség	<---	Árbevétel_0_9	0,539	0,084	6,428	p<0,001
GDP_per_k_fő	<---	Megtakarítás_per_k_fő	0,529	0,086	6,178	p<0,001
Munkanélküliség	<---	Megtakarítás_per_k_fő	0,041	0,027	1,526	0,127
Infláció	<---	Árbevétel_0_9	-0,13	1,08	-0,121	0,904
Infláció	<---	Munkanélküliség	-0,392	0,234	-1,672	0,095
Infláció	<---	GDP_per_k_fő	0,009	0,147	0,063	0,95
Infláció	<---	Megtakarítás_per_k_fő	0,06	0,083	0,715	0,475

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

Ha az építőipari mikrovállalkozás 1 lakosra jutó árbevétele 1 millió euróval növekszik, akkor a munkanélküliségi rátát ez a változó 0,539 százalékponttal megnöveli. A mikrovállalkozások árbevételének emelkedése a munkanélküliségi rátára negatív hatással van. Érdeemes lenne további kutatásokat végezni arra vonatkozóan, hogy a mikrovállalkozások árbevételének emelkedése milyen tényezők miatt hat negatívan a munkanélküliségi rátára. A Mintaország esetében az is megállapítható, hogy ha az építőipari mikrovállalkozások 1 lakosra jutó árbevétele 1 millió euróval növekszik, akkor a GDP 7131 euro /fővel emelkedik.

14. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a jóléti államoknál

Jóléti államok		Becslés	Standard hiba	C.R.	P	
Árbevétel_0_9	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	0,093	0,015	5,995	p<0,001
GDP_per_k_fő	<-- -	Árbevétel_0_9	0,278	0,643	0,432	0,665
Munkanélküliség	<-- -	Árbevétel_0_9	2,328	0,23	10,106	p<0,001
GDP_per_k_fő	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	1,978	0,108	18,369	p<0,001
Munkanélküliség	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	-0,414	0,043	-9,73	p<0,001
Infláció	<-- -	Árbevétel_0_9	-0,186	0,225	-0,827	0,408
Infláció	<-- -	Munkanélküliség	-0,122	0,058	-2,084	0,037
Infláció	<-- -	GDP_per_k_fő	-0,042	0,017	-2,552	0,011
Infláció	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	0,038	0,048	0,787	0,431

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A Mintaország megtakarítása a kimutatás szerint nem hatott az vállalkozások árbevételére. Ezzel szemben a jóléti államok esetében a megtakarítás 1 eurónyi növekedése 0,093 euró árbevétel növekedést generált az építőipari mikrovállalkozásoknál. A kutatás eredménye rámutat arra, hogy a munkanélküliségi ráta 2,328 egységgel csökken, ha az építőipari mikrovállalkozás árbevétele 1

millió euróval növekszik. A felzárkózó államok esetében is pozitívan hat a megtakarítás növekedése a mikrovállalkozások árbevételének növekedésére.

15. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a felzárkózó országoknál

Felzárkózó országok			Becslés	Standard hiba	C.R.	P
Árbevétel_0_9	<---	Megtakarítás_per_k_fő	0,2	0,066	3,024	0,002
GDP_per_k_fő	<---	Árbevétel_0_9	-1,637	1,052	-1,556	0,12
Munkanélküliség	<---	Árbevétel_0_9	-2,287	1,236	-1,851	0,064
GDP_per_k_fő	<---	Megtakarítás_per_k_fő	3,65	0,332	10,985	p<0,001
Munkanélküliség	<---	Megtakarítás_per_k_fő	0,484	0,394	1,229	0,219
Infláció	<---	Árbevétel_0_9	0,719	0,896	0,802	0,423
Infláció	<---	Munkanélküliség	-0,028	0,098	-0,29	0,772
Infláció	<---	GDP_per_k_fő	-0,458	0,113	-4,044	p<0,001
Infláció	<---	Megtakarítás_per_k_fő	0,871	0,508	1,716	0,086

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A felzárkózó, de eladósodott klaszterek esetében a megtakarítás 1 eurós növekedése 0,245 eurós árbevétel növekedést vált ki az építőipari mikrovállalkozásoknál.

16. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a felzárkózó, de eladósodott országoknál

Felzárkózó, de eladósodott		Beclés	Standard hiba	C.R.	P	
Árbevétel_0_9	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	0,245	0,016	15,177	p<0,001
GDP_per_k_fő	<-- -	Árbevétel_0_9	0,868	1,609	0,54	0,589
Munkanélküliség	<-- -	Árbevétel_0_9	-1,455	1,341	-1,085	0,278
GDP_per_k_fő	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	2,162	0,412	5,248	p<0,001
Munkanélküliség	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	-0,168	0,343	-0,488	0,625
Infláció	<-- -	Árbevétel_0_9	0,569	0,835	0,682	0,495
Infláció	<-- -	Munkanélküliség	-0,299	0,076	-3,94	p<0,001
Infláció	<-- -	GDP_per_k_fő	-0,007	0,063	-0,106	0,916
Infláció	<-- -	Megtakarítás_per_k_fő	-0,306	0,242	-1,263	0,207

Forrás: saját szerkesztés és számítás az Eurostat, Világbank adatai alapján

A krízisben lévő országokat vizsgálva látható, hogy a megtakarítás 0,01 euróval (0,235 euró) kisebb hatást fejt ki a mikrovállalkozások árbevételére, mint a felzárkózó, de eladósodott klaszterek esetében. A krízisben lévő klasztercsoportnál elmondható, hogy az 1000 főre eső GDP 2,946 euróval emelkedik abban az esetben, ha az építőipari mikrovállalkozások 1 főre eső árbevétele 1 millió euróval növekszik. Szintén szignifikáns kapcsolat állapítható meg ennél a csoportnál is a munkanélküliségi ráta és az infláció tekintetében. A munkanélküliségi ráta 2,768 százalékponttal, az infláció pedig 2,768 százalékponttal csökken akkor, ha az építőipari mikrovállalkozások 1 főre eső árbevétele 1 millió euróval növekszik.

17. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a krízisben lévő országoknál

Krízisben lévő országok		Beclés	Standard hiba	C.R.	P	
Árbevétel_0_9	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,235	0,016	15,036	p<0,001
GDP_per_k_fő	<- --	Árbevétel_0_9	2,946	0,848	3,473	p<0,001
Munkanélküliség	<- --	Árbevétel_0_9	-2,768	0,893	-3,099	0,002
GDP_per_k_fő	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	1,65	0,227	7,285	p<0,001
Munkanélküliség	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	-0,117	0,238	-0,491	0,624
Infláció	<- --	Árbevétel_0_9	1,832	0,702	2,611	0,009
Infláció	<- --	Munkanélküliség	-0,22	0,055	-3,976	p<0,001
Infláció	<- --	GDP_per_k_fő	-0,251	0,059	-4,28	p<0,001
Infláció	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	-0,155	0,178	-0,873	0,382

Forrás: saját szerkesztés és számítás az Eurostat, Világbank adatai alapján

A lemaradó államok esetében érdekes eredmény született. Eszerint az építőipari mikrovállalkozások árbevételének növekedése az inflációs ráta (39,851) növekedéséért felelős.

18. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a lemaradó országoknál

Lemaradók		Beclés	Standard hiba	C.R.	P	
Árbevétel_0_9	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,213	0,032	6,55	p<0,001
GDP_per_k_fő	<- --	Árbevétel_0_9	-1,651	0,936	-1,764	0,078
Munkanélküliség	<- --	Árbevétel_0_9	-4,313	2,045	-2,109	0,035

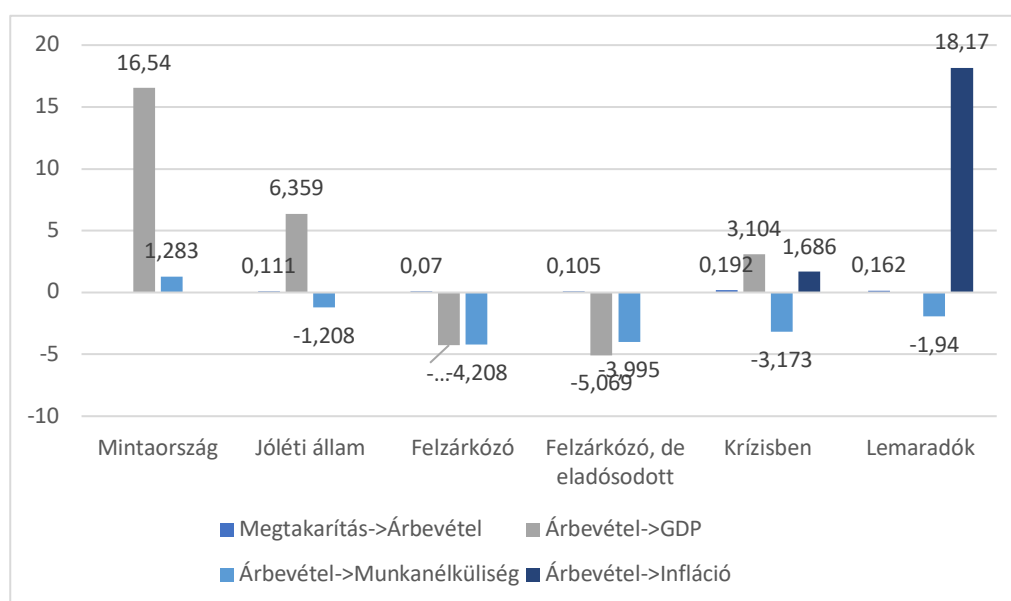

<i>GDP_per_k_fő</i>	<- --	<i>Megtakarítás_per_k_fő</i>	3,955	0,261	15,167	p<0,001
<i>Munkanélküliség</i>	<- --	<i>Megtakarítás_per_k_fő</i>	0,938	0,57	1,645	0,1
<i>Infláció</i>	<- --	<i>Árbevétel_0_9</i>	28,368	2,947	9,625	p<0,001
<i>Infláció</i>	<- --	<i>Munkanélküliség</i>	0,129	0,225	0,572	0,568
<i>Infláció</i>	<- --	<i>GDP_per_k_fő</i>	-0,159	0,491	-0,323	0,746
<i>Infláció</i>	<- --	<i>Megtakarítás_per_k_fő</i>	-8,46	2,095	-4,039	p<0,001

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

5.2.2 Az építőipari kisvállalkozások vizsgálata

A továbbiakban a SEM modellezést az építőipari kisvállalkozások (10-49 fő alkalmazottal rendelkező) vizsgálatával folytatom. Ahogyan az előzőekben is, ebben a részben is az 5 legfontosabb makrogazdasági mutatót vontam be a vizsgálatba. A 19. táblázatban feltüntettem, hogy az egyes klasztercsoportoknál a vizsgált tényező 1%-os módosítása milyen direkt változásokat eredményez a mutatókban. A táblázatban piros színnel jeleztem a szignifikáns kapcsolatot, valamint narancssárga színnel a tendencia szintű kapcsolatokat.

13. ábra Az építőipari kisvállalkozások árbevételének és a makrogazdasági mutatók oksági kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

19. táblázat Regressziós súlyok mértéke a vizsgált tényezőknél klaszterenként

			Mintaország	Jóléti államok	Felzárkózó	Felzárkózó, de eladósodott	Krízisben	Lemaradók
Árbevétel_10_49	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,548	p<0,001	p<0,001	p<0,001	0,088	p<0,001
GDP_per_k_fő	<- --	Árbevétel_10_49	p<0,001	p<0,001	p<0,001	0,153	0,002	0,094
Munkanélküliség	<- --	Árbevétel_10_49	p<0,001	0,014	p<0,001	0,362	0,008	0,369
GDP_per_k_fő	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,737	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001
Infláció	<- --	Árbevétel_10_49	0,759	0,132	0,019	0,484	0,035	p<0,001
Infláció	<- --	Munkanélküliség	0,094	p<0,001	0,293	p<0,001	0,687	0,006
Infláció	<- --	GDP_per_k_fő	0,676	0,295	0,003	0,969	0,011	p<0,001
Infláció	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,006	0,185	0,546	0,087	0,35	0,495

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

Látható, hogy ha a Mintaország esetében az építőipari kisvállalkozás 1 főre eső árbevétele 1000 euróval növekszik, akkor a változás a munkanélküliségi rátát 1,283 egységgel növeli. A kisvállalkozások árbevételének emelkedése még drasztikusabban emeli a munkanélküliségi rátát, mint a mikrovállalkozások árbevételének növekedése.

Ha az építőipari kisvállalkozások árbevételének 1 főre eső része 1000 euróval növekszik, akkor a GDP 1 főre eső értéke 16,54 euróval emelkedik az adott időszakban.

A jóléti államok esetében, ha a megtakarítás 1 euróval növekszik, akkor az építőipari kisvállalkozások árbevétele 0,094 euróval gyarapodik. Az építőipari kisvállalkozás árbevételének 1000 euróval történő növekedése további hatást fejt ki a munkanélküliség rátára (0,689 egységgel csökkenti), illetve a GDP/fő értékét 6,153 euróval növeli.

A felzárkózó államok esetében a megtakarítás 1 euróval történő növekedése az építőipari kisvállalkozások árbevételének 0,172 euróval történő növekedését eredményezi.

20. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a vizsgált tényezőknél

			Mintaország	Jóléti államok	Felzárkózó	Felzárkózó, de eladósodott	Krízisben	Lemaradók
Árbevétel_10_49	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,02	0,094	0,172	0,107	0,065	0,112
GDP_per_k_fő	<- --	Árbevétel_10_49	16,54	6,153	7,726	-1,576	-4,209	6,483
Munkanélküliség	<- --	Árbevétel_10_49	1,283	-0,689	-2,974	-0,533	-4,095	-3,686
GDP_per_k_fő	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,05	1,245	1,176	3,102	3,634	4,269
Infláció	<- --	Árbevétel_10_49	0,437	-0,548	3,606	0,359	2,914	120,926
Infláció	<- --	Munkanélküliség	-0,415	-0,233	-0,064	-0,213	0,041	-1,511
Infláció	<- --	GDP_per_k_fő	-0,032	0,051	-0,217	-0,001	-0,335	-4,867
Infláció	<- --	Megtakarítás_per_k_fő	0,07	-0,084	-0,143	-0,237	0,49	4,401

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

Abban az esetben, ha az építőipari kisvállalkozás árbevétele 1000 euróval emelkedik, akkor az a GDP/fő értékét 7,726 euróval, az inflációt 3,606 egységgel növeli, a munkanélküliséget pedig - 2,974 egységgel csökkenti.

A felzárkózó és eladósodott országok esetében a kutatás csupán egy esetben eredményezett szignifikáns kapcsolatot. Amennyiben a megtakarítás 1 euróval gyarapodott, akkor az építőipari kisvállalkozások árbevétele 0,107 euróval növekedett.

A krízisben lévő országok esetében a megtakarítás 1 eurós növekedése az építőipari kisvállalkozások árbevételének 0,065 euróval való növekedését okozza. A kisvállalkozások árbevételének 1 millió euróval történő emelkedése szintén hatással van két makrogazdasági mutatóra: inflációs ráta 2,94 egységgel történő növekedését, valamint a munkanélküliségi ráta - 4,095 egységgel csökkenését okozza.

A lemaradó országok esetében a megtakarítás szintén az építőipari kisvállalkozások árbevételének növekedést idézi elő, azaz 1 euró megtakarítás 0,112 euróval növeli az építőipari kisvállalkozások árbevételét. Az építőipari kisvállalkozás árbevétele 1 millió euróval történő növekedése az 1 főre jutó GDP-t 6,483 euróval, míg az inflációs rátát 120,926 egységgel emeli.

21. táblázat A modell illeszkedésének vizsgálatakor következő illeszkedési indexei

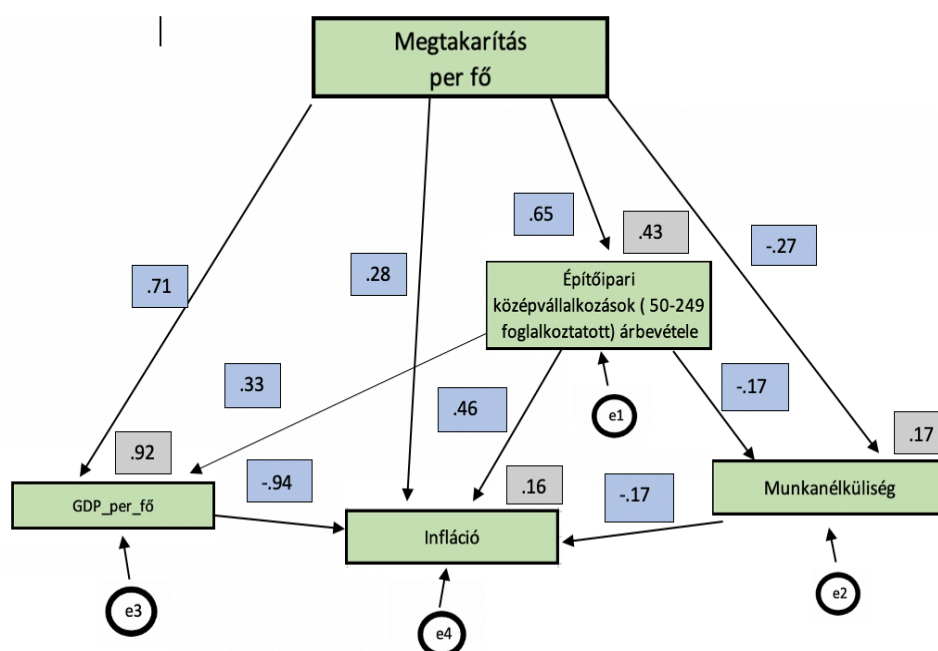
Model	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI
	Delta1	rho1	Delta2	rho2	
	0,959	0,695	0,968	0,745	

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A TLI értéke fenti modellben 0,635. Ez azért kisebb, mint 0,9, mert a modell a nem szignifikáns kapcsolatokra érzékenyebb. A táblázatban látható, hogy a makrogazdasági mutatók és az építőipari árbevétel közötti kapcsolatok nem minden esetben szignifikánsak.

5.2.3 Az építőipari közép vállalkozások vizsgálata

Ennél a modellenél megvizsgálható, hogy az építőipari közép vállalkozások (50-249 foglalkoztatott) árbevételén keresztül hogyan fejtik ki a hatásukat a GDP-re, az inflációra és a munkanélküliségre. A megtakarításnak direkt hatása van a GDP-re, az inflációra, a munkanélküliségre, valamint

14. ábra A makrogazdasági mutatók és az építőipari közép vállalkozások becsült regressziós modellje

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

az építőipari közép vállalkozások árbevételén keresztül, további indirekt hatásokat fejt ki a három makrogazdasági mutatóra.

22. táblázat A modell illeszkedésnek vizsgálatakor következő illeszkedési indexek

Model	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI
	Delta1	rho1	Delta2	rho2	
Default model	0,979	0,678	0,983	0,73	0,982

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

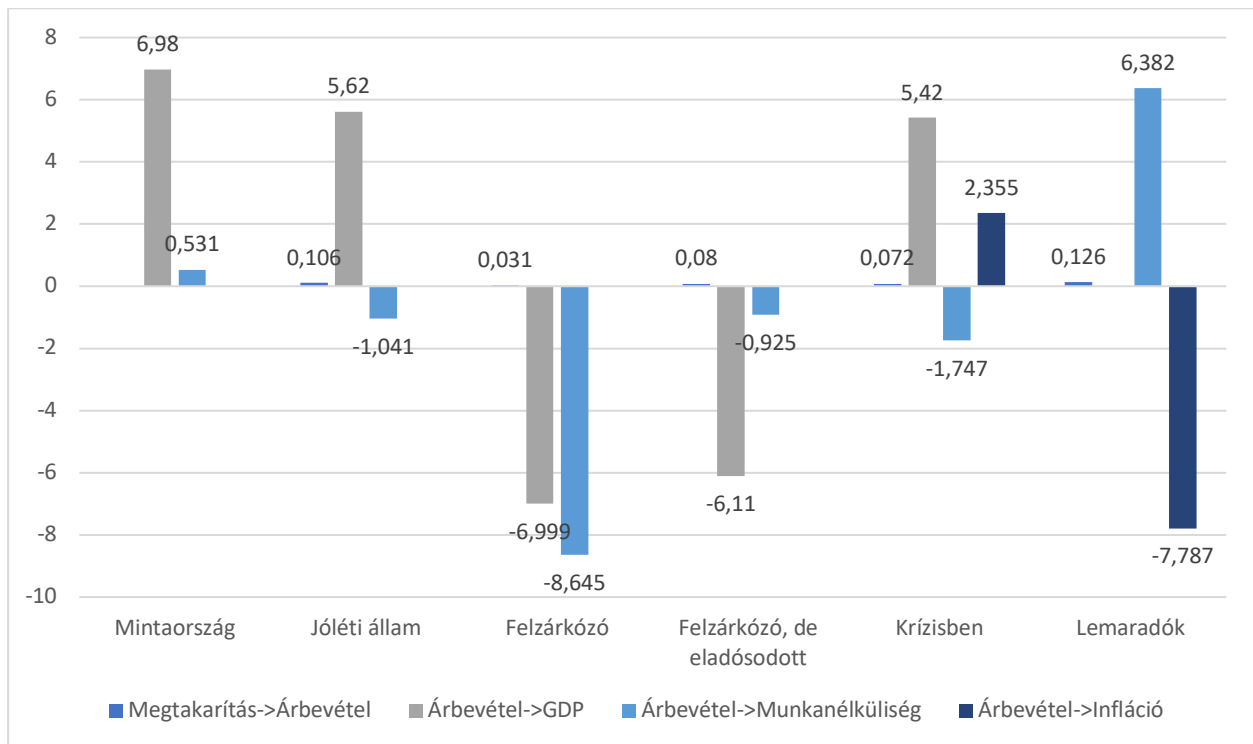
Az NFI, RFI, IFI és a TLI indexek >0,90, CFI >0,90.

23. táblázat A megtakarítás direkt, indirekt és totális kapcsolata a KKV-kal és a többi makrogazdasági mutatóval

	Megtakarítás_per_fő	Árbevétel_50_249	Munkanélküliség	GDP_per_fő
Árbevétel_50_249	0,653 (0,653+0)	0 (0+0)	0 (0+0)	0 (0+0)
Munkanélküliség	-0,386 (-0,273-0,113)	-0,174 (-0,174+0)	0 (0+0)	0 (0+0)
GDP_per_fő	0,924 (0,707+0,217)	0,333 (0,333+0)	0 (0+0)	0 (0+0)
Infláció	-0,213 (+0,284-0,497)	0,179 (+0,460-0,281)	-0,174 (-0,174+0)	-0,935 (-0,935+0)

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A Mintaország esetében az 1 főre jutó építőipari közép vállalkozások árbevételének 1000 euróval történő növekedése 6000 eurós emelkedést eredményez az 1 főre jutó GDP-re vonatkoztatva. A jóléti államok (5,62) és a krízisben lévő országok (5,42) esetében így ötszörös multiplikatőről beszélünk.

15. ábra Az építőipari középvállalkozások árbevételének és a makrogazdasági mutatók oksági kapcsolata

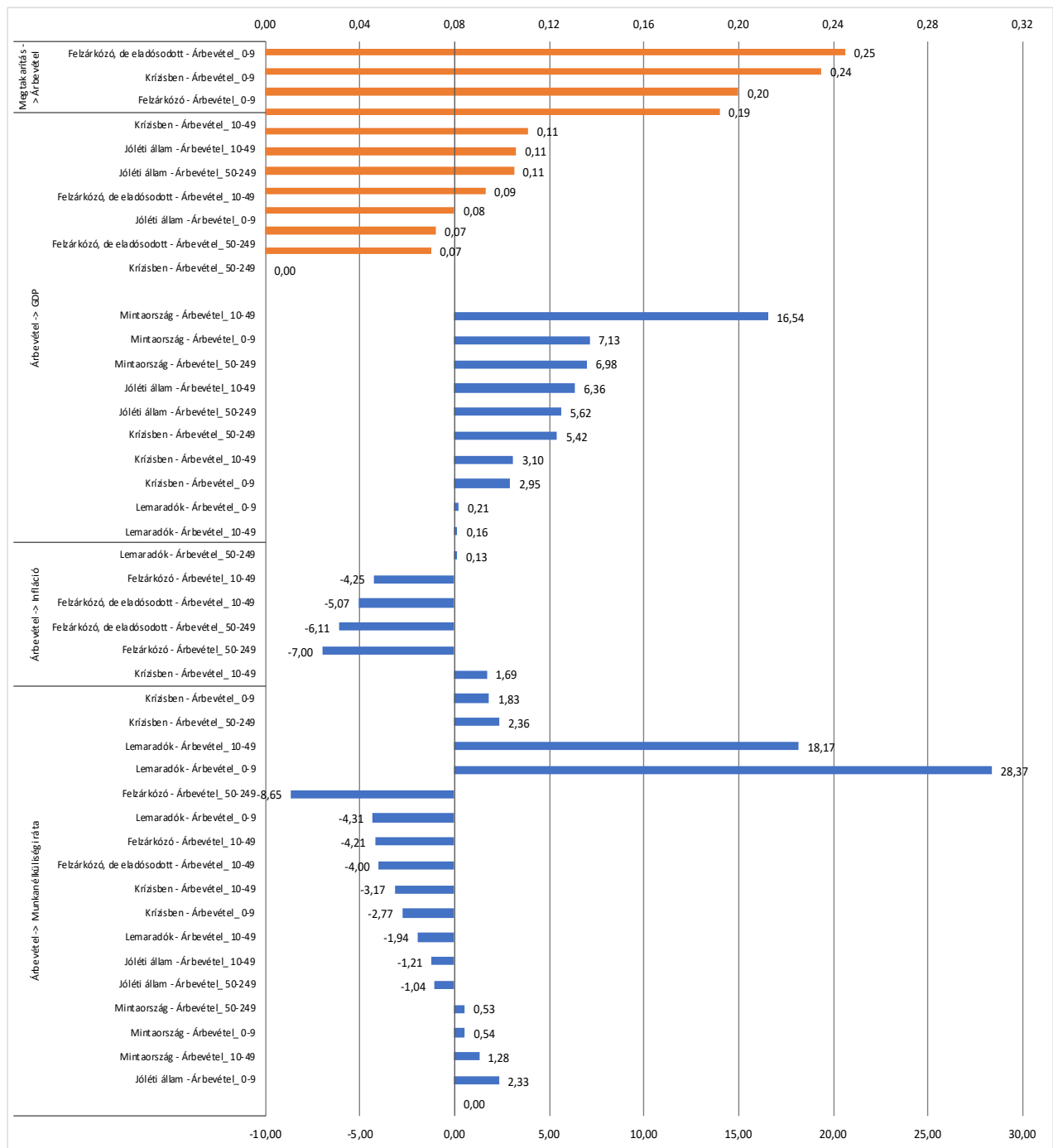
Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A felzárkózó országok esetében, az 1 főre jutó építőipari középvállalkozások árbevételének 1000 euróval történő növekedése a munkanélküliséget 0,86 százalékponttal csökkenti. A krízisben lévő országok építőipari középvállalkozásai esetében, ha az árbevétel 1000 euróval növekedik, akkor ez az infláció 1,6%-os növekedését eredményezi. (15. ábra)

5.2.4 Oksági kapcsolatok összefoglalása

A hipotézist **bizonyított**nak tekintem, mivel a megtakarítás hatása a KKV-ra a felzárkózó, de eladósodott (0,25), a krízisben (0,24), valamint a felzárkózó (0,20) klasztercsoportokban a legjelentősebb. Érdekes eredménynek tekintem, hogy a mindhárom esetben a mikrovállalkozások esetében mutatkozott szignifikáns eredmény. (16. ábra)

H6: A megtakarítások pozitív hatása az építőipari KKV-kra jelentősebb az elmaradottabb országokban.

16. ábra Szignifikáns oksági kapcsolatok összefoglalása (Forrás: saját szerkesztés)

5.3 Az európai uniós támogatások vizsgálata

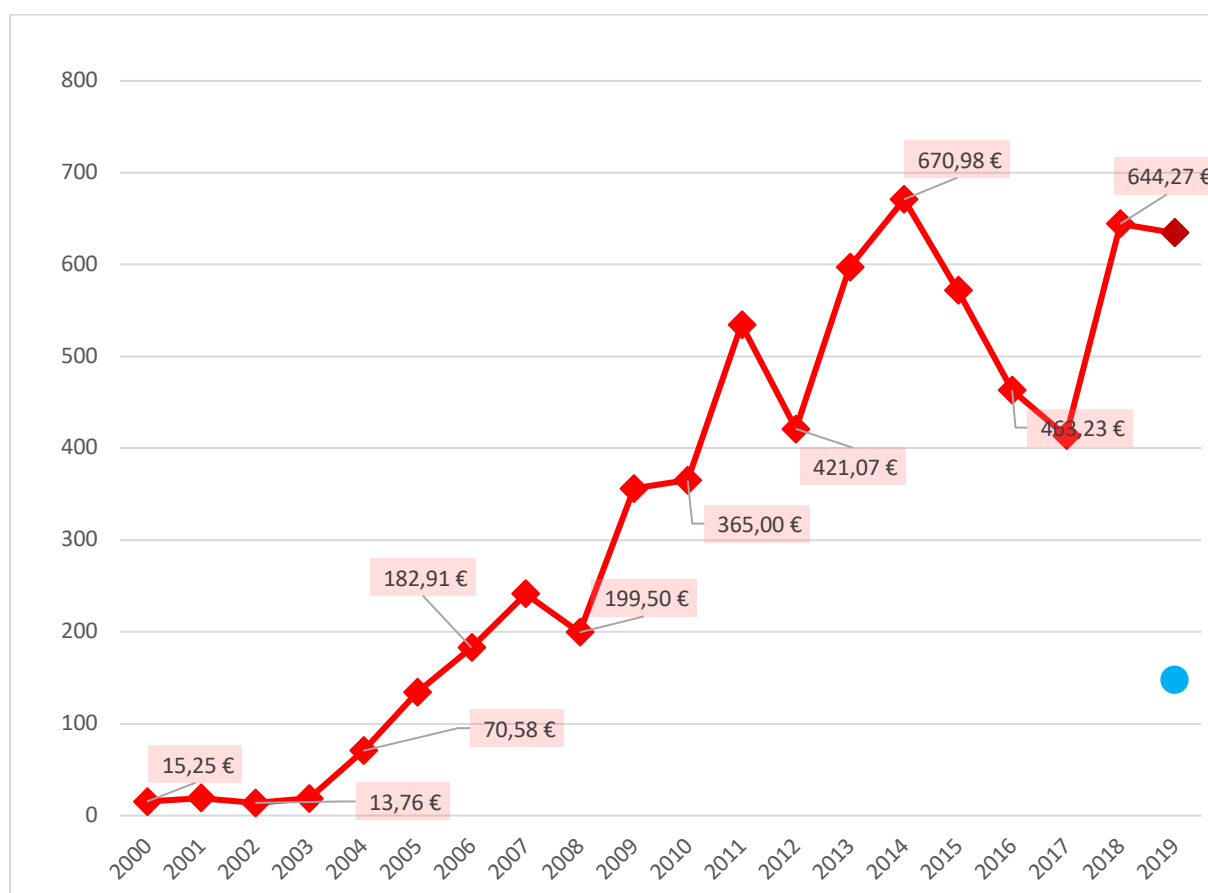
5.3.1 Trendszámítás az EU büdzsé várható lehívásáról

Az Európai Uniós támogatásokat érintő eredmények bemutatása előtt előzményként érdemes megvizsgálni, hogy a 2000-2019 közötti időszakban 1 főre lebontva mekkora a lehívott források mértéke Magyarországon és Németországban. A német KKV szektor az egyik legerősebbnek

tekinthető az Európai unión belül, ezért érdekes és informatív a két ország adatainak összehasonlítása.

Az Európai Unió források szerepe Magyarországon életében felbecsülhetetlen. Hazánk a többi Unió tagországhoz képest az elmúlt 20 évet tekintve az egyik legnagyobb nyertesnek tekinthető. A források segítségével fejlődött többek között az infrastruktúra, az oktatási rendszer vagy a közigazgatás. Az elmúlt két évtizedben nem volt olyan szektor, amely ne kapott volna valamilyen jogcímen támogatást.

A 17. ábra pontosan szemlélteti, hogy a 2000-2019. közötti periódusban Magyarország milyen összegű forrásokat hívott le. Míg 2000-ben az 1 főre eső támogatás 15,25 euró volt, addig 2019-ben ez az érték közel 645 euróra növekedett. Ezzel a 19 év alatt közel 4200%-os növekedés figyelhető meg.

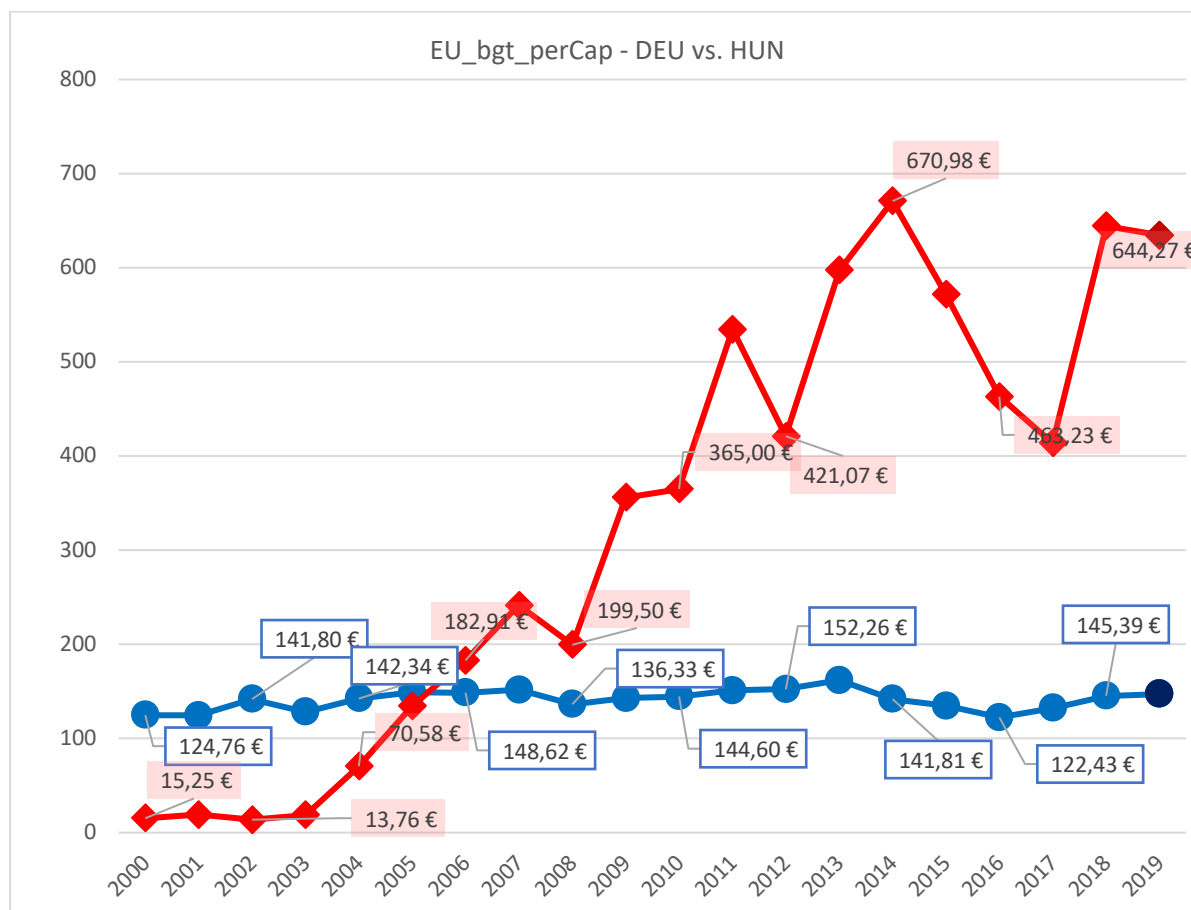
17. ábra 2000. és 2019. között a Magyarország által lehívott források 1 főre levetítve

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

A fentiek alapján joggal vonható le az a következtetés, hogy Magyarország KKV-szektora és EU-s támogatások között egy függőségi kapcsolat alakult ki, mivel az Európai Unió minden évben egyre több támogatással látja el az országot.

A lehívott források egy főre jutó összegét Németország esetében is megvizsgáltam. A 18. ábra szemlélteti a két ország közötti különbséget a lehívott források tekintetében. Míg Magyarország az elmúlt 19 év alatt több, mint 40-szeresére tudta megnövelni a lehívható támogatás mértékét, addig a Németország esetében mindössze 16%-os növekedés figyelhető meg. Következtetésem alapján a német KKV-k fejlődésének és növekedésének kulcsa tehát nem a lehívható támogatásokban keresendő.

18. ábra 2000. és 2019. között lehívott források 1 főre vetítve Németországban és Magyarországon

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, és a Világbank adatai alapján

5.3.2 Korrelációs vizsgálat az EU támogatások és a makrogazdasági mutatók között

A 24-es táblázat alapján látható, hogy az államok makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások között semmilyen szignifikáns kapcsolat nincs 2000. és 2019. között.

H2: Európai Unió tagállamok főbb makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások (felzárkózási alapok) között kimutatható szignifikáns kapcsolat van.

A hipotézist *elvettem*, mivel az európai tagországok makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások között szignifikáns kapcsolat nem mutatható ki.

24. táblázat Korrelációs vizsgálat az EU-s támogatásokra

		EU_ BGT fő	BGT GDP	Infláció	Munkanélk.	Államadós./ GDP	GDP / fő	GDS / GDP
EU_bgt / fő	Pearson Correlation	1	.249**	-.001	.060	.010	.080	.055
	Sig. (2- tailed)		.000	.975	.182	.824	.073	.219
	N	501	501	501	501	496	501	501
BGT_per_GDP	Pearson Correlation	.249**	1	.080	-.058	.008	.067	-.041
	Sig. (2- tailed)	.000		.074	.191	.852	.132	.355
	N	501	501	501	501	496	501	501
Infláció	Pearson Correlation	-.001	.080	1	-.096*	-.253**	- .241**	- .150**
	Sig. (2- tailed)	.975	.074		.023	.000	.000	.000
	N	501	501	560	560	555	560	560
Munkanélküliség	Pearson Correlation	.060	-.058	-.096*	1	.314**	- .374**	- .426**
	Sig. (2- tailed)	.182	.191	.023		.000	.000	.000
	N	501	501	560	560	555	560	560
Államadósság / GDP	Pearson Correlation	.010	.008	-.253**	.314**	1	.050	- .304**

	Sig. (2-tailed)	.824	.852	.000	.000		.242	.000
	N	496	496	555	555	555	555	555
GDP / fő	Pearson Correlation	.080	.067	-.241**	-.374**	.050	1	.689**
	Sig. (2-tailed)	.073	.132	.000	.000	.242		.000
	N	501	501	560	560	555	560	560
GDS / GDP	Pearson Correlation	.055	-.041	-.150**	-.426**	-.304**	.689**	1
	Sig. (2-tailed)	.219	.355	.000	.000	.000	.000	
	N	501	501	560	560	555	560	560

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

5.3.3 Korrelációs vizsgálat az EU-s tagországok és az EU-s építőipari vállalatokra vetítve

Az egyes országok makrogazdasági mutatóval kapcsolatos vizsgálatokat szűkítettem az általam kiválasztott szektorra, az építőiparra.

Az Európai Unió 27 tagállamára vonatkozóan az EUROSTAT adatbázist használtam forrásként az építőipari szektorban tevékenykedő kis- és középvállalkozások árbevételének és az aktívan működő vállalkozások pontos számának kigyűjtéséhez.

Az adatok felhasználásával korrelációs vizsgálatot végeztem a vállalkozások árbevétele és mennyisége, valamint az adott ország inflációja, munkanélküliségi rátája, államadóssága, az EU büdzséje és a háztartások megtakarításának kapcsolatait elemezve.

5.3.4 Az európai építőipari KKV-k száma és a tipizált országok közötti kapcsolat

Az elvégzett korrelációs vizsgálatnál a következő eredményekre jutottam:

Szignifikáns kapcsolat van az infláció és azon kisvállalkozások között, amelyeknek maximum 9 alkalmazottja van. Az infláció esetében nehéz meghatározni, mi az ok-okozati összefüggés: tehát azért alacsony az infláció, mert sok cég van, vagy azért van sok cég, mert alacsony az infláció. Ez akár egy egymást erősítő, tovább gyűrűző hatásnak is tekinthető.

25. táblázat Korrelációs kapcsolat a KKV-k mérete és a tagállamok makrogazdasági mutatói között

Korreláció vizsgálat		Infláció	Munkanélküliség	Államadósság/GDP	GDP/fő	EU költség/fő	Megtakarítás/fő
Cégek mennyisége, ha a cég alkalmazotti létszáma: 0-9	Pearson Correlation	-,167 **	x	0,170**	0,126*	x	0,172**
Cégek mennyisége, ha a cég alkalmazotti létszáma: 10-19	Pearson Correlation	x	-0,296**	-0,276**	0,743**	x	0,634**
Cégek mennyisége, ha a cég alkalmazotti létszáma: 20-49	Pearson Correlation	x	-0,296**	-0,349**	0,727**	x	0,629**
Cégek mennyisége, ha a cég alkalmazotti létszáma: 50-249	Pearson Correlation	x	-0,240**	-0,383**	0,646**	0,129**	0,555**
Cégek mennyisége, ha a cég alkalmazotti létszáma: 0-250	Pearson Correlation	-0,166**	x	0,137*	0,201**	x	0,236**

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

Az összes kis- és középvállalkozás mennyiségére tekintettel negatív szignifikáns kapcsolatot állapítottam meg. Az eredményt torzítja, hogy ebben a csoportban 9 főnél nem nagyobb vállalkozások csupán az összes vállalkozás súlyozott átlagának a 80%-át érik el.

Ezt követően a munkanélküliség és a vállalkozások mennyiségének a kapcsolatát vizsgáltam. Az eredmények alapján negatív szignifikáns kapcsolat mutatható ki azon cégek esetében, amelyeknél az alkalmazotti létszám 10-250 fő közé esik. Tehát ezen vállalkozások számának növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezi.

A klaszteranalízis szignifikáns kapcsolatot mutatott ki az EU-s támogatások és azon építőipari vállalkozások száma között, amelyeknek az alkalmazotti létszáma 50-249 fő között van. Az eredmények alapján az Európai Unió támogatások hatása főként az e csoportba tartozó építőipari vállalkozásoknál mérhető. Fontos kiemelni, hogy az Európai Unió támogatások nem a vállalkozások árbevételét növelik, hanem vállalkozás létrejötténél van pozitív hatásuk.

5.3.5 Az EU tagországok makrogazdasági mutatói és az építőipar árbevétele

A kilenc főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások árbevétele és az infláció között ugyancsak negatív szignifikáns kapcsolat van. Eszerint vagy az infláció növekedése miatt csökken az árbevétel, vagy az árbevétel csökkenése miatt nő az infláció.

A vállalkozások árbevétele és a munkanélküliség között negatív szignifikáns kapcsolatot mutatott ki a klaszteranalízis vizsgálat. Az eredmények alapján elmondható, hogy a KKV-k árbevételének csökkenése a munkanélküliség növekedést eredményezte.

H3: Az Európai Unió tagországok főbb makrogazdasági mutatói, valamint a tagországokhoz tartozó építőipari vállalkozásának mennyisége és árbevétele között szignifikáns kapcsolat áll fenn.

A hipotézis csak *részben bizonyított* a felhasznált adattömbökből nyert eredmények alapján. (26.táblázat)

Az építőipari KKV-k mennyisége és makrogazdasági mutatók között nem minden esetben mutatható ki szignifikáns kapcsolat.

Az építőipari mikrovállalkozások és az infláció között szignifikáns kapcsolat bizonyításra került ($p = -0,167$).

A 10 főnél nagyobb építőipari vállalkozások mennyisége és a munkanélküliség között negatív szignifikáns kapcsolatot kaptam, amely arra enged következtetni, hogy a cégek mennyiségi növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezi.

Az építőipari KKV-k árbevétele és a makrogazdasági mutatók között sem volt minden esetben bizonyítható szignifikáns kapcsolat. Itt az alábbiak tekinthetők bizonyítottak:

Az építőipari mikrovállalkozások (0-9 fő) és az infláció között negatív szignifikáns ($p = -0,160$) kapcsolat áll fent.

Az építőipari KKV-k árbevétele (méret: 0-249 fő) és a munkanélküliségi ráta között szignifikáns kapcsolatot mutatkozott, tehát az építőipari vállalkozások árbevételének növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezte. Az építőipari kisvállalkozások árbevétel-növekedése hat a legerősebben ($-0,350 - -0,325$) a munkanélküliségi rátára

26. táblázat Korrelációs kapcsolat az építőipari KKV-k árbevétele és a tagállamok makrogazdasági mutatói között

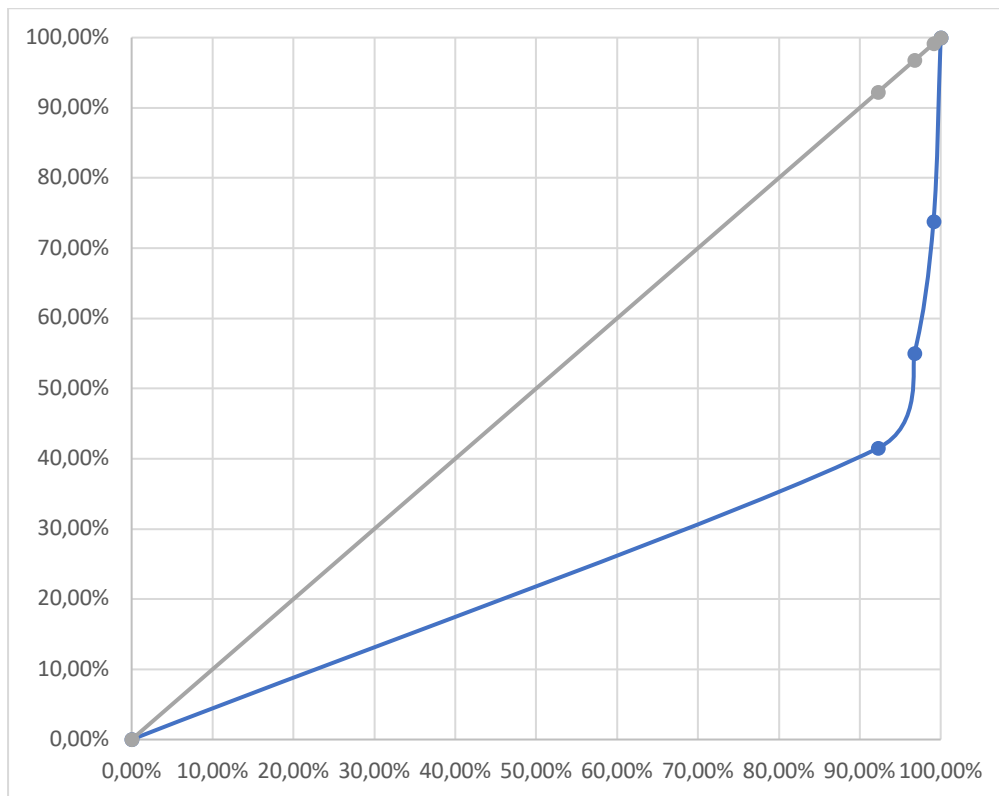
Korreláció vizsgálat		Infláció	Munkanélküliség	Államadósság/GDP	GDP/fő	EU költség/fő	Megtakarítás/fő
Össz. árbevétel, ha a cég alkalmazotti létszáma: 0-9	Pearson Correlation	`-,160 **	`-0,223**	x	0,866*	x	0,843**
Össz. árbevétel, ha a cég alkalmazotti létszáma: 10-19	Pearson Correlation	x	`-0,352**	`-0,168**	0,914**	x	0,833**
Össz. árbevétel, ha a cég alkalmazotti létszáma: 20-49	Pearson Correlation	x	`-0,325**	`-0,244**	0,894**	x	0,810**
Össz. árbevétel, ha a cég alkalmazotti létszáma: 50-249	Pearson Correlation	x	`-0,301**	`-0,276**	0,828**	x	0,740**
Össz. árbevétel, ha a cég alkalmazotti létszáma: 0-250	Pearson Correlation	x	`-0,294**	0,173*	0,917**	x	0,847**

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT, Világbank adatai alapján

5.3.6 Az európai építőipari KKV-k koncentrációjának bemutatása Lorenz-görbén keresztül

A Lorenz görbe a koncentráció ábrázolására és elemzésére, az egyenlőtlenségek bizonyos feltárásra szolgál. Az építőipari kis- és közép vállalkozások 2009-ben koncentrálnak minősülnek. A statisztika fogalma megadja, hogy „egy sokaságot mennyiségi ismérv szerint vizsgálva az értékösszeg mennyire összpontosul a sokaság egységeire” (Huzsvai, 2020).

A koncentráció erősnek tekinthető, ha a sokaság nagy hányadához a teljes értékösszeg kis hányada tartozik, ugyanakkor a sokaság kis hányada az értékösszeg jelentős hányadát mondhatja magáénak. Az előbbieket alapján elmondható, hogy az európai építőipari KKV-k eloszlása nem egyenletes, mivel a görbe nem esik egybe az átlóval. Tehát az építőipari KKV-k mennyiségében és árbevételében koncentráció tapasztalható, mivel a görbe láthatóan eltér az átlagtól és közelít a koordinátatengelyhez.

19. ábra Az európai építőipari KKV koncentrációja 2009-ben

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT adatai alapján

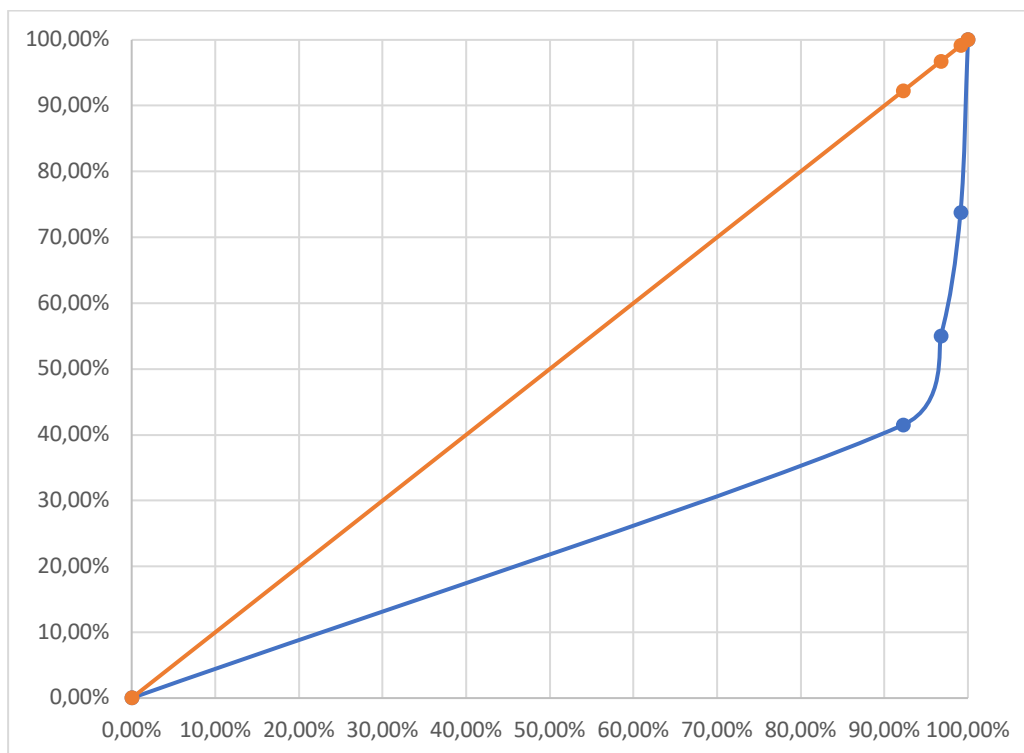
A 2009-es adatokban jól látható, hogy a mikrovállalkozások száma a KKV-k 92,25%-a, míg árbevételük csupán 41,51%. A fennmaradt 7,75%-hoz az árbevétel közel 60%-a tartozik. Az európai építőipari KKV-k koncentrációja 2018-ban sem változott. A mikrovállalkozások száma 92,25%-ról 93,54%-ra növekedett 2018-ra, az ide tartozó árbevétel 41,51%-ról 41,38%-ra csökkent.(19.ábra)

27. táblázat Az európai KKV-k mennyiségének és árbevételének kumulált relatív értéke 2009-ben

2009.	KKV-k mennyisége	KKV-k árbevétele
	0,00%	0,00%
KKV_0_9	92,25%	41,51%
KKV_10-19	96,75%	55,00%
KKV_20-49	99,11%	73,80%
KKV_50-249	100,00%	100,00%

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT adatai alapján

A kisvállalkozások száma 6,86%-ról 5,78%-ra csökkent 2018-ra, az árbevétel 32,29%-ról 32,98%-ra emelkedett. Azon vállalkozások száma, melyek 50-249 főt foglalkoztattak 2009-ben, a vállalkozások mennyiségének 0,89%-a volt az összes KKV-n belül, míg az árbevétel közel 26,2%-a tartozott a szektorhoz. (20.ábra)

20. ábra Az európai építőipari KKV-k koncentrációja 2018-ban

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT adatai alapján

2018-ra a középvállalkozások száma 0,21 százalékponttal csökkent, az árbevétele a 9 év alatt 0,56 százalékponttal, 25,64%-ra csökkent. Ezek szerint az elmúlt 9 évben a KKV-szektoron belül csupán a kisvállalkozások árbevétele növekedett.

28. táblázat Az európai KKV-k mennyiségének és árbevételének kumulációja 2018-ban

2018.	KKV-k mennyisége	KKV-k árbevétele
	0,00%	0,00%
KKV_0_9	93,54%	41,38%
KKV_10-19	97,30%	55,16%
KKV_20-49	99,32%	74,36%
KKV_50-249	100,00%	100,00%

Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT adatai alapján

5.4 Kérdőíves kutatás

A 2020 május és szeptember közötti időszakban 775 fő részvételével online kérdőíves felmérést végeztem a német és a magyar KKV-szektorban alkalmazásban állók körében. A kérdőíves felmérés egy olyan kvantitatív kutatási módszer, melynek segítségével standard adatgyűjtés végezhető formális kérdőív segítségével. A kérdőíves adatfelvételre a már elterjedt és jól bevált webes felületen elhelyezett kérdőív alkalmazást használtam. A mintába kerülés feltétele volt, hogy a kitöltőnek aktív munkaviszonnyal kellett rendelkeznie.

Fő szempont volt, hogy minél nagyobb adatmennyiséget tudjak begyűjteni a lehető legrövidebb időn belül. Azért választottam az online kitöltős lehetőséget, mert ebben az esetben nincs kérdezőbiztosi torzítás, valamint a névtelenség és az önálló kitöltés lehetősége az őszinte válaszokat valószínűsíti. Az online kérdőíves felmérés előtt mélyinterjút nem készítettem ebben a témában.

A kutatásom célja az volt, hogy egy olyan célcsoportot érjek el, amely az adott időszakban valamilyen módon kapcsolatban állt a KKV-szektorral. A kérdőívet kitöltők köre változatos a foglalkoztatási státuszra vonatkozóan. Volt cégtulajdonos és alkalmazott is a válaszadók között.

A 775 válaszadóból 562 fő tevékenykedik jelenleg is a KKV-szektorban és 213 válaszadó nagyvállalati alkalmazott. A feldolgozás során a legtöbb kérdésnél nem választottam le a nagyvállalati válaszadókat, mivel irrelevánsnak tartottam, hogy milyen vállalkozási méretben tevékenykednek a kitöltők. Ennek oka, hogy a kérdések nem specifikusak voltak, a cél az volt, hogy általános kép rajzolódjon ki az aktív alkalmazottak válaszaiból. Jellemzően a nagyvállalati alkalmazottak is kapcsolatba kerülnek a KKV-szektorral, főként alvállalkozói minőségben.

Az eredményeket a legtöbb esetben vállalati méretre bontva jelenítem meg, így könnyebb az adott vállalkozási méretformára vonatkozóan megfogalmazni a megállapításokat.

A kérdőív tervezésekor 100%-ban szelektív kérdéseket állítottam össze. Véleményem szerint így a könnyebb feldolgozás miatt átfogóbb eredmények érhetők el. A kérdőívet két országban töltötték ki: Magyarországon magyar nyelven, és Németországban német nyelven. Az eredményeket magyar nyelvre fordítva dolgoztam fel. A kérdések összeállításánál lényeges szempont volt, hogy a kitöltés egyszerű és gyors legyen. Ennek érdekében röviden fogalmaztam meg a kérdéseket és cél volt az is, hogy egy általános pénzügyi ismeretekkel rendelkező egyén is könnyen tudja értelmezni.

A kérdőíves kutatás célja az volt, hogy általános képet kapjak a KKV-szektor hazai és németországi helyzetéről. Magyarország mellett Németországot választottam, tekintettel arra, hogy a német KKV-szektor az egyik legerősebb, ha nem a legerősebb az egész Európai Unióban.

A kérdőívben szereplő kérdések 3 csoportra oszthatók:

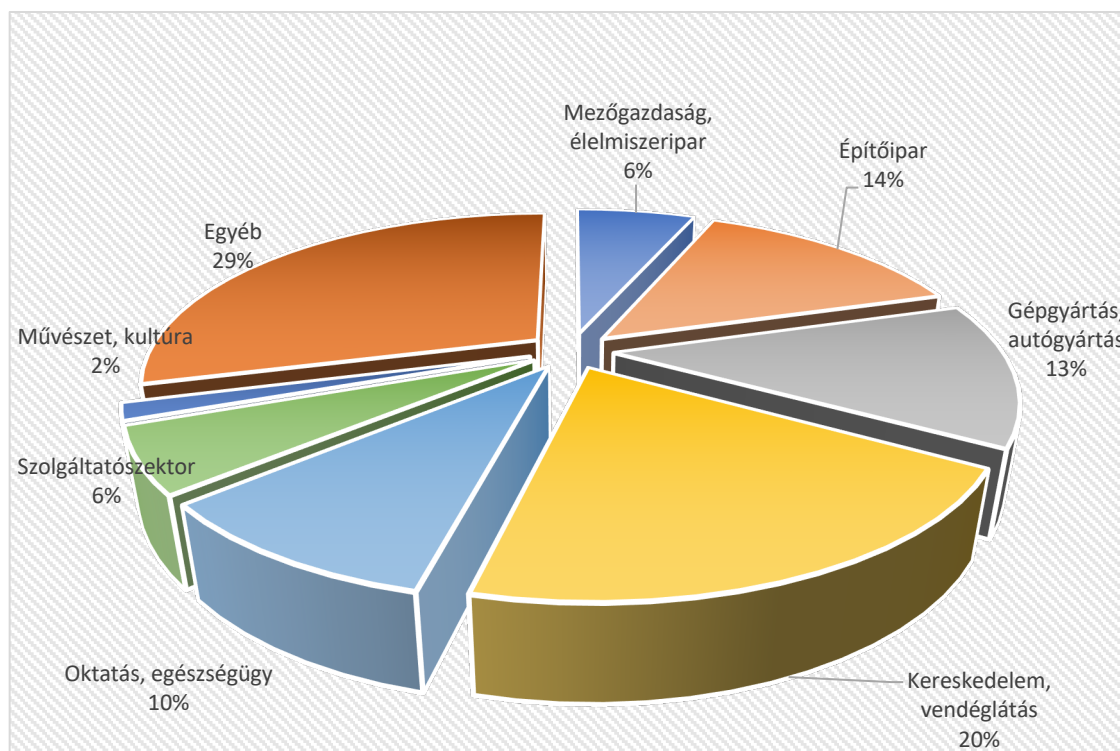
Az első részben a KKV-szektor jelenlegi helyzetét mértem fel. Kíváncsi voltam arra, hogy a válaszadók hogyan értékelik a jelenlegi állapotot, milyen intézkedéseket tartanak a szektor számára pozitív hatásúnak, ezen kívül az állam szerepének hatását is vizsgáltam.

A második részben az Európai Unió támogatásokkal kapcsolatban tettem fel kérdéseket. Itt elsőként meg kellett jelölni, hogy a kitöltő olyan vállalatnál dolgozik-e, amelyik kapott már uniós támogatást. Itt általánosságban is vizsgáltam a támogatásokkal kapcsolatos véleményeket, majd azt is felmértem, hogy a nyertes cégek dolgozói hogyan vélekednek a kapott juttatásokról.

A harmadik részben a COVID-19 hatását vizsgáltam. Itt első sorban arra voltam kíváncsi, hogy a KKV-szektorban dolgozó kitöltőknek mi a véleménye az eddigi, gazdaságot is érintő állami döntésekről és milyen további intézkedéseket tartanának fontosnak a szektor működésének helyreállításához.

5.4.1 A kitöltött kérdőívek általános tulajdonságai

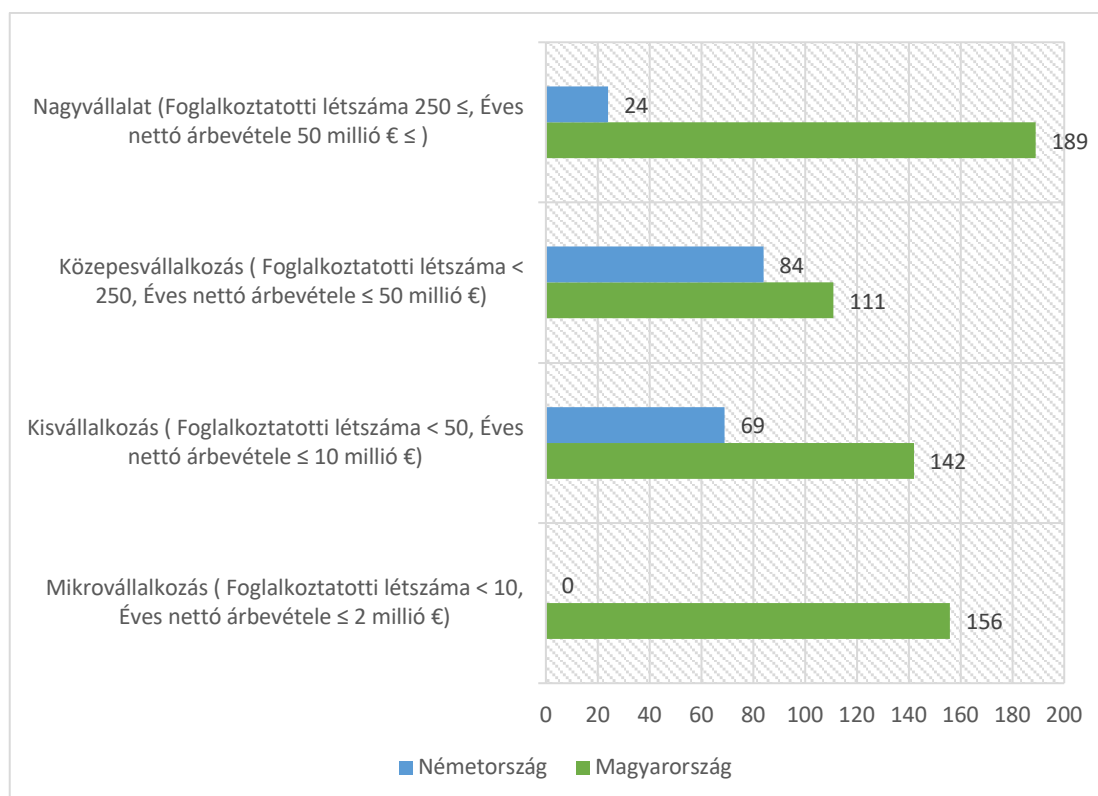
A válaszadók 20%-a tartozik a kereskedelem és vendéglátás ágazathoz, 14% az építőiparhoz, valamint 13% a gépgyártáshoz és autógyártáshoz. A kitöltők legnagyobb arányban az „egyéb” ágazathoz sorolták a munkahelyüket (29%). (21. ábra)

21. ábra A kérdőív szektor szerinti megoszlása

Forrás: saját szerkesztés és számítás

A 22-es ábra a 775 vállalkozás méret szerinti megoszlását mutatja be. A válaszadók az Európai Unió által definiált négy vállalkozási méret közül választhattak, melyeket a foglalkoztatotti létszám, az éves nettó árbevétel és a mérlegfőösszeg alapján lehetett elkülöníteni. Az ábrán különválasztottam a magyarországi és a németországi beérkezett válaszokat a vállalkozások mérete szerint. Az válaszadók közel 27%-a tartozik méret szerint a nagyvállalatoknál alkalmazásban állók csoportjába (Foglalkoztatotti létszáma $250 \leq$, Éves nettó árbevétele 50 millió euró $\leq$), valamint a kérdőívet kitöltő személyek 73%-a köthető a KKV-szektorhoz. A kitöltők száma alapján nincs nagy eltérés a KKV-szektor méretét tekintve.

22. ábra A válaszadók megoszlása a vállalkozások mérete szerint

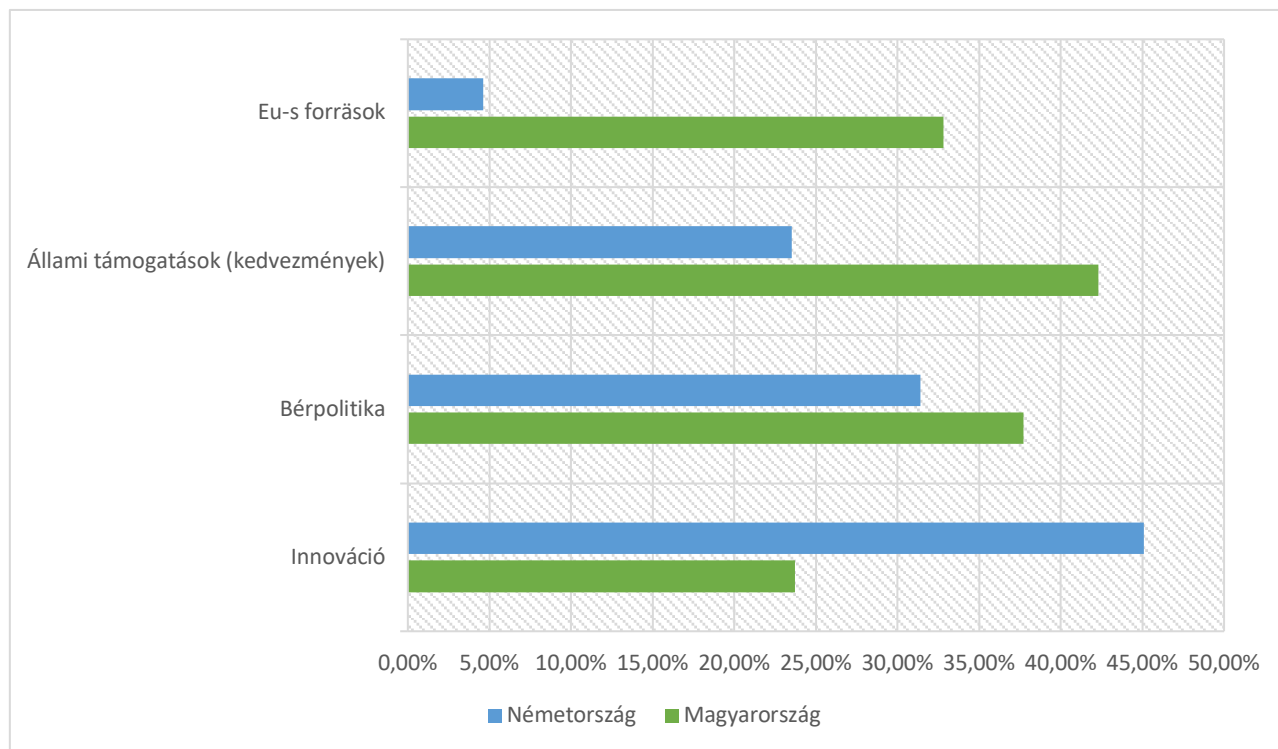
Forrás: saját készítés n=775

A beérkezett kérdőívek 77%-át Magyarországon, 23%-át Németországban töltötték ki. A két országban a vállalkozások méret szerinti megoszlás a következőképpen alakult: a német KKV-szektorhoz tartozó vállalkozások a teljes KKV-szektorhoz tartozó válaszok 27,22 %-át adták, mikrovállalkozásoktól egyetlen egy választ sem érkezett.

5.4.2 A KKV-szektor növekedését generáló intézkedések

Az elmúlt időszak tanulmányai szerint, az innováció jelenti a vállalkozások túlesésének egyik legsarkosabb pontját, azáltal, hogy fogyasztói igények kielégítését a korábbinál egy magasabb

minőségi módon végzi (Chikán, 2000). Kérdőívemben a négy legáltalánosabb gazdaságélénkítő intézkedést határoztam meg: az innovációt, EU-s forrásokat, állami támogatásokat (kedvezményeket a KKV-szektorban), valamint a bérpolitikát (járulékkezdmények, munkahelyteremtési kedvezmények). A kérdőívben ez úgy jelent meg, hogy a kitöltőknek meg kellett jelölni, hogy véleményük szerint mely intézkedések voltak az elmúlt időszakban leginkább pozitív hatással a KKV-szektorra. Lehetőség volt több választ is megjelölni.

23. ábra Mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-szektorra az elmúlt időszakban

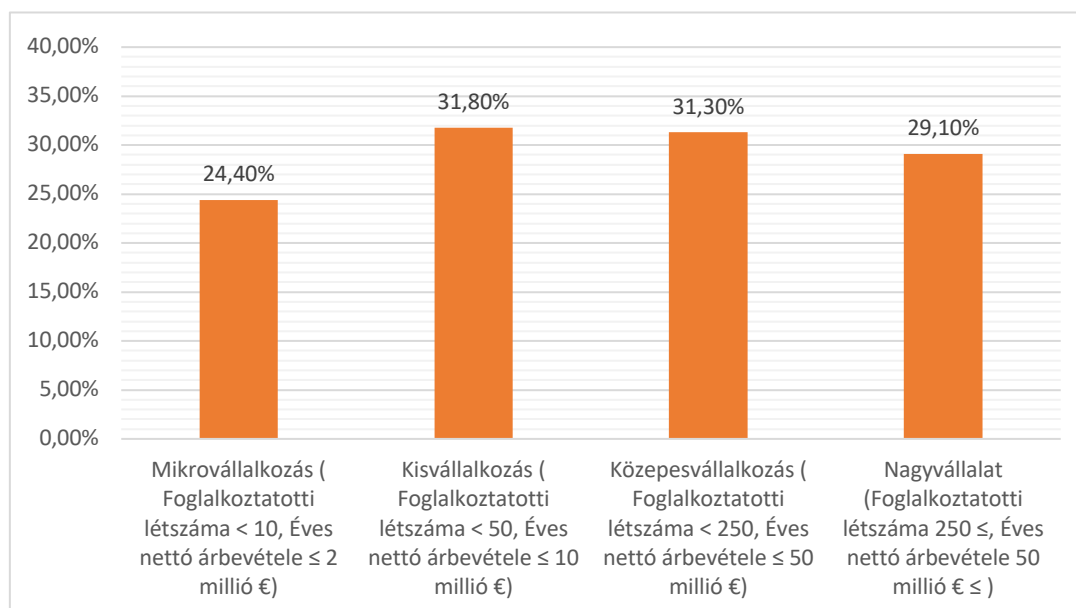
Forrás: saját készítés n=775

A 23-es ábra alapján a magyarországi válaszadók inkább az EU-forrásokban és az állami támogatásokban látják a szektor növekedésének kulcsát, míg a német válaszadók az innovációt és a bérpolitikát vélték a legfontosabb mozgatóknak. Fontos megjegyezni, hogy a német válaszadók nem tartották jelentős tényezőnek az EU-forrásokat.

H4: A magyar, illetve a német KKV-szektor az innovációt tekinti a mai gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozások versenyképességének növelésére szolgáló elsődleges eszköznek.

A hipotézist *részben elvetem*, mivel a német válaszadók ugyan az innovációt vélik kulcsfontosságúnak egy német cég növekedésére vonatkozóan, viszont a magyar válaszadók az állami vagy EU-s támogatások hatásait tartják fontosabbnak. Itt érdemes lenne további

vizsgálatokat végezni arról, hogy a vállalatok 1 főre jutó hozzáadott értéke és az EU-s támogatások között van-e szignifikáns kapcsolat.

24. ábra Innováció pozitív hatásának megoszlása a vállalkozások körében

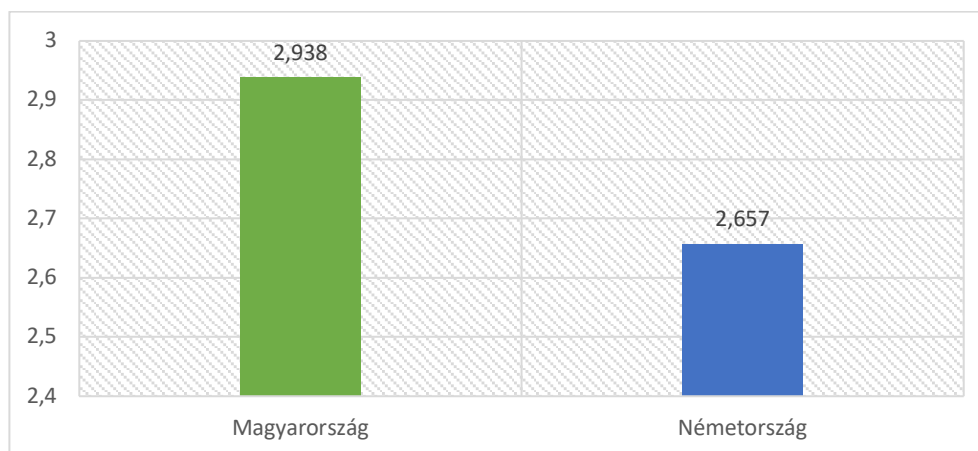
Forrás: saját készítés n=775

A jelenlegi piaci helyzetben a KKV-szektor stabil működésének egyik legfontosabb feltétele, hogy a vállalkozások meg tudják oldani a rövidtávú kifizetéseik teljesítését. A legfontosabb kérdés ebben az időszakban, hogy milyen fokú a likviditásuk és mely lépésekkel tudják a helyzetüket stabilizálni.

Jól működő gazdasági környezetben a vállalkozások előre tudnak tervezni, tisztán látják a következő időszak szerződéses állományát és a kötelezettségeiket. A COVID-19 hatására a külső körülmények a gazdaság összes területén bizonytalanná váltak. Több ágazatban – ilyen például a turizmus és a hozzá kapcsolódó kereskedelmi és szolgáltatási területek – a teljes piac eltűnt egyik napról a másikra, a cégek árbevétele gyakorlatilag lenullázódott. A mesterségesen életben tartott cégeknél a fix költségek felemésztek a tartalékokat.

Ebből a szempontból ez a válság más, mint akár a 2008-2009-es recesszió, hiszen a begyűrűző hatás ma sokkal gyorsabb és látványosabb a gazdaság szereplőinél és a lakosságnál egyaránt. A válság által sújtott KKV-szektor likviditásának gyors és hatékony kezelése ebben a helyzetben létfontosságú. Sok esetben az alkalmazottak munkaidejének csökkentése jelentette a megoldást, ez azonban hosszú távon nem jelent működési garanciát.

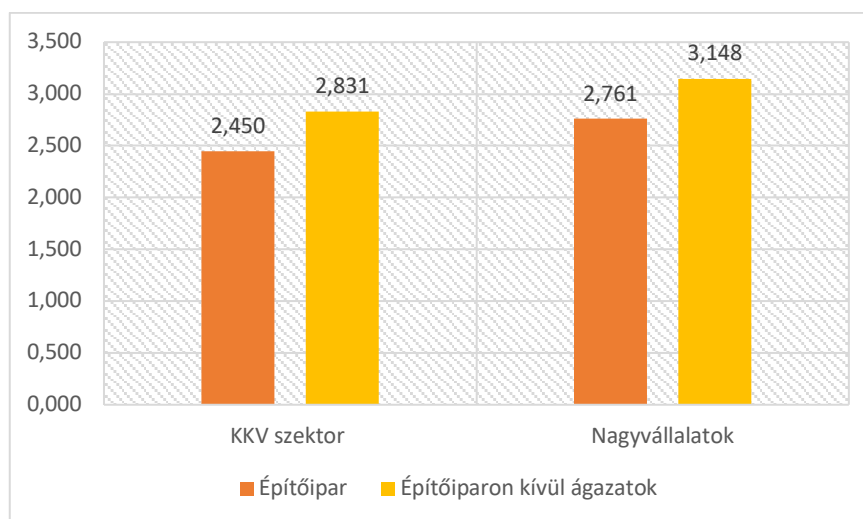
Kutatásomban a magyar és a német válaszadók 5 pontos skálán értékelték, hogy véleményük szerint a KKV-szektor likviditási problémákkal küzd-e és ha igen, akkor milyen súlyosnak tartják a problémát.

25. ábra Sz szenved-e a KKV-szektor likviditási problémákkal

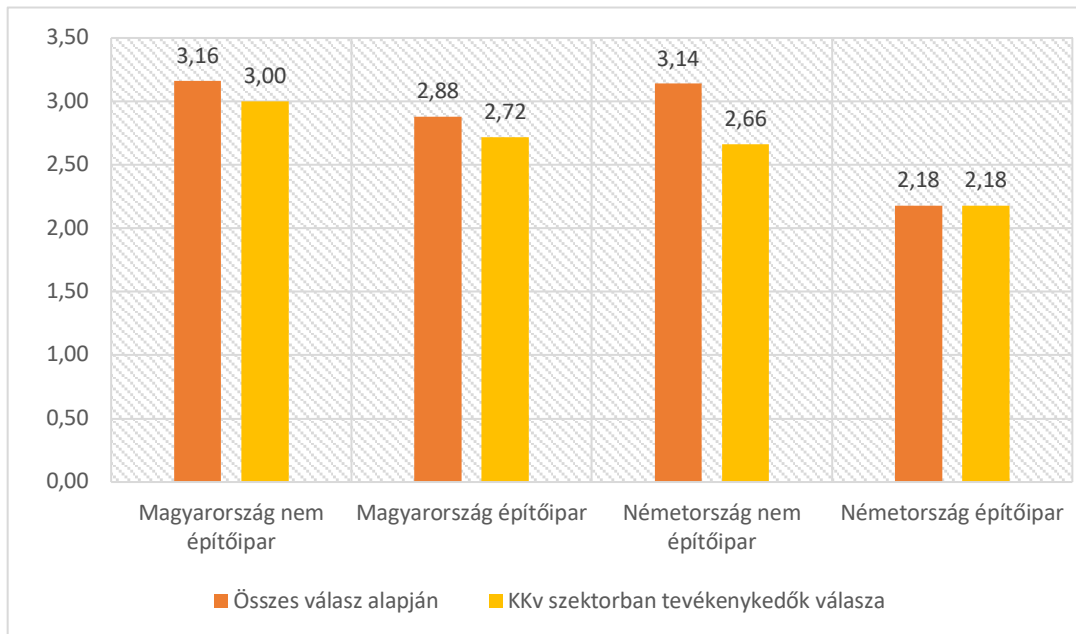
Forrás: saját készítés n=775

A kiértékelt válaszok alapján (25. ábra) a KKV-szektor likviditási problémáját mindkét országban közepesen súlyosnak ítélték meg. A KKV-k helyzetét a magyar válaszadók 5,57 %-kal súlyosabbnak vélték, mint a németek. A KKV-szektor és a nagyvállalatok további bontásának (27.ábra) segítségével megmutatkozik, hogy az építőipari ágazat – függetlenül a vállalkozás méretétől – a kitöltők véleménye alapján enyhébb likviditási problémákkal küzd, mind a szektor többi résztvevője.

26. ábra Egy 5 pontos skálán meghatározott likviditási ráta a KKV, valamint nagyvállalati ágazatokra lebontva, különösképpen az építőiparra

Forrás: saját készítés n=775

27. ábra Egy 5 pontos skálán meghatározott likviditási probléma a KKV, valamint az összes kérdőívre lebontva, különösképpen az építőiparra

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján N= 775

A 27-as ábrán látható a két országra lebontva a likviditás problémáinak 5 pontos skálán való meghatározása. A válaszok alapján látszik, hogy az építőipari vállalkozások a kutatásban részt vevők véleménye alapján Németországban és Magyarországon is egyaránt kisebb likviditási problémákkal küzdenek, mint az építőipari szektoron kívül tevékenykedő vállalkozások.

5.4.3 Az EU-s támogatások megítélése és fontossága

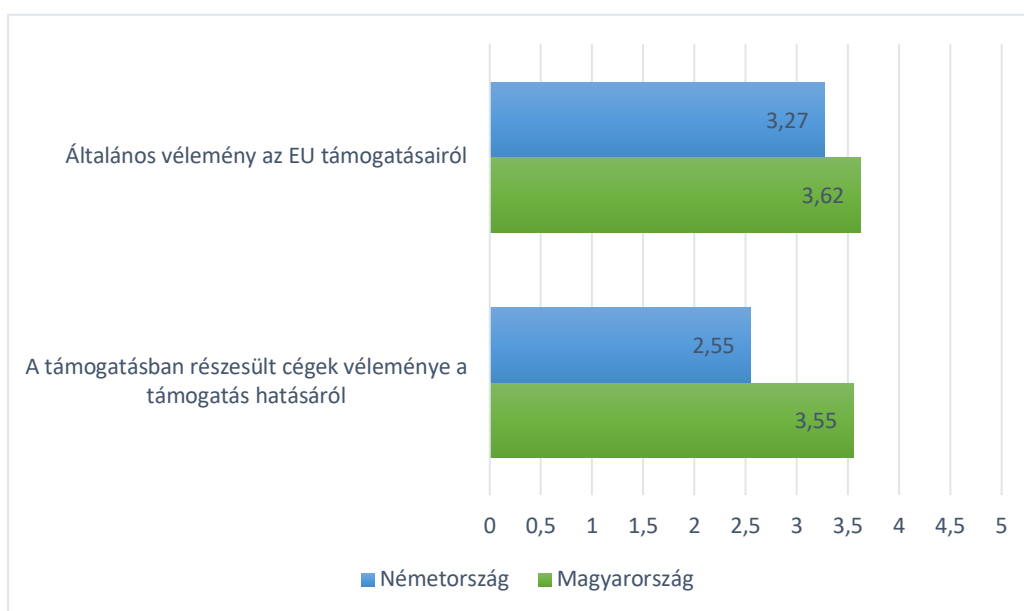
A 2007-2015 közötti időszakban közel 1800 milliárd forint gazdaságfejlesztési támogatás nyílt meg a hazai vállalkozások számára a Gazdaságfejlesztési Operatív Program és a Regionális Fejlesztés Operatív Program keretein belül. (Banai et al., 2017). Ezek az európai uniós támogatások évente a GDP fél százalékát adták.

A gazdaságfejlesztési célú támogatások az Európai Unió egészében kiemelt figyelmet kapnak, a szakirodalom alapján azonban egyáltalán nem egyértelmű ezen források hasznosulása az Unió tagállamainak KKV-szektorában. Burnside és Dollar (2000) nemzetközi gazdaságfejlesztési célú programok hatását vizsgáló kutatást folytatott. Megállapították, hogy azokban az országokban, amelyekben az intézményrendszer fejlett és jól működik, a támogatások hatása pozitív, míg ott, ahol az intézményrendszer fejletlen, nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat. A magyar szakirodalomban Banai és munkatársai (2017) kutatási eredményei alapján viszont kimutatható,

hogy a gazdaságfejlesztési forrásoknak szignifikáns pozitív hatása van a foglalkoztatotti létszámra, az árbevételre, a bruttó hozzáadott értékre és egyes esetekben az üzemi eredményre is. Vizsgálatuk alapján az uniós forrásokat alapvetően kapacitásbővítésre, nem pedig hatékonyság-növelésre használták fel a magyar vállalatok.

A kérdőívre érkezett válaszok alapján elmondható, hogy Magyarországon az EU-s források hatásának megítélése a vállalat életében pozitív. Annak bizonyítása, hogy ténylegesen van-e kimutatható pozitív hatása a versenyképességre, a hatékonyságra vagy akár a vállalkozás növekedési mutatóira, további módszertani vizsgálatokat igényel.

A kérdőívben összehasonlítottam az adatokat abból a szempontból, hogy általánosságban hogyan vélekednek az Európai Unió támogatásokról a hazai és a németországi kitöltők. 1-5 közötti skálán lehetett értékelni a hatásokat.

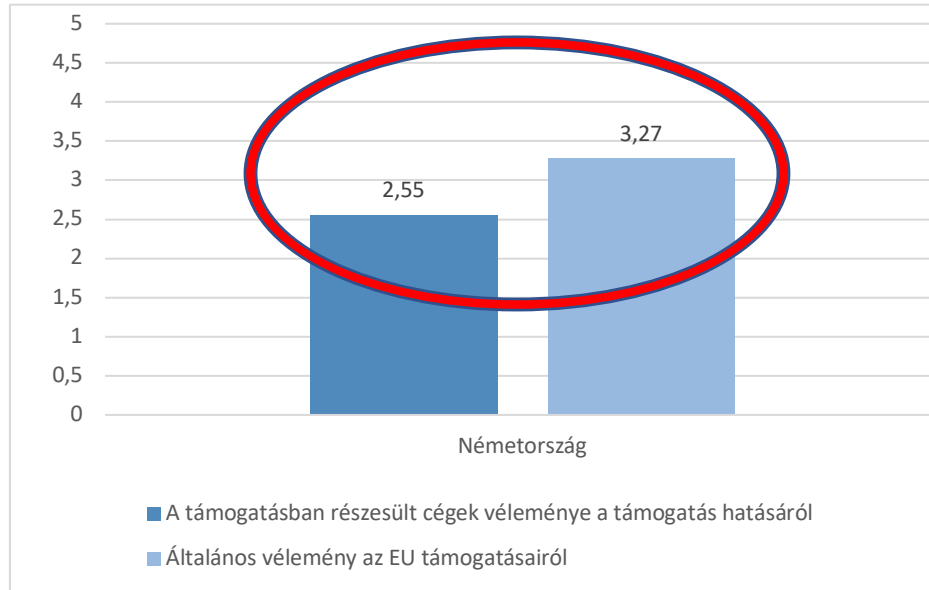
28. ábra Vállalkozások véleménye az európai uniós támogatásokról

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján N= 775

A 28-es ábrán látható, hogy míg a magyar válaszadók általánosságban 3,62 pontra értékelték a forrás hatását egy vállalkozás életére, addig a német válaszadók átlagosan 3,27 pontban határozták meg a támogatások pozitív hatását. Kimutatható továbbá az is, hogy az Európai Unió támogatás hatásáról pozitívabban vélekednek azok a válaszadók, akiknél a munkaadó még nem nyert el támogatást. Azoknál a német vállalkozásoknál, amelyek kaptak korábban a lehívható forrásokból, közel 0,72 ponttal vélekedtek negatívabban.

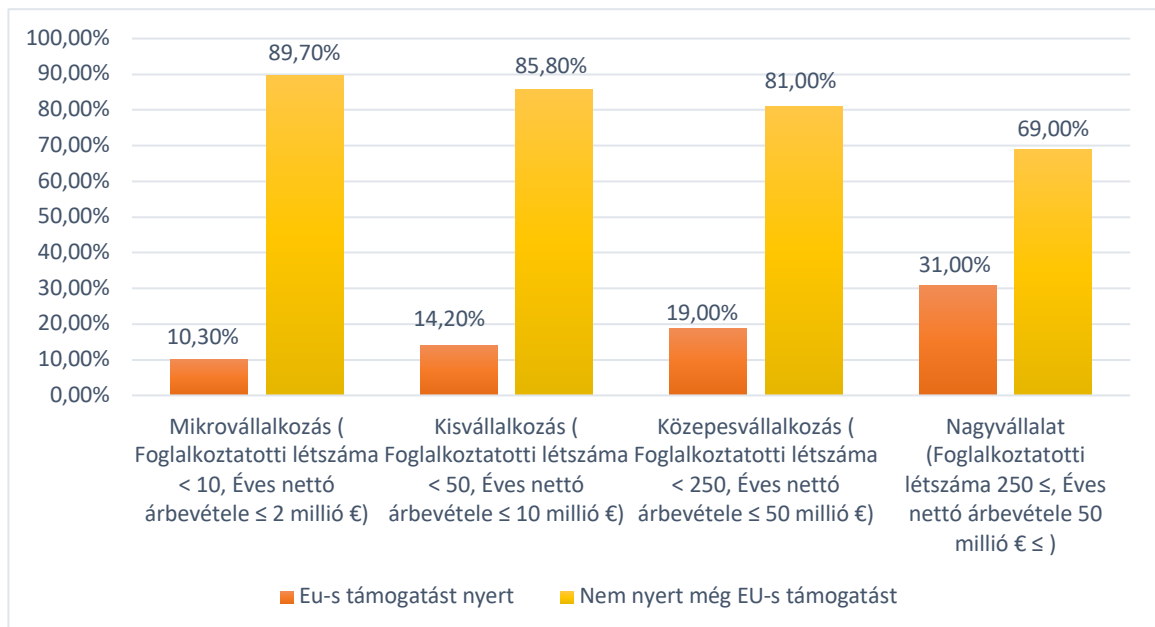
Magyarországon azok a cégek, amelyek elnyertek valamilyen támogatást, 0,07 ponttal látják még pozitívabbnak az általános hatást a vállalat életében. (29-es ábra)

29. ábra EU-s támogatások megítélése a német válaszadók között
 Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján N= 775

A 30. ábra szemlélteti, hogy a vállalkozások mérete alapján hogyan oszlanak el a megnyert támogatások. A válaszadók 80,8%-a olyan vállalatnál dolgozik, ahol még nem nyertek EU-s támogatást. Több mint egyötödük, azaz 19,2% részesült már valamilyen lehívható EU-s forrásból.

30. ábra A megnyert EU-s támogatások eloszlása vállalati méret szerint
 Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján N= 775

A Pearson Chi-négyzet alapján a vállalat mérete és az elnyert EU-s támogatás változók között szignifikáns kapcsolat van, mert $p < 0,05$. Eszerint a vállalkozás mérete befolyásolja az EU-s támogatás elnyerésének esélyét. Tehát minél nagyobb egy vállalkozás, annál nagyobb eséllyel nyer el EU-s támogatást. (29. táblázat)

29. táblázat Pearson Chi-négyzet a vállalat méretére és elnyert EU-támogatásra

		Vállalkozás mérete
EU_Büdzsé	Pearson Chi-Square	.000
	df	1
	Value	26,158

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján

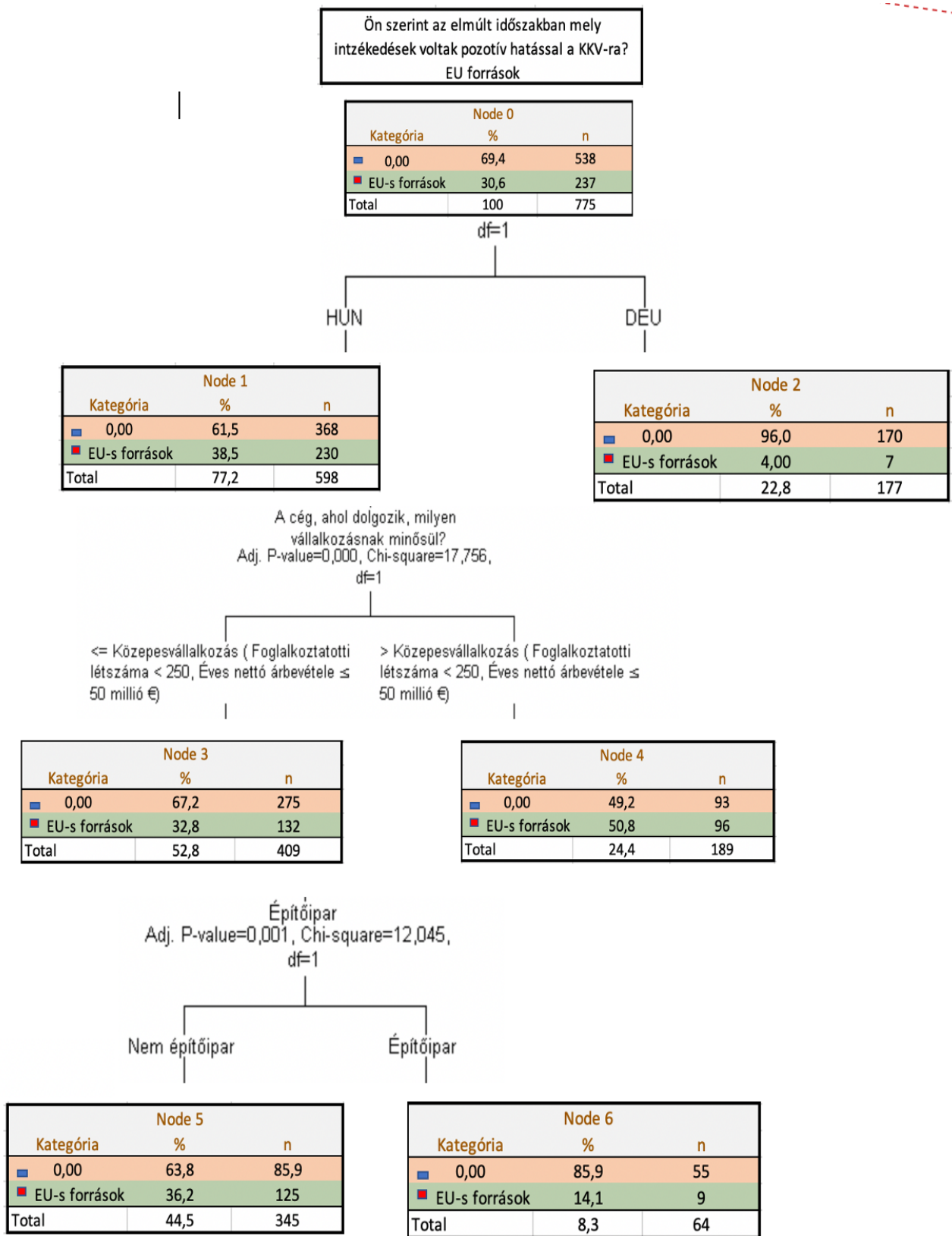
H5: A KKV-szektor mérete és a megnyert EU-s támogatások között kapcsolat mutatható ki.

A hipotézis **igazolásra került**, mivel szignifikáns kapcsolat mutatható a vállalat mérete és az elnyert EU-s támogatás között ($p < 0,05$). Az eredmény alapján elmondható, hogy a vállalat mérete befolyásolja a támogatás elnyerésének esélyét.

5.4.4 Asszociációs vizsgálatok a bérpolitikára és az EU-s támogatásokra vonatkozóan

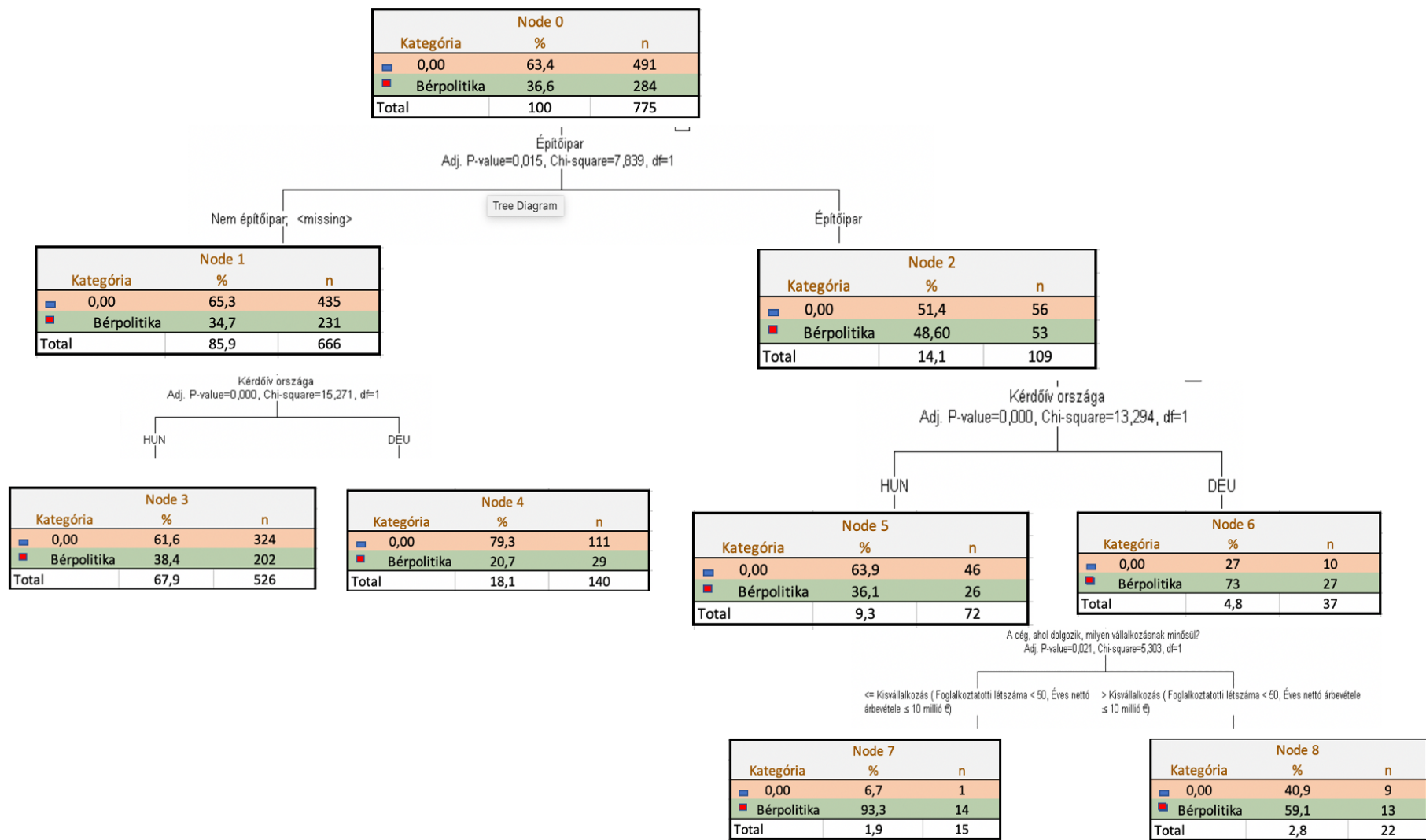
A kérdőíves feldolgozásnál asszociációs kapcsolati elemzést végeztem a 775 fős mintán az EU-s források és az „*Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?*” megválaszolt kérdések eredményeire vonatkozóan. (31. ábra)

Asszociációs kapcsolatokról akkor beszélhetünk, ha az egymással kapcsolatban álló szereplők minőségi vagy területi ismérvek (nominális változók, illetve egyikük ordinális mérési szintű változó). Ennél a vizsgálatnál a két országot tekintjük területi ismérveknek és a vállalatok által véleményezett „EU támogatás” pedig minőségi ismérv. Ennek eredményeképpen az EU támogatásokat a Magyarországon megkérdezettek közel 38,5%-a véli pozitívnak, míg Németországban ez csupán 4%. További asszociációs kapcsolatot lehetett találni a magyarországi KKV-k és nagyvállalatok között. A KKV-k 32,8%-a vélekedett pozitívan a támogatások hatásáról, ellentétben a nagyvállalatok 50,8%-ával szemben.

31. ábra „Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?”

EU-s források (Forrás: saját készítés n=775)

32. ábra FA elemzés „Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?” – Bérlolitika

Forrás: saját készítés n=775

A Magyarországra vonatkozó eredményeknél nem mutatkozott kapcsolat a három csoportra nézve, míg a német mikro-vállalkozások esetében szignifikáns kapcsolat igazolható, azaz a német mikro-vállalkozások az elmúlt időszakban a bértámogatásokat (32. ábra) vélték pozitív intézkedésnek (93,3%).

5.4.5 A járvány hatása a vállalkozások likviditására

A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vagy a németországi vállalkozások körében a likviditás, a létszámváltozások, a bérváltozások és az értékesítési árak tényezőiben mutatkoztak meg látványosabban. A COVID-19 járvány nyomában járó korlátozásokkal a vállalkozási szektor egy eddig teljesen ismeretlen helyzettel szembesült. A hosszú távú kilátásokat illetően sok a bizonytalanság. A vírus gazdasági következményeit nehéz megítélni az Unióban érvényben lévő fizetési moratórium miatt, amely átmenetileg elfedi a vírus okozta tényleges gazdasági károkat. Ennek következtében ma még nehéz messzemenő következtetéseket levonni arra vonatkozóan, hogy a jelenlegi kialakult helyzet milyen károkat okoz hosszú távon európai vállalkozásokban. A 30. táblázat a második lezárás (Lock down) előtti időszakra vonatkozó válaszokat mutatja be.

Az Európai Unió tagországai a gazdasági károk enyhítésére különböző vissza nem térítendő állami támogatásokkal próbálták a KKV-szektor életben tartani. A német és a magyar állam által kiosztott támogatásokat főként az egyéni vállalkozások, valamint a mikro- és a kisvállalkozások tudták hasznosítani. A kérdőív fókuszában a vállalatok mérete és a likviditási probléma álltak. A felmérés eredményei alapján pozitív szignifikáns kapcsolat van a vállalatok nagysága és a likviditási problémák között, (30. táblázat) tehát minél nagyobb egy cég, az alkalmazottak annál súlyosabban értékelik a 2020-ban megjelent COVID-19 járvány hatását a vállalkozás likviditására.

A KKV szektor egyik legfontosabb feltétele a mostani piaci helyzetben, hogy a vállalkozásoknak milyen lehetőségei vannak rövidtávú kifizetéseik teljesítésére. A legfontosabb kérdések ebben az időszakban, hogy meddig elegendő a likviditásuk és milyen lépésekkel tudja a helyzetét stabilizálni.

30. táblázat Kapcsolat a KKV mérete és a 2020-ban megjelent COVID-19 járvány likviditásra gyakorolt hatása között

		A cég ahol dolgozik, milyen vállalkozásnak minősül?	A cég mióta működik?	Véleménye szerint a 2020-ban megjelent COVID19 (koronavírus) járvány hatással van-e a cégek likviditására?
A cég ahol dolgozik, milyen vállalkozásnak minősül?	Korrelációs együttható	1.000	0,095	0,184
	Sig.(2)	.	.207	.014
	Elemzés	177	177	177
A cég mióta működik?	Korrelációs együttható	.095	1.000	.094
	Sig.(2)	.207	.	.212
	Elemzés	177	177	177
Véleménye szerint a 2020-ban megjelent COVID19 (koronavírus) járvány hatással van-e a cégek likviditására?	Korrelációs együttható	.184	.094	1000
	Sig.(2)	.014	.212	.
	Elemzés	177	177	177

Forrás: saját készítés saját adatok alapján n=775

Egy jól működő gazdasági környezetben a vállalkozások előre tudnak tervezni, hogy a következő időszakokban milyen szerződésállománnyal fognak rendelkezni, milyen fennálló kötelezettségeik vannak. A COVID19 hatására az eddig felállított rendszer teljesen felborult. Több ágazatban (turizmus és velük szoros viszonyban álló ágazatok és szolgáltatások) a teljes piac eltűnt egyik napról a másikra, ezzel pedig a cégek árbevétele is gyakorlatilag lenullázódott pillanatok alatt; miközben a fix költségek továbbra is felemésztek az addig gyűjtött tartalékokat.

Ebből a szempontból ez a válság más, mint akár a 2008-2009-es gazdasági világválság, a begyűrűző hatás ma sokkal gyorsabb és látványosabb a gazdaság szereplőinél.

A KKV szektor likviditásának gyors és hatékony kezelése jelen helyzetben azért kiemelt fontosságú, mivel ebben az esetben az alkalmazottak munkaidejének a csökkentése már nem lesz elégséges a vállalkozások életben tartására, hanem további intézkedések lesznek szükségesek, ha a válságot túl szeretnék élni a piaci szereplők. (31.táblázat)

31. táblázat A járvány hatása az építőipari KKV-k likvidítására

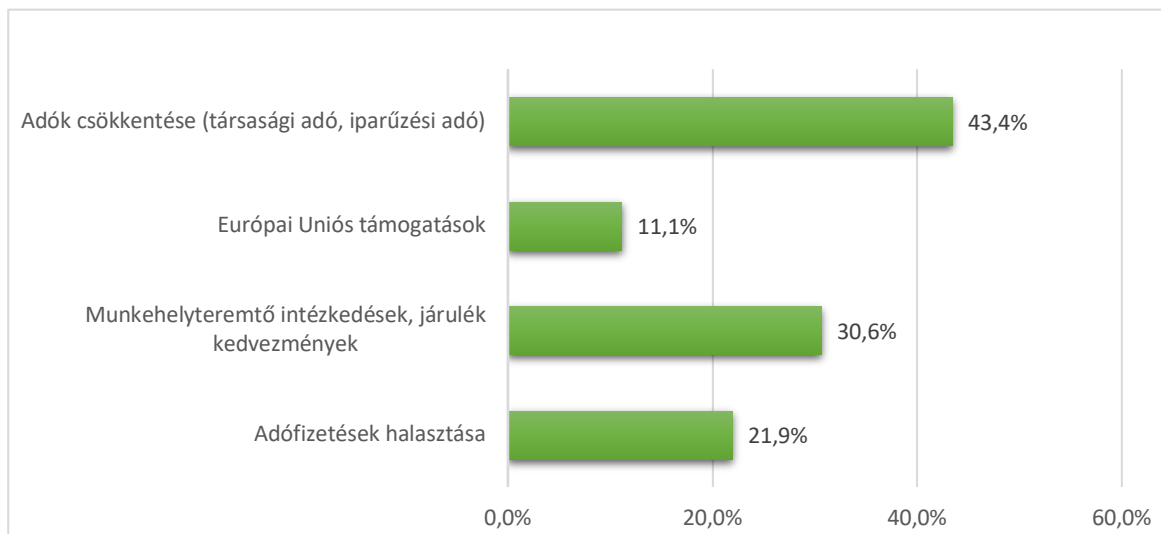
Véleménye szerint a 2020-ban megjelent COVID19 járvány hatással van-e a cégek likvidítására			Hatása	Szórásértéke	Minta nagysága
Nagyvállalat	Nem építőipar	HU	7,78	1,967	181
		DE	4	0	24
	Építőipar	HU	6,87	2,642	8
		DE	0	0	0
KKV	Nem építőipar	HU	7,6	2,085	345
		DE	3,79	0,614	115
	Építőipar	HU	7,55	2,323	64
		DE	3,46	0,9	37
Total	Nem építőipar	HU	7,66	2,045	526
		DE	3,83	0,564	139
	Építőipar	HU	7,47	2,35	72
		DE	3,46	0,9	37

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján

A varianciaanalízis vizsgálat után megállapíthatjuk, hogy a beérkezett minta alapján a német építőipari szektor likviditását kevésbé érintette a koronavírus okozta gazdasági válság, mint a magyar szektort. Az 1-es táblázat alapján a magyar válaszadók 7,47 pontra a német válaszadók 3,26 pontra értékelték a COVID19 járvány hatását az építőipari szektor likvidítására.

5.4.6 A koronavírus hatása az építőipari KKV likviditására

A koronavírus járvány egy rendkívüli helyzetet teremtett a világban. A COVID19 gazdasági hatásmechanizmusai nem összehasonlíthatók egyetlen korábbi gazdasági válság időszakáéhoz sem. A koronavírus robbanásszerű terjedése párhuzamosan okoz kereslet (fogyasztás, beruházás) visszaesést és kínálat (gyárleállások, termelési láncok megszakadása) gyors csökkenését. A vírus nem csak az emberek, de az országok között sem válogat. A vírus gazdasági következményei ugyanúgy jelentkeznek a fejlett, mint a feltörekvő vagy a lemaradó gazdaságokban. A kérdőív további részében a COVID19 – koronavírus – hatását vázolnám fel.

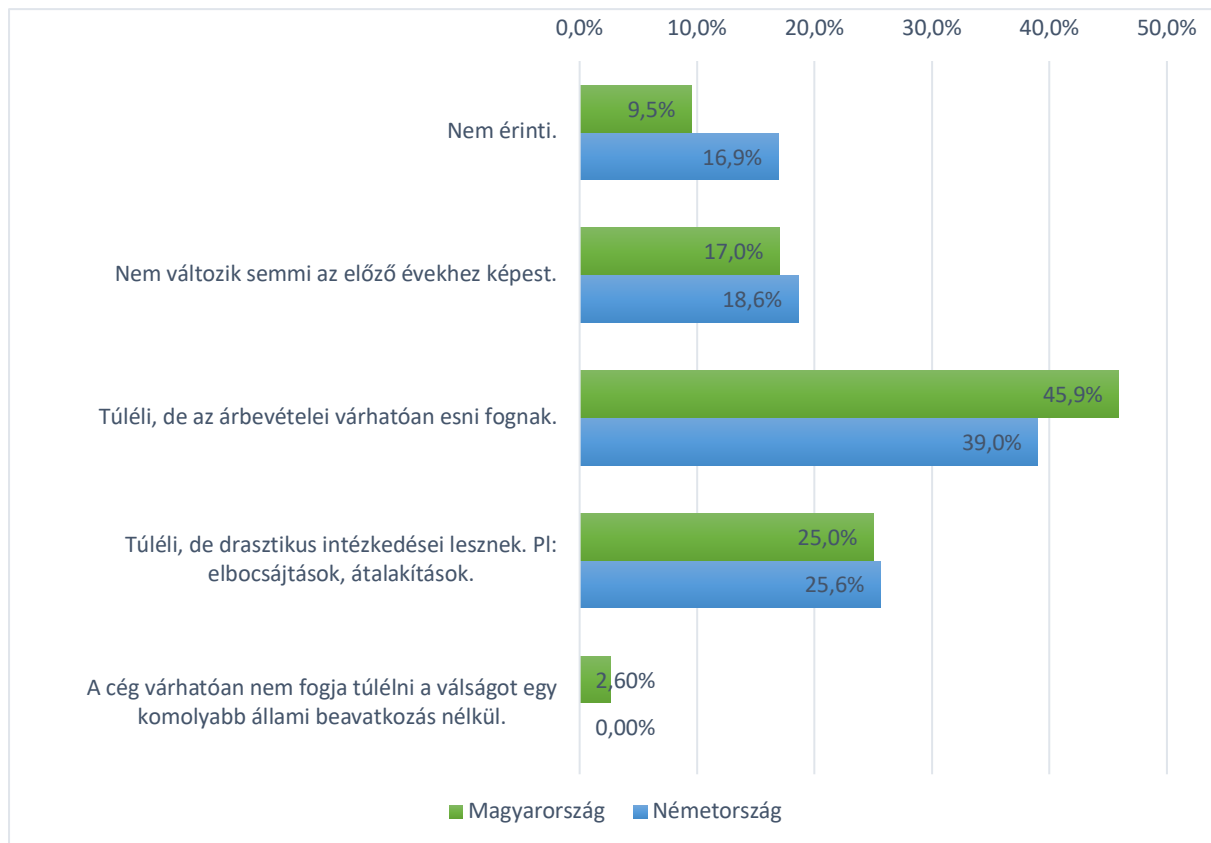
33. ábra Magyar válaszadók véleménye szerint mely intézkedések lennének képesek a COVID19 vírus által okozott veszteségek enyhítésére

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján

A vírus hatása egyelőre nem látható olyan szektorokban, mint az építőipar. Mindazonáltal nem szabad szem elől veszíteni, hogy minden gazdasági válság előbb vagy utóbb, de minden szektort érinteni fog. A beérkezett válaszok alapján a magyar építőipari KKV a vállalkozásokat terhelő adók (társasági adó, iparüzési adó, járulékok) csökkentésében látja a lehetőséget a vírus okozta veszteségek enyhítésére (33.ábra). A vírus gazdasági hatása a német építőipari szektorban elhanyagolható. Ez főleg annak köszönhető, hogy a szektor az elmúlt 10 évben folyamatos intenzív beruházási kedv jellemezte. A kedvező konjunkturális adottságok nagy optimizmussal töltötték el az ágazat szereplőit. A megkérdezett válaszadók több mint 62 %-a szerint a válság nem fogja érinteni az építőipari szektort, a negyede úgy véli, hogy várhatóan esni fog az építőipar árbevétele a következő időben. Mindösszesen a válaszadók 10 %-a vélekedik úgy, hogy szektort súlyosabban fogja érinti a koronavírus.

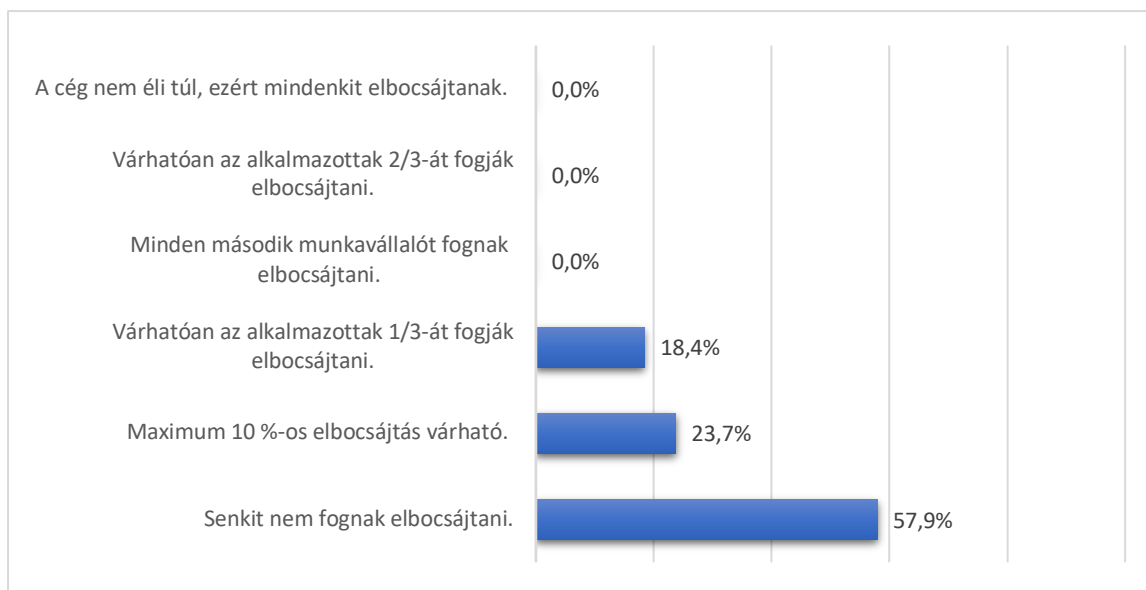

A német építőiparban foglalkoztatottak száma minden évben folyamatosan növekedik. A folyamatos árbevétel növekedés és a pozitív beruházási kedv hatására, megnyílt a lehetőség a kelet európai cégek és munkavállalók számára, Így egy olyan scenárióban, ahol a koronavírus hatása kiterjedne a német építőipari szektorra, súlyos következményekkel járna a kelet-európai országok számára is.(34. ábra)

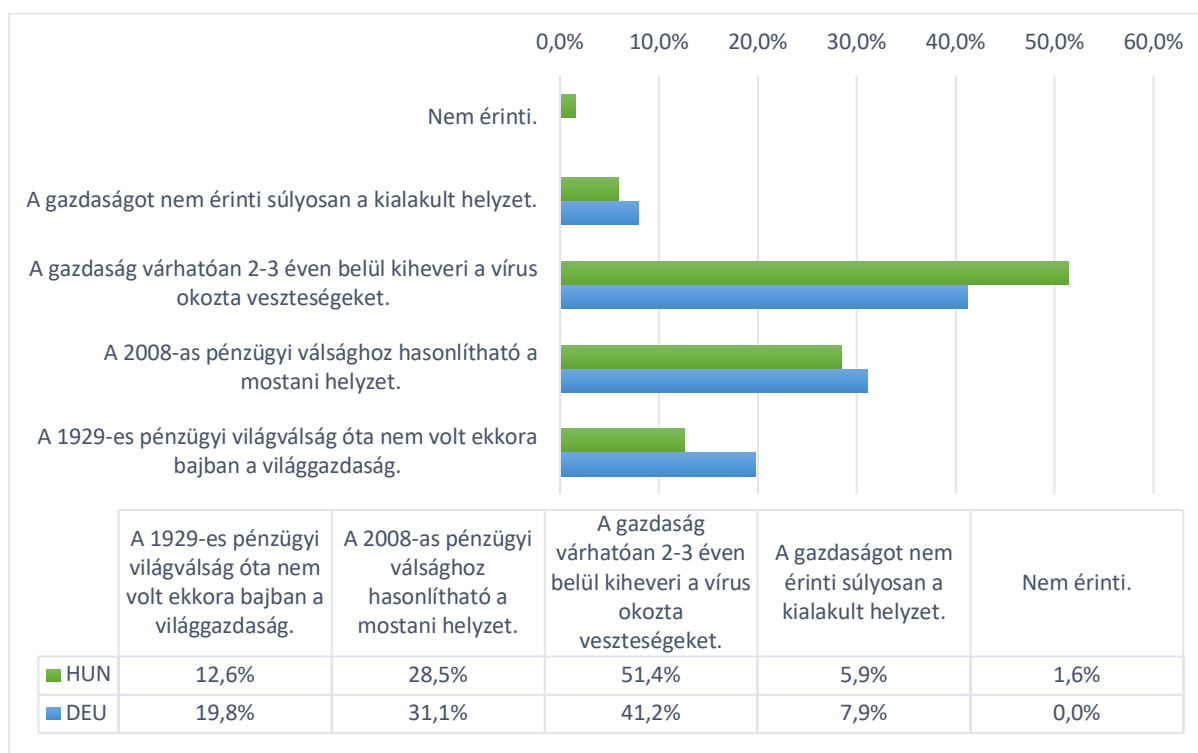
34. ábra Német válaszadók véleménye alapján várható leépítés az építőipari szektorban

Forrás: Saját szerkesztés saját adatok alapján

35. ábra A német válaszadók véleménye alapján várható leépítés az építőipari szektorban

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján

36. ábra Válaszadók véleménye a válság mértékéről

Forrás: saját szerkesztés saját adatok alapján

Az eredmények alapján a német építőipari szektorban (35.ábra) tevékenykedő válaszadók közel 60 %-a nem vár elbocsájtásokat a szektorban. A válaszadók közel negyede várhatóan 10

%-os elbocsajtást prognosztizál a közeljövőben, míg a megkérdezettek majdnem 1/5-e véli úgy, hogy egy komolyabb leépítés várható a szektorban (36.ábra).

A koronavírus járvány egy rendkívüli helyzetet teremtett a világban. A COVID19 gazdasági hatásmechanizmusai nem összehasonlíthatók egyetlen korábbi gazdasági válság időszakához sem. Ennek ellenére a kérdőív alapján szerettem volna a szektorban tevékenykedők véleménye alapján általánosabb képet kapni a jövőre nézve. A német építőipari szektor nemcsak a magyar gazdaság számára lényeges piac, hanem más kelet-európai országok szektorai is részesednek a német építőipari szektor árbevételéből. Így negatív szcenárió esetén, más országok szektoraira is súlyos következményekkel járna a német építőipari szektor hanyatlása.

Az eredmények rámutatnak arra, hogy fokozott figyelemmel kell kísérni az építőipari szektor következő időszakát. A recesszió és csődeljárások elkerülése érdekében pedig érdemes lenne további vizsgálatokat végezni a szektor likviditásával kapcsolatban.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Jelen értekezés az európai kis- és középvállalati szektor meghatározó tényezőre azon belül is elsősorban az építőipari kis- és középvállalatok árbevételének a makrogazdasági mutatóra gyakorolt hatásaira fókuszált. Az Európai Unió, felismerve és elismerve a KKV-szektor társadalmi és gazdasági jelentőségét, valamint felmérve a 2008-as pénzügyi válságnak a KKV-szektorra gyakorolt következményeit, 2011-ben felülvizsgálta a kisvállalkozói intézkedéscsomagot, majd 2013-ban meghirdette az „Európa 2020” átfogó programhoz illeszkedő „Vállalkozás 2020” cselekvési tervet. A cselekvési terv mind az Európai Unió egésze, mind a tagállamok szintjén kívánatos intézkedéseket fogalmaz meg, amelyek célja az európai vállalkozói tevékenység fejlesztése, a vállalkozások számának növelése, a növekedés újraindítása és a foglalkoztatási szint növelése.

Annak ellenére, hogy az építőipari kis- és középvállalatok a GDP közel 10%-át állítják elő, a foglalkoztatásban, valamint a gazdasági növekedésben és fejlődésben betöltött szerepe jelentős, a gazdaságpolitikai döntéshozók nem szentelnek kellő figyelmet fejlődésük elősegítésére, teljesítményük fokozására, és versenyképességük növelésére.

A kutatási tevékenység két fő irányra terjedt ki. Egyrészt az európai építőipari kis- és középvállalatok gazdasági környezetének vizsgálatát – ehhez szorosan kapcsolódva a pénzügyi-gazdasági válság hatását is. Az empirikus kutatáson keresztül kis- és középvállalatok működési sajátosságait, a pénzügyi-gazdasági válságra adott válaszaik hatékonyságát és ezzel összefüggésben a vállalati versenyképesség növelésének lehetőségeit tanulmányozta, illetve az említett kérdésekre adható válaszok megfogalmazását tűzte ki célul. Valamint a másik fő iránya a kutatásnak az Európai Unió támogatásainak vizsgálata volt, hogy a vállalkozásokra milyen hatással vannak az Európai Unióból lehívható felzárkózási alapok támogatásai, illetve, hogy ezek milyen hasznossági megítélés alá esnek a vállalkozások életében.

A disszertáció témáját tekintve az egyes részekhez kevés számú irodalom kapcsolódik. A korábbi kutatások nem összetett rendszerként tekintenek a témára, hanem különálló egységeként vizsgálják az KKV szektor bizonyos részeit, az építőipari vonatkozásokat és a tudásmenedzsmentet. Ezáltal kutatómunkám legnagyobb értéke a komplexitásában rejlik.

A disszertációm tárgyát képező kutatás célja az volt, hogy az európai építőipari KKV-k jellemzőinek változását bemutassa a különböző klasztercsoportokra bontott uniós tagországok makrogazdasági mutatóinak tükrében. Az empirikus kutatás két fő kérdéskört helyezett

középpontba: elsőként arra kerestem a választ, hogy az európai tagországokból képzett klasztercsoportok makrogazdasági mutatói milyen hatást gyakorolnak az építőipari mikro-, kis -, és középvállalatok árbevételére, valamint ezen cégek árbevételének 1 egységnyi változása milyen hatással van az adott klasztercsoportok makrogazdasági mutatóira.

A kutatás kezdeti fázisában mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmat áttekintettem annak érdekében, hogy átfogó képet kapjak a KKV-k aktuális helyzetéről, azon belül is az építőipari szektorról. Kutatási témám az elmúlt két évben további vizsgálatokkal bővült, a COVID-19 világitjárvány okozta hatások is fókuszba kerültek.

A szakirodalmi áttekintést követően a primer és a szekunder kutatások eredményeit mutatom be. A szekunder kutatásokhoz a Világbank és az EUROSTAT oldalán megtalálható hivatalos adatokat használtam fel. Szekunder kutatásom eredményének feldolgozása után kérdőíves adatfelvétel segítségével további jellemzőket azonosítottam be a KKV-k és azon belül is az építőipari vállalkozások szokásairól.

Az eredmények értékelése:

A kutatás kezdetén meghatároztam az Európai Unió 27 tagországával kapcsolatos makrogazdasági adathalmazokból az évenkénti klaszterbesorolásokat, melynek eredményeképpen hat klasztercsoport képezhető. Ez a bázis adta a későbbi vizsgálatok alapelemét.

Az Európai tagországok klaszterizálására makrogazdasági mutatóik alapján eddig nem került sor. A vizsgálat során felfedezhető volt, hogy az adatbázisban a hasonlóság mérésére távolságot lehet alkalmazni, illetve, hogy extrém kiugró vagy eltérő értékek nem jöttek ki. Egy EU tagország kerülhetett több csoportba is, attól függően, hogy az adott évben hogyan alakultak a makrogazdasági mutatói.

A kialakított klasztercsoportok meghatározása után oksági kapcsolatvizsgálatot végeztem az útelelemzés - SEM - vizsgálat segítségével. A kutatásban exogén változónak a megtakarítást, endogén változóknak pedig az 1 főre eső GDP-t, inflációt, munkanélküliséget és az építőipari KKV-k árbevételét tekintettem.

Az útelelemzés SEM vizsgálat elvégzése során először beállítottam egy bemeneti útvonal-diagramot, amely szemlélteti a feltételezett összefüggéseket. Abból az alapkövetkeztetésből indultam ki, hogy a megtakarítás hatással van az építőipari KKV-k

árbevételére, valamint, hogy a megtakarítás az építőipari KKV-k árbevételén keresztül további indirekt hatást gyakorol a többi endogén változóra. Így az eredmények alapján megállapítható, hogy a megtakarítás pozitív hatása az építőipari mikrovállalatok árbevételére szignifikáns kapcsolatot mutat az elmaradott országok esetében.

A disszertációmban a szekunder adatelemzésen keresztül elsősorban az európai országok makrogazdasági mutatóira és az Európai Unió támogatások közötti kapcsolatokra fókuszáltam. Az Európai Unió források szerepe az elmúlt 20 évben felértékelődött. Míg 2000-ben Magyarország 1 főre eső támogatása 15,25 euró volt, addig ez az érték 2019-ben elérte a 645 eurót lakosonként. Az elvégzett korrelációs vizsgálat eredményei alátámasztották, hogy az európai országok makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások között nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat.

Az empirikus kutatás további részében az általam kiválasztott szektorban, azaz az építőiparban működő KKV-k mennyiségét és árbevételét vizsgáltam. Az összeállított adathalmazok felhasználásával korrelációs vizsgálatot végeztem a vállalkozások árbevétele és mennyisége, valamint az adott ország inflációja, munkanélküliségi rátája, államadóssága, az EU büdzséje és a háztartások megtakarításának kapcsolatait elemezve. A kutatásom ezen eredményét kiemelkedőnek fontosságúnak tekintem, mivel:

1. Az európai építőipari mikrovállalkozások és az infláció között bizonyítható a szignifikáns kapcsolat. Tehát, az építőipari mikrovállalkozások árbevételének negatív mozgása az inflációt negatívan befolyásolja, azaz növeli.
2. Az építőipari KKV-k árbevétele (méret: 0-249 fő) és a munkanélküliségi ráta között szignifikáns kapcsolatot mutatkozott. Az építőipari vállalkozások árbevételének növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezte. Az építőipari kisvállalkozások árbevételének növekedése hat a legerősebben (-0,350 - -0,325) a munkanélküliségi rátára.

A primer kutatás részeként vizsgáltam a magyar és a német KKV-k helyzetét. A vizsgálat során négy részre bontottam a vizsgált területet:

1. a KKV-szektor növekedését generáló intézkedések,
2. likviditás helyzete a KKV-knál,
3. EU-s támogatások létjogosultsága
4. COVID19 járvány hatása a vállalkozások életében.

A „KKV szektor növekedését generáló intézkedések” vizsgálatánál a négy legáltalánosabb gazdaságélénkítő intézkedést határoztam meg: az innovációt, az EU-s forrásokat, az állami támogatásokat (kedvezményeket a KKV szektorban), valamint a bérpolitikát (járulékkedvezmények, munkahely-teremtési kedvezmények). A vizsgálat eredményeképpen megállapítható, hogy a magyarországi válaszadók a támogatásokat tartják a szektorra jellemző növekedés kulcsának, míg a német válaszadók az innovációt és a bérpolitikát vélték a legfontosabb mozgatórugónak. Ez abból is következhet, hogy az Európai Unió források szerepe Magyarország gazdasági életében kiemelkedőnek tekinthető. Amíg Magyarországon 2000-ben az 1 főre eső támogatás mértéke 15,25 euró volt, addig ez az érték 2019-re közel 645 euróra emelkedett. Egy korábbi szakirodalom alapján már bizonyították (Bánai et al, 2017), hogy az uniós forrásokat alapvetően kapacitásbővítésre, nem pedig hatékonyságnövelésre használták fel a vállalatok. A gazdaságfejlesztési források szignifikáns pozitív hatást gyakoroltak a foglalkoztatotti létszámra, az árbevételre, a bruttó hozzáadott értékre és egyes esetekben az üzemi eredményre is. A vissza nem térítendő támogatások esetében ez a hatás jelentős mértékűnek mutatkozott.

A primer kutatás további eredményei szintén alátámasztják, hogy a vállalat mérete és az elnyert EU-s támogatás változók között szignifikáns kapcsolat van. Eszerint a vállalkozás mérete befolyásolja az EU-s támogatás elnyerésének esélyét. Tehát minél nagyobb egy vállalkozás, annál nagyobb eséllyel nyer el EU-s támogatást. Egy korábbi szakirodalom alapján (Bánai et al, 2017) már bizonyították, hogy egy méretkategória szerint nagyobb vállalkozás nagyobb támogatásban részesül, ami ennek megfelelően nagyobb hatással is jár a vállalkozás életében.

7. ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatás alapján megfogalmazott új és újszerű tudományos eredményeket az alábbiakban foglalom össze:

- 1) **A kutatásommal alátámasztottam, hogy az Európai Unió 27 tagországának főbb makrogazdasági mutatóiból (GPD/fő, megtakarítás/fő, EU-támogatások, infláció, munkanélküliségi ráta, államadósság/GDP) származó adattömbjeit homogén csoportokba lehet sorolni.**

A klaszterelemzés lefolytatása előtt egy elemet, Horvátországot kivettem a mintából, tekintettel arra, hogy az országhoz tartozó adatok az EUROSTAT és a Világbank oldalán hiányosak voltak. A klaszterképzést véglegesítve hat klasztercsoportot kaptam a 27 ország 19 éves eredményeit tekintve. Az elemzésben az iterációk számát szükséges volt alacsonyabb értékre állítani az alapértelmezett 10 iterációnál, annak érdekében, hogy a csoportokban lévő mintaszám ne legyen alacsony. Az így létrejött 6 klasztercsoportot a következőképpen neveztem el:

1. *Mintaország*
2. *Jóléti államok*
3. *Felzárkózó országok*
4. *Fejlődő, de eladósodott országokat*
5. *Krízisben lévő országok*
6. *Lemaradók*

- 2) **Az Európai Unió tagállamok főbb makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások (felzárkózási alapok) között nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat.**

Az európai tagországok (kivéve Horvátország) makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások között semmilyen szignifikáns kapcsolat nem mutatható ki a 2000-2019-ig tartó időszakban. A második hipotézis elvetése nem meglepő, hiszen az Európai Unió támogatások összege a tagországok éves GDP adataihoz viszonyítva 1-4 % körül mozog. Emiatt várható volt, hogy a vizsgált tényezők között semmilyen szignifikáns kapcsolat nincs a vizsgált időszakban.

3) Az Európai Unió tagországok főbb makrogazdasági mutatói, valamint a tagországokhoz tartozó építőipari vállalkozások száma és árbevétele között szignifikáns kapcsolat mutatható ki.

A vizsgálati eredmények alapján ez az állítás csak részben nyert bizonyítást, mivel az építőipari KKV-k száma és a makrogazdasági mutatók között nem minden esetben mutatható ki szignifikáns kapcsolat.

Az építőipari mikrovállalkozások és az infláció között szignifikáns kapcsolat bizonyítható ($p = -0,167$).

A 10 főnél nagyobb építőipari vállalkozások száma és a munkanélküliség között negatív szignifikáns kapcsolat mutatkozott. Ez arra enged következtetni, hogy a cégek számbeli növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezi.

Az építőipari KKV-k árbevétele és a makrogazdasági mutatók között sem volt minden esetben bizonyítható a szignifikáns kapcsolat. Ennél a kutatásnál a következő részek tekinthetők bizonyítottak:

Az építőipari mikrovállalkozások (0-9 fő) és az infláció között negatív szignifikáns ($p = -0,160$) kapcsolat áll fent.

Az építőipari KKV-k árbevétele (méret: 0-249 fő) és a munkanélküliségi ráta között szignifikáns kapcsolat mutatkozott. Ennek alapján elmondható, hogy az építőipari vállalkozások árbevétel-növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezte. Az építőipari kisvállalkozások árbevétel-növekedése hat a legerősebben a munkanélküliségi rátára.

A hármas számú hipotézis tehát csak részben igazolódott. Ennek oka a kutatás során felhasznált kisebb adathalmaz volt. Ennél a vizsgálatnál további kutatásokat érdemes végezni részletesebb (havi) idősor felhasználásával.

4) A magyar, illetve a német KKV szektor az innovációt tekinti a mai gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozás versenyképességének növelésére szolgáló elsődleges eszköznek.

A napjainkban jellemző gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozások versenyképességének növelésére szolgáló elsődleges eszközként a német válaszadók az innovációt vélik kulcsfontosságúnak, ezzel szemben a magyar válaszadók az állami- vagy EU-s támogatások hatásait tartják fontosabbnak.

A négyes számú hipotézis a magyar KKV-k esetében elutasításra került, mivel a magyar KKV szektor nem az innovációt tekinti az aktuális gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozás versenyképességnek növelésére szolgáló elsődleges eszközként, hanem az elérhető támogatásokat. A magyar KKV-k tekintetében további érdekes kutatási terület lenne annak vizsgálata, hogy a vállalatok egy főre jutó hozzáadott értéke és az EU-s támogatások között tényleg fennáll-e olyan szignifikáns kapcsolat, amely alátámasztaná a magyar válaszadók véleményét.

5) A KKV szektor mérete és a megnyert EU-s támogatások között kapcsolat mutatható ki.

A vállalat mérete és az elnyert EU-s támogatás változók között ($p < 0,05$) szignifikáns kapcsolat mutatható ki. Eszerint a vállalkozás mérete befolyásolja az EU-s támogatás elnyerésének esélyét. Tehát minél nagyobb egy vállalkozás mérete, annál nagyobb eséllyel nyer el EU-s támogatást.

6) A megtakarítások pozitív hatása az építőipari KKV-kra jelentősebb az elmaradottabb országokban.

A hipotézist bizonyítottnak tekintem, mivel a megtakarítás hatása a KKV-kra a felzárkózó, de eladósodott (0,25), a krízisben lévő (0,24), valamint a felzárkózó (0,20) klasztercsoportokban a legjelentősebb. Érdekes eredménynek tekintem, hogy mindhárom csoportban a mikrovállalkozások esetében lett az eredmény szignifikáns.

7.1 Javaslatoak és a jövőre vonatkozó tervek

Az általam felvázolt modellekben érdekes lenne további kutatásokat végezni újabb olyan makrogazdasági mutatók bevonásával, amelyek segítségével még összetettebb és komplexebb folyamatok feltérképezésére lennének képesek a gazdasági folyamatok megértéséhez.

Az empirikus kutatás részeként végzett SEM elemzés alapján a számítások nem minden esetben hozták meg az elvart eredményeket. Ennek a legkézzelfoghatóbb oka az elemszámok alacsony mértéke volt. Javasolt lenne az empirikus kutatásokat akár kisebb időrendi lebontású elemszámokkal újra vizsgálni.

A SEM elemzés által megkapott eredmények több esetben további kutatásokat igényelnek annak érdekében, hogy az ok-okozati tényezőket ezekben az esetekben is feltárjuk. Így olyan kérdésekre kaphatunk választ, hogy Luxemburgban az építőipari mikrovállalkozások és kisvállalkozások árbevételének emelkedése milyen tényezők együttes hatására okozza a munkanélküliségi ráta negatív alakulását.

Az utóbbi években egyre nagyobb hangsúlyt kap a gazdasági és a politikai életben annak kutatása, hogy az Európai Unió támogatásoknak milyen szerepe van a KKV-k versenyképességének fejlesztésében, a munkahelyteremtésben vagy egy cég innovációs életútjában.

A primer kutatás fő célja és gyakorlati jelentősége az EU-s támogatások és állami támogatások szerepének és hatásának vizsgálata volt a KKV-k életében. A primer kutatás alapján úgy tűnik, hogy a két vizsgált ország eltérően vélekedik a vállalkozás növekedésének dimenzióiban. Az eredmények alapján azt a következtetést vonhatom le, hogy a magyar KKV szektor résztvevői főleg az állami és az EU-s támogatások két fő faktora mentén látják a vállalkozás növekedésének a kulcsát. Ezzel szemben a német válaszadók az innovációt tekintik meghatározó tényezőnek. Az ide vonatkozó eredmények alapján további vizsgálatok szükségesek annak meghatározásához, hogy a vállalatok egy főre jutó hozzáadott értéke és az EU-s támogatások között van-e ténylegesen szignifikáns kapcsolat.

A primer kutatás másik fő célja, hogy a KKV-k likviditását vizsgálja a COVID 19 járvány tükrében. A kvantitatív kutatás a járvány első időszakában készült, így javasolt lenne szintén a járvány mostani helyzetének felmérése céljából egy összehasonlító tanulmányt készíteni. A kutatás részeként végzett kapcsolatvizsgálat-elemzés eredményei alapján a KKV-szektor és a nagyvállalatok további bontásának segítségével megmutatkozik, hogy az építőipari ágazat –

függetlenül a vállalkozás méretétől – a kitöltők véleménye alapján enyhébb likviditási problémákkal küzd, mind a szektor többi résztvevője.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertációm tárgyát képező kutatás célja az volt, hogy az európai építőipari KKV-k jellemzőinek változását bemutassa a különböző klasztercsoportokra bontott uniós tagországok makrogazdasági mutatóinak tükrében.

A kutatás kezdeti fázisában mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmat áttekintettem annak érdekében, hogy átfogó képet kapjak a KKV-k aktuális helyzetéről, azon belül is az építőipari szektorról. Kutatási témám az elmúlt két évben további vizsgálatokkal bővült, a COVID-19 világitárvány okozta hatások is fókuszba kerültek.

A kutatás kezdetén meghatároztam az Európai Unió 27 tagországával kapcsolatos makrogazdasági adathalmazokból az évenkénti klaszterbesorolásokat, melynek eredményeképpen hat klasztercsoportot képeztem. Ez a bázis adta a későbbi vizsgálatok alapelemét. A kialakított klasztercsoportok meghatározása után oksági kapcsolatvizsgálatot végeztem az útelemzés - SEM - vizsgálat segítségével. A kutatásban exogén változónak a megtakarítást, endogén változóknak pedig az 1 főre eső GDP-t, inflációt, munkanélküliséget és az építőipari KKV-k árbevételét tekintettem. Abból az alapkövetkeztetésből indultam ki, hogy a megtakarítás hatással van az építőipari KKV-k árbevételére, valamint, hogy a megtakarítás az építőipari KKV-k árbevételén keresztül további indirekt hatást gyakorol a többi endogén változóra. A kutatási eredmények alátámasztották, hogy a megtakarítás pozitív hatása az építőipari mikrovállalatok árbevételére szignifikáns kapcsolatot mutat az elmaradott országok esetében.

A disszertációmban a szekunder adatelemzésén keresztül elsősorban az európai tagországok makrogazdasági mutatóira és az Európai Unió támogatások közötti kapcsolatokra fókuszáltam. Az elvégzett korrelációs vizsgálat eredményei alátámasztották, hogy az európai tagországok makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások között nem mutatható ki kapcsolat.

A szekunder kutatás további részében az építőiparban működő KKV-k mennyiségét és árbevételét vizsgáltam. Az összeállított adathalmazok felhasználásával korrelációs vizsgálatot végeztem a vállalkozások árbevétele és mennyisége, valamint az adott ország inflációja, munkanélküliségi rátája, államadóssága, az EU büdzséje és a háztartások megtakarításaira vonatkozóan. Arra a következtetésre jutottam, hogy az építőipari mikrovállalkozások árbevételének negatív mozgása az inflációt negatívan befolyásolja, azaz növeli.

Az építőipari KKV-k árbevétele (méret: 0-249 fő) és a munkanélküliségi ráta között szignifikáns kapcsolatot mutatkozott. Az építőipari vállalkozások árbevételének növekedése a munkanélküliség csökkenését eredményezte. Az építőipari kisvállalkozások árbevételének növekedése hat a legerősebben (-0,350 - -0,325) a munkanélküliségi rátára.

A primer kutatás részeként vizsgáltam a magyar és a német KKV-k helyzetét. A vizsgálat során négy részre bontottam a vizsgált területet:

- a KKV-szektor növekedését generáló intézkedések,
- likviditás helyzete a KKV-knál,
- EU-s támogatások létjogosultsága,
- valamint a COVID19 járvány hatása a vállalkozásokra.

A „KKV szektor növekedését generáló intézkedések” vizsgálatánál a négy legáltalánosabb gazdaságélénkítő intézkedést határoztam meg: az innovációt, az EU-s forrásokat, az állami támogatásokat (kedvezményeket a KKV szektorban), valamint a bérpolitikát (járulékkedvezmények, munkahelyteremtési kedvezmények). A vizsgálat eredményeképpen megállapítható, hogy a magyarországi válaszadók a támogatásokat tartják a növekedés kulcsának, míg a német válaszadók az innovációt és a bérpolitikát vélték a legfontosabb mozgatórugónak. A primer kutatás további eredményei szintén alátámasztják, hogy a vállalat mérete és az elnyert EU-s támogatás között szignifikáns kapcsolat van. Eszerint a vállalkozás mérete befolyásolja az EU-s támogatás elnyerésének esélyét. Tehát minél nagyobb egy vállalkozás, annál nagyobb eséllyel nyer el EU-s támogatást.

Nincsen kétségem afelől, hogy a közeljövőben a KKV-k kutatása továbbra is nagy érdeklődésre számot tartó téma lesz mindaddig, amíg a szektor sikerét meghatározó faktorokat teljes körűen nem azonosítottuk és összefüggéseiket nem tártuk fel.

Ilyen körülmények között minden elemzés – úgy a jelen disszertációban szereplők is – kisebb-nagyobb mértékben szolgálják a közgazdasági párbeszédet és a KKV szektor fejlesztésének fejlődését.

H1: A kutatásommal alátámasztottam, hogy az Európai Unió 27 tagországának főbb makrogazdasági mutatóiból (GPD/fő, megtakarítás/fő, EU-támogatások, infláció, munkanélküliségi ráta, államadósság/GDP) származó adattömbjeit homogén csoportokba lehet sorolni.

Elfogadva

H2: Az Európai Unió tagállamok főbb makrogazdasági mutatói, valamint az Európai Unió támogatások (felzárkózási alapok) között nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat.

Elutasításra került

H3: Az Európai Unió tagországok főbb makrogazdasági mutatói, valamint a tagországokhoz tartozó építőipari vállalkozások száma és árbevétele között szignifikáns kapcsolat mutatható ki.

Részben lett bizonyítva

H4: A magyar, illetve a német KKV szektor az innovációt tekinti a mai gazdasági és pénzügyi helyzetben a vállalkozás versenyképességének növelésére szolgáló elsődleges eszköznek.

Elutasításra került

H5: A KKV szektor mérete és a megnyert EU-s támogatások között kapcsolat mutatható ki.

Elfogadva

H6: megtakarítások pozitív hatása az építőipari KKV-kra jelentősebb az elmaradottabb országokban.

Elfogadva

9. SUMMARY

The purpose of the research being the subject of my dissertation was to introduce the changes of the characteristics of the European building industrial SMEs in view of the EU member states' macroeconomic indices divided into different cluster groups.

In the initial phase of the research, I reviewed both the international and the Hungarian professional literature in order to get a comprehensive view of the current situation of the SMEs, and within it the literature of the building industrial sector. My research topic was extended with further examinations during the past two years, and the impacts caused by the COVID-19 pandemic also got into the focus.

I defined the annual cluster classifications at the beginning of the research from the macroeconomic data sets concerning the 27 member countries of the European Union, as a result of which I formed six cluster groups. This base provided the basic element of the subsequent examination. After defining the cluster groups formed, I carried out a causal analysis with the aid of the SEM method. I considered savings as an exogenous variable, while I considered the GDP per capita, inflation, unemployment, and the sales revenue of the building industrial SMEs as endogenous variables during the research. I started out from the basic conclusion that savings exert an impact on the sales revenue of the building industrial SMEs, and savings exert a further indirect impact on the other endogenous variables through the sales revenue of the building industrial SMEs. The results of the research supported that the positive impact of the savings on the sales revenue of the building industrial micro companies is significant in the case of the underdeveloped countries.

I primarily focused on the correlation between the macro-economic indices of the European member countries and the subsidies of the European Union through secondary data analysis in my dissertation.. The results of the executed correlation examination supported that it is not possible to show correlation between the macro-economic indices of the European member countries and the subsidies provided by the European Union.

I examined the number and the sales revenue of SMEs operating in the building industry in the next step of secondary research. I carried out correlation assessments, by comparing the compiled data sets, by analysing the sales revenue and the number of companies, the inflation, the unemployment rate, the state debt of the given country, the budget of the EU and the relationships of the savings of the households. I drew the conclusion that the negative trend of

the sales revenue of the building industrial micro companies has a negative impact on inflation, that is, it increases inflation.

A significant relationship was apparent between the sales revenue of the building industrial SMEs (size between 0 and 249 persons) and the unemployment rate. The increasing of the sales revenue of the building industrial companies led to the decreasing of unemployment. The increasing of the sales revenue of the building industrial small enterprises has the strongest impact on the unemployment rate ($-0.350 \div -0.325$).

I assessed the situation of the Hungarian and of the German SMEs, as a part of the primary research. I divided the examined area into the following four parts during the assessment: measures that generate the growth of the SME sector, the liquidity status in the case of the SMEs, the reason d'être of the EU subsidies, the impact of the COVID 19 pandemic on the life of the enterprises. I defined the following four most general economy stimulating measures during the assessment of the „measures that generate the growth of the SME sector”: innovation, EU resources, state subsidies (allowances within the SME sector), and wage policy (contribution allowances, workplace generation allowances). As a result of the assessment it may be concluded that respondents in Hungary consider subsidies to be the characteristic key to the growth of the sector, while respondents in Germany consider innovation and wage policy to be the most important driving force. The further results of the primary research also supported that there is a strong relationship between the size of the company and the EU subsidies won. Accordingly, the size of the enterprise influenced the chance of its winning EU subsidies. Therefore, the bigger an enterprise, the bigger is its chance to win EU subsidies.

I have no doubt that the SMEs will continue to be a research topic accompanied by significant interest in the future as well until the factors determining the success of the sector will be fully identified and the relevant relationships will be fully explored. Under these circumstances each analysis – therefore also the ones included in this dissertation – will serve to a smaller or bigger degree the economic dialogue and the development of the SME sector.

H1: I supported with my research that the data blocks obtained from the main macroeconomic indices of the 27 member states of the European Union (GPD/capita, savings/capita, EU-subsidies, inflation, unemployment rate, state debt/GDP) may be classified into homogeneous groups.

ACCEPTED

H2: It is not possible to establish any significant relationship between the main macroeconomic indices of the member states of the European Union and the subsidies provided by the European Union (catching up funds).

REJECTED

H3: A significant relationship may be shown to exist between the main macroeconomic indices of the member countries of the European Union and the number and sales revenue of the building industrial enterprises of the member states.

ACCEPTED

H4: The Hungarian and the German SME sector considers innovation to be the primary means of increasing the competitiveness of the enterprise in the economic and financial situation of today.

REJECTED

H5: A relationship may be shown to exist between the size of the SME sector and the EU subsidies won.

ACCEPTED

H6: The positive impact of the savings exerted on the building industrial SMEs in the underdeveloped countries is more significant.

ACCEPTED

10. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Azért, hogy idáig eljutottam, rengeteg embernek tartozom köszönettel, akik támogattak a doktori kutatásom és a dolgozat megszületése során.

Köszönöm témavezetőmnek, Dr. Vasa Lászlónak, hogy az elmúlt évben kemény kritikáival, szakmai, valamint emberi hozzáállásával segítette a doktori munkámat. Lehetővé tette dolgozatom megvalósítását, idejét és türelmét nem sajnálva osztotta meg velem tudását, és értékes tanácsaival, kritikáival emelte dolgozatom szakmai színvonalát.

Köszönet illeti egykori mentoromat, Dr. Széles Zsuzsannát, aki felkeltette az érdeklődésemet a tudományos pálya iránt, valamint motivált a doktori tanulmányaim megkezdésére.

Köszönettel tartozom Lénárt Imrének az áldozatos munkájáért, hogy segítségemre volt az SPSS szoftverének használata során, és segített hasznos tanácsaival.

Nem lehetek elég hálás szüleimnek, Hényel Gyulának és Hényel Ilonának, akik mind egyetemi tanulmányaim során, mind doktori munkám során maximálisan támogattak. Testvéremnek, Hényel Brigittának, hogy mellettem állt, valamint nagymamámnak, Barna Ilonának, a támogatásáért és az önzetlen szeretetéért.

Külön köszönettel tartozom, Némethné Csontos Tündének és Benedek Enikőnek, akik a támaszaim voltak ezen a hosszú úton.

Disszertációm megszületését leginkább páromnak és kisfiamnak, Kelemen Róbertnek és Kelemen Nimródnek köszönhetem, akik mindvégig türelmesek voltak és segítettek célom elérésében a legnehezebb időszakokban is.

11. FELHASZNÁLT IRODALOM

1. AHMEDOVA, S. (2015): Factors for Increasing the Competitiveness of Small and Medium- Sized Enterprises (SMEs) In Bulgaria. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Istambul, Törökország: *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 195 (2015) 1104 – 1112 p.
2. ARAGÓN-SÁNCHEZ, A. – SÁNCHEZ-MARÍN, G. (2005): Strategic orientation, management characteristics, and performance: A study of Spanish SMEs. *Journal of Small Business Management*, 43(3), pp. 287-308
3. ARISTOVNIK, A., OBADIC, A. (2015): The impact and efficiency of publicadministration excellence on fostering SMEs in EU countries. Bukarest: *Amfiteatru Economic Journal*. 761-774 p.
4. BAJMÓCZI, Z., BUZÁS, N., GONDA, R., PATIK, R., SZÉL, A. (2002): Építőipari klaszter - Esettanulmányok. In: A hazai építőipar versenyképességének javítása Győr: Régió Art Kiadó. 125-168 p.
5. BALÁS, G., CSITE, A., KISS, G., MAJOR, K., NÉMETH, N., PIROS, A. (2015): Az EU-források gazdaságfejlesztési és növekedési hatásai. Budapest: Hétfő Kutatóintézet. http://hetfa.hu/wp-content/uploads/Fejlpolhatasok-HETFA_151130.pdf. Letöltés ideje: 2020. 11.05.
6. BANAI, Á., LANG, P., NAGY, G., STANCSICS, M. (2017): A gazdaságfejlesztési célú EU-támogatások hatásvizsgálata a magyar kkv-szektorra. In: *Közgazdasági Szemle (LXIV. évfolyam)*, 997-1029 p.
7. BARROSO, M. (2010) Bizottság közleménye, EUROPA 2020, Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, Brüsszel, 2010.3.3. COM(2010) 2020 végleges
8. BARSÍ, B. (2002): Az építőipar helyzete az EU csatlakozás után. In: A hazai építőipar versenyképességének javítása: Klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben. Győr: Régió Art Kiadó. 63-72 p.
9. BENCSIK, A. – FILEP, B. (2020): *Relationship Between Knowledge Management and Innovation. Disruptive Technology: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*, edited by Information Resources Management Association, IGI Global, pp. 531-554. <http://doi:10.4018/978-1-5225-9273-0.ch026>

10. BESENYEI, L. (2020): Statisztika V. Idősorelemzés.
<https://www.slideserve.com/illias/statisztika-v-idosorelemz-s-eload-prof-dr-besenyei-lajos> Letöltés ideje: 2021.09.05.
11. BITE, P.– KONCZOSNÉ, M. –VASA, L.(2020): The Concept of Labour Migration from the Perspective of Central and Eastern Europe. *Economics and Sociology* 13:1 pp. 197-216., 20 p. (2020)
<https://doi.org/10.14254/2071-789X.2020/13-1/13>
12. BOLTON, J. (1971): Report of the Committee of Enquiry on small firms.
Ipmall.law.unh.edu:
https://ipmall.law.unh.edu/sites/default/files/BAYHDOLE/3_DIV_SCAN/2791_001_OCR_DIV.pdf Letöltés ideje: 2021.09.05.
13. BOURGUIGNON, F., SUNDBERG, M. (2007): Aid Effectiveness. The American Economic Review.
14. BUDAPEST GAZDASÁGI EGYETEM (2020). Így reagált a magyar kkv-szektor a koronavírus járványra. Budapest.
15. BUDAPESTI INTÉZET (2013): Hatásvizsgálat a komplex vállalati technológia-fejlesztés kis- és középvállalkozások számára konstrukciókról. Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet.
http://budapestinstitute.eu/index.php/projektek/adatlap/impact_assessment_of_eu_funded_measure_for_sme_development/hu.
Letöltés ideje: 2020.12.02.
16. BUNDESAMT, S. (2020): Statistic Bundesamt.
https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Unternehmen/Kleine-Unternehmen-Mittlere-Unternehmen/_inhalt.html Letöltés ideje: 2021.02.04.
17. BURNSIDE, C., DOLLAR, D. (2000): Aid, Policies, and Growth. The American Economic Review. <https://doi.org/10.1257/aer.90.4.847>. Letöltés ideje: 2021.02.18.
18. BUZÁS, N., KÁLLAY, L., LENGYEL, I. (2003): Kis- és középvállalkozások a változó gazdaságban. <https://eco.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/tudomanyos-kozlemlenyek/kis-kozepvallalkozasok-gazdasagban> Letöltés ideje: 2020.10.02.

19. BUZÁS, N., LENGYEL, I., RECHNITZER, J. (2002): A magyar építőipari klaszter lehetséges fejlesztési stratégiája. In A hazai építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben Győr: Régió Art. 191-214 p.
20. CAPPELEN, A., FULVIO, C., JAN, F., BART, V. (2003): The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union. Journal of Common Market Studies. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00438> Letöltés ideje: 2020.09.25.
21. CHIKÁN, A. (2000): Vállalatgazdaságtan. Budapest: Aula Kiadó.
22. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1998): Fostering Entrepreneurship in Europe 1998.04.21: Priorities for the Future. [://aei.pitt.edu/5102/1/5102.pdf](https://aei.pitt.edu/5102/1/5102.pdf) Letöltés ideje: 2021.09.25.
23. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2004): Action Plan: The European agenda for Entrepreneurship. <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0070:FIN:EN:PDF> Letöltés ideje: 2020.10.04.
24. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2021): EU-Budget. https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget_en Letöltés ideje: 2021.02.18.
25. CSALLNER, A. E. (2015): Bevezetés az SPSS statisztikai programcsomag használatába. Szegedi Tudományegyetem
26. CSAPÓ, K. (2009): A gyorsan növekvő kis- és középvállalkozások jellemzői és fejlesztési lehetőségei Magyarországon. PHD értekezés: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/436/1/csapo_krisztian.pdf Letöltés ideje: 2020.10.25.
27. CSATH, M. (2015): Rendszerváltás a gazdaságban, avagy hogyan tűnt el a magyar ipar? Budapest: Kairosz Kiadó.
28. CURRAN, J., BLACKBURN, R. (2001): Researching the Small Enterprise (The Need for Small Business Research. kötet). London: SAGE Publications Ltd.
29. DANISCH GOVERNMENT (1999): Structural Monitoring – International Benchmarking of Denmark. Koppenhága.

30. DEDÁK, I. (2010): Makroökonómia. Budapest: Saldo Pénzügyi tanácsadó és informatikai Zrt.
31. DEUTCHER INDUSTRIE- UND HANDELSKAMMERTAG: DIHK-Blitzumfrage: Auswirkungen von Covid-19 auf die deutsche Wirtschaft, <https://www.dihk.de/de/aktuelles-und-presse/coronavirus/dihk-blitzumfrage-auswirkungen-von-covid-19-auf-die-deutsche-wirtschaft-23690> Letöltés ideje:2020. 05. 08.
32. DHOLAKIA, R. R. — KSHETRI, N. (2004): Factors impacting the adoption of the internet among SMEs. Small Business Economics, 23(4), pp. 311-322.
33. DJANKOV, S., PORTA, L., LOPEZ-DE-SOLANES, F., SCHLEIFER, A. (2002): The regulation of entry. Quarterly Journal of Economic, CXVII, p. 245-265.
34. ELEMZÉSKÖZPONT (2020): Államadósság: Miért kell figyelned befektetőként? elemzeskozpont.hu: <https://elemzeskozpont.hu/allamadossag> Letöltés ideje: 2020.05.20.
35. ÉPÍTÉSZFÓRUM (2020): Új standard a magyar építőiparban – Alapjaiban változhat meg az anyaggyártás. <https://epiteszforum.hu/uj-standard-a-magyar-epitoiparban--alapjaiban-valtoztatja-meg-az-anyaggyartast> Letöltés ideje: 2021.09.10.
36. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2004a): Kisvállalkozások Európai Chartaja. Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala. Brüsszel: Európai Közösségek.
37. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2004b): Flash Eurobarometer Survey on Entrepreneurship. https://ec.europa.eu/growth/content/flash-eurobarometer-survey-entrepreneurship-2004-0_nn Letöltés ideje: 2020.10.29.
38. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2010): Az ipar Európáért, Európa az iparért https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_10_1434
39. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2011): Kettős adóztatás az egységes piacon. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0712&from=FR> Letöltés ideje: 2020.10.29.
40. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2012): Az uniós építőipar és az abban működő vállalkozások fenntartható versenyképességi stratégiája. Európai Unió. Brüsszel: Európai Unió.

41. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2013): Zöld könyv - az európai gazdaság hosszú távú finanszírozása
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0150&qid=1488204560202&from=HU>
Letöltés ideje: 2021.08.25.
42. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2017): SBA Fact Sheets 2017.
<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/29489>
Letöltés ideje: 2021.08.25.
43. EURÓPAI PARLAMENT (2019):
<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/economy/20190712STO56968/a-globalizacio-hatasa-a-foglalkoztatásra-es-az-eu-ra> Letöltés ideje: 2021.08.19.
44. EURÓPAI PARLAMENT (2020): Ismertető az Európai Unióról.
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/63/a-kis-es-kozepvallalkozasok> Letöltés ideje: 2021.08.19.
45. EURÓPAI STRATÉGIAI BERUHÁZÁSI ALAP (2015):
<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/investment-plan/strategic-investments-fund/#>Letöltés ideje: 2021.08.25.
46. EURÓPAI UNIÓ (2003): A Bizottság 2003. május 6-i ajánlása a mikro-, kis- és középvállalkozások meghatározásáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32003H0361> Letöltés ideje: 2021.08.25.
47. EURÓPAI UNIÓ HIVATALA (2003): *Felhasználói útmutató a kkv-k fogalommeghatározásához*. Európai Unió Hivatalos Lapja: (HL L 124., 2003.5.20., 36. o.).
48. EURÓPAI UNIÓ HIVATALA (2016): *Felhasználói útmutató a kkv-k fogalommeghatározásához*. Belső piac, ipar-, vállalkozás- és kkv-politika: <https://docplayer.hu/84518831-Felhasznaloi-utmutato-a-kkv-k-fogalommeghatarozasa-hoz.html> Letöltés ideje: 2021.11.03.
49. EUROPAPONT.HU (2018): Az európai gazdaság motorja.
https://europapont.blog.hu/2018/05/31/az_europai_gazdasag_motorja
Letöltés ideje: 2019.12.01.

50. EUROPEAN COMMISSION (2015): Flash Eurobarometer 421. Online.
https://d298t4b8zukk44.cloudfront.net/media/bic/knowledge_base/documents/IBSUM.pdf Letöltés ideje: 2020.10.03.
51. EUROPEAN COMMISSION (2019): European Commission.
https://ec.europa.eu/growth/smes_hu Letöltés ideje: 2021.01.25.
52. EUROPEAN COMMISSION (2020): European Commission memo ec.europa.eu:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_1152 Letöltés ideje: 2021.01.25.
53. EUROPEAN COMMISSION (2021): An Economy that works for people: Cohesion Policy support for small and medium-sized enterprises,
<https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/An-Economy-that-works-for-people-Cohesion-Policy-s/n4ee-2h83/> Letöltés ideje: 2022.02.12.
54. EUROPEAN COMMISSION (2021): Cohesion policy action against coronavirus:
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/coronavirus-response/#13 Letöltés ideje: 2022.02.12.
55. EUROPEAN COMMISSION (2021): Microfinance and Social Entrepreneurship:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1084> Letöltés ideje: 2021.10.25.
56. EUROPEAN INVESTMENT FUND (2021): <https://www.eif.org> Letöltés ideje: 2021.11.05.
57. EUROSTAT (2010): Europa in figures - Eurostat yearbook 2010
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-cd-10-220> Letöltés ideje: 2020.10.09.
58. EUROSTAT (2017): Datenbank.
<https://ec.europa.eu/eurostat/de/web/structural-business-statistics/data/database> Letöltés ideje: 2021. 02. 18
59. EUROSTAT (2019): Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities
<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database:https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
 Letöltés ideje: 2020.10.28.
60. EUROSTAT (2020): PressePortal Eurostat.
<https://www.presseportal.de/pm/121298/3793963>
 Letöltés ideje: 2020.10.28.

61. EUROSTAT (2021): Az építőipar vizsgálata.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SBS_SC_CON_R2/default/table
Letöltés ideje: 2021. 02. 18
62. EUROSTAT (2021): Background information: population & housing censuses
<https://ec.europa.eu/eurostat/de/web/population-demography/population-housing-censuses> Letöltés ideje: 2021. 02. 18
63. EUROSTAT (2021): Építőipari statisztika.
[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TIN00148\\$DEFAULTVIEW/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TIN00148$DEFAULTVIEW/default/table)
Letöltés ideje: 2021.02.18.
64. EUROSTAT (2021): Quarterly government debt.
https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10q_ggdebt&lang=en
Letöltés ideje: 2021. 02. 18
65. EUROSTAT (2021): Unemployment statistics.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics Letöltés ideje: 2021. 02. 18.
66. EVOSZ (2020): Építési Vállalkozók Országos Szakszövetsége. evosz.hu:
<https://www.evosz.hu> Letöltés ideje: 2021.01.08.
67. GRANT, R. M. (1991): Toward the resource-based theory of competitive advantage: Implications for strategy formulation. California Management Review Spring, 33(3),pp. 114-135.
68. GYIRES, B. (2020): Klaszteranalízis: Alapvető fogalmak és algoritmusok.
<https://gyires.inf.unideb.hu>:
<https://gyires.inf.unideb.hu/KMITT/a04/ch08.html> Letöltés ideje: 2021.01.24.
69. GYŐRFFY, B. (1968): Tudomány-kutatás-növénytermesztés, Agrártudományi Közlemények, 27, 397-409.p.
70. GYURCSIK, P. (2017): Az Uniós finanszírozási források és a Kkv-szektor teljesítménymutatóinak összefüggései. Közép-Európai Közlemények, 60-67.

71. HÁGEN, I., HOLLÓ, E. (2017): A hazai kkv-k helyzete a versenyképesség, innováció és controlling tükrében. (C. Info, Producer) Controller Info V. évf. 2017. 1. szám.: <http://controllerinfo.hu/a-hazai-kkv-k-helyzete-a-versenykepesseg-innovacio-es-controlling-tuk> Letöltés ideje: 2020.09.29.
72. HANTOS, Z: (2017): Változhat a kkv besorolási feltételrendszere. Piac és Profit: https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/valtozik-a-kkv-besorolas-feltetelrendszere/ Letöltés ideje: 2020.08.22.
73. HEPA – MAGYAR EGYPORTFEJLESZTÉSI ÜGYNÖKSÉG (2020): A koronavírus gazdasági és kereskedelmi hatásai. Hírösszefoglaló, 2020.04.24. https://static.pbkik.hu/uploads/2020/04/HEPA_osszefoglalo_koronavirus_gazdasagi_es_kereskedelmi_hatasai_2020.04.24.pdf Letöltés ideje: 2021.10.25.
74. HERDER-INSTITUT (2014): Herder-Institut. https://www.herder-institut.de/no_cache/digitale-angebote/dokumente-und-materialien/themenmodule/quelle/1526/details/2306.html Letöltés ideje: 2020.12.26.
75. HERTOOG, P., SINDEREN, J., ROELANDT, T., HOVE, N. (1999): Cluster Analysis and Cluster Policy in the Netherlands. Boosting Innovation. Paris: OECD.
76. HEZAM, L., PATAKI, L., TÓTH, R. (2017): A hazai kis-és középvállalkozások pénzügyi helyzetének controlling elemzése a növekedési stratégia tükrében http://real.mtak.hu/74691/1/ContrInf_beliv_2017-02_08.pdf Letöltés ideje: 2021.01.25.
77. HUSSEY, J. AND HUSSEY, R. (1997) Business Research: A Practical Guide for Undergraduate and Postgraduate Students. Macmillan, London.
78. HUZSVAI, L. (2020): Statisztika I. Előadás jegyzet: http://www.agr.unideb.hu/~huzsvai/okt/stat_1/7_eloadas.pdf Letöltés ideje: 2021.02.15.
79. ICIS (2020): U construction industry pleads for force majeure status on coronavirus: <https://www.icis.com/explore/resources/news/2020/03/24/10485951/eu-construction-industry-pleads-for-force-majeure-status-on-coronavirus> Letöltés ideje: 2021.02.15.

80. IMREH, S. (2006): Az Európai Unió vállalkozáspolitikája. In Kihívások és válaszok (old.: 79-81). Győr, Magyarország: NOVADAT. //eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40245 79-81.p. Letöltés ideje: 2020.10.05.
81. INSTITUT DER DEUTSCHEN WIRTSCHAFT KÖLN (2020):
<https://www.iwkoeln.de/>
https://www.iwkoeln.de/fileadmin/publikationen/2017/344566/IW-Analyse_116_2017_Europaeische_Mittelstandspolitik.pdf Letöltés ideje: 2021.01.28.
82. INSTUTUTE, I. (2020): Euroconstruct: Development of the European construction industry. <https://www.ifo.de/en/node/42952>
Letöltés ideje: 2021. 02 15.
83. JÁNOSA, A. (2015). Adatelemzés IBM SPSS Statistics megoldások alkalmazásával. Budapest: Magyar Könyvvizsgálói Kamara Oktatási Központ Kft.
84. JOGTÁR (1991): 1991. évi LXV. törvény a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, valamint a bírósági cégnyilvántartásról és a cégek törvényességi felügyeletéről szóló 1989. évi 23. törvényerejű rendelet módosításáról.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100065.TV> Letöltés ideje: 2020.12.26.
85. KÁLLAY, L. (2010): KKV-szektor: versenyképesség, munkahelyteremtés, szerkezetátalakítás. BCE Vállalatgazdaságtan Intézet Versenyképesség Kutató Központ. <https://core.ac.uk/download/pdf/11808966.pdf>
Letöltés ideje: 2021.10.10.
86. KARDOS, K. (2018): Kis- és középvállalkozások. Országgyűlés Hivatala:
https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_22_kkv-k.pdf/5daf4885-07c3-1688-3118-fc3b3574f52e Letöltés ideje: 2021.01.12.
87. KÖVES, P., PÁRNICZKY, G. (1998): Általános Statisztika.
Budapest: Tankönyvkiadó.
88. KSH (2010): Magyarország 1989-2009 A változások tükrében.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo1989_2009.pdf
Letöltés ideje: 2020.10.12.

89. KSH (2011): A regisztrált gazdasági szervezetek száma - GFO'02 (1990-2010), 1-3. KSH.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qvd001c.html
Letöltés ideje: 2021.09.28.
90. KSH (2017): A kis- és középvállalkozások jellemzői, 2017.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kkv17.pdf>
Letöltés ideje: 2021.08.15.
91. KSH (2019): A vállalatok teljesítménymutatói kis- és középvállalkozási kategória szerint (2013-2018).
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qta005.html
Letöltés ideje: 2021.02.15.
92. KSH (2019): Helyzetkép az építőiparról. Budapest: KSH.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/jelepit/2019/index.html>
Letöltés ideje: 2021.08.25.
93. KSH (2020): A vállalatok teljesítménymutatói létszámkategória szerint (2013-).
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qta001.html
Letöltés ideje: 2021.02.15.
94. KSH (2020): Társadalom - Módszertan.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz21.html> Letöltés ideje: 2021.12.26.
95. KSH (2020a): Építőipar: <https://www.ksh.hu/epitoipar> Letöltés ideje: 2021.08.25.
96. KSH (2020b): Tájékoztatósi adatbázis. <https://statinfo.ksh.hu/Stainfo/index.jsp>
Letöltés ideje: 2021.02.18.
97. LENGNICK-HALL, C. A. (1992): Innovation and competitive advantage: What we know and what we need to learn. *Journal of Management*, 18(2), pp. 399-429.
98. LENGYEL, I., RECHNITZER, J. (2002): A hazai építőipar versenyképességének javítása: Klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben. Győr: Régió Art Kiadó.
99. LENTNER, CS. – VASA, L. – HEGEDŰS, SZ. (2020): The Assessment of Financial Risks of Municipally Owned Public Utility Companies in Hungary Between 2009 and 2018. *Montenegrin Journal of Economics* 16 : 4 pp. 29-41.,

100. LOSONCZ, M. (2019): Az uniós keretfeltételek és a kis- és középvállalkozások nemzetköziesedésének néhány kérdése. https://uni-bge.hu/Kutatasi-tevekenyseg/dokumentumok/Prosperitas/2019_2/Loconcz.pdf 1-6.p.: https://uni-bge.hu/Kutatasi-tevekenyseg/dokumentumok/Prosperitas/2019_2/Loconcz.pdf 1-6.p. Letöltés ideje: 2020.11.25.
101. LOSONCZ, M. (2019): Az uniós keretfeltételek és a kis- és középvállalkozások nemzetköziesedésének néhány kérdése. https://uni-bge.hu/Kutatasi-tevekenyseg/dokumentumok/Prosperitas/2019_2/Loconcz.pdf 7-10.p.: https://uni-bge.hu/Kutatasi-tevekenyseg/dokumentumok/Prosperitas/2019_2/Loconcz.pdf 7-10.p. Letöltés ideje: 2021.09.15.
102. MÁDI, L. (2008): Történekek és tapasztalatok a közelmúlt magyarországi időszakából. Sopron: Nyugat-Magyarországi Egyetem.
103. MAJOROS, P. (2006): Kutatásmódszertan alapjai. Budapest: Perfekt Kiadó.
104. Man, T. W. Y. —Lau, T.K. — Chan, F. (2002): The competitiveness of small and Medium enterprises A conceptualization with focus on entrepreneurial competencies. *Journal of Business Venturing*, 17(2), pp. 123-142
105. MCGAHAN, A. M. (1999): Competition, Strategy and Business Performance, *California Management Review*, 41(3), pp. 74-101.
106. MNB (2019): Versenyképességi program 330 pontban. Magyar Nemzeti Bank: <https://www.mnb.hu/letoltes/versenykepességi-program.pdf> Letöltés ideje: 2020.12.10.
107. MONFORT, P., PICULESCU, V., RILLAERS, A., STRYCZYNSKI, K., VARGA, J. (2016): The impact of cohesion policy 2007-2013: model simulations with Quest III. Brüsszel: European Commission.
108. MOUQUÉ, D. (2012): What are counterfactual impact evaluations teaching us about enterprise and innovation support? Brüsszel: Regional Focus, Directorate General for Regional and Urban Policy, European Commission, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2012_02_counterfac_tual.pdf. Letöltés ideje: 2020.10.31.
109. MÜNNICH, Á. (2012): Strukturális egyenletek modellje. In Á. Münnich, *Strukturális egyenletek modellje* Debrecen: Debreceni Egyetem. p. 77-102.

110. NATIONAL FEDERATION OF SELF EMPLOYED & SMALL BUSINESSES LIMITED: *One in three closed small firms fear they'll never reopen amid widespread redundancy plans.* Forrás: <https://www.fsb.org.uk/resources-page/one-in-three-closed-small-firms-fear-they-ll-never-reopen-amid-widespread-redundancy-plans.html>, Letöltés ideje: 2020.05.13.
111. NET JOGTÁR (2004): 2004. évi XXXIV. törvény a kis- és közepesvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról.
Net.jogtar:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0400034.TV&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3D2004.%2520%25C3%25A9vi%2520XXXIV.%2520t%25C3%25B6rv%25C3%25A9ny> Letöltés ideje: 2021.01.17.
112. OECD (2002): Clusters In Transition Economies – Progress Report. oecd.org: <https://www.oecd.org/cfe/leed/2089148.pdf> 2020.12.29.
113. PARKER, B. (1998): Globalization and Business Practice: Managing Across Boundaries. London: SAGE Publications Inc.
114. PARRAGH, B. (2010): A hazai kis- és középvállalatok helyzete és túlélési esélyei. Doktori értekezés. Sopron: Széchenyi István Doktori Iskola.
115. Peteraf, M. A. (1993): The cornerstones of competitive advantage: A resource-based view. Strategic Management Journal, 14(3), pp. 179-191.
116. POLGÁRNÉ, H. M. (2011). Statisztikai időszorelemzés a tőzsdén. Doktori értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron.
117. PWC (2019): A munkaerőhiány évi 358 milliárd eurójába kerül a közép- és kelet-európai vállalkozásoknak. (PwC, Szerkesztő:) <https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2019/private-business-survey-2019.html> Letöltés ideje: 2021.09.27.
118. RADAR, B. (2019): European Construction Market Forecast from 2015-2020 <https://buildingradar.com/construction-blog/european-construction-market-forecast/> Letöltés ideje: 2020.10.28.
119. RAY, G. — BARNEY, J. B. — MUHANNA, W. A. (2004): Capabilities, business processes, and competitive advantage: choosing the dependent variable in empirical tests of the resource-based view. Strategic Management Journal, 25(1), pp. 23-37.

120. REICZIGEL, J. (2005): Válogatott fejezetek a biostatisztikából. Budapest: SZIE-ÁOK.: <http://www2.univet.hu/users/jreiczig/valfej/val-fej-jegyzet-2005-02-05.pdf> Letöltés ideje: 2005.02.05.
121. ROEGER, W., VARGA, J., VELD, J. (2008): Structural Reforms in the EU: A simulation-based analysis using the QUEST model with endogenous growth. Brüsszel: European Economy. Economic Papers.
122. RÖHL, K.-H. (2017b): European SME Policy, Recommendations for a growth-oriented agenda. Köln.
123. RÖHL, K.-H. (2017a): Europäische Mittelstandspolitik. Forschungsberichte aus dem Institut der deutschen Wirtschaft Köln: https://www.iwkoeln.de/fileadmin/publikationen/2017/344566/IW-Analyse_116_2017_Europaeische_Mittelstandspolitik.pdf Letöltés ideje: 2021.02.28.
124. ROMÁN, Z. (2020): A vállalkozás az Európai Unióban és Magyarországon. <https://core.ac.uk/download/pdf/226953401.pdf> Letöltés ideje: 2021.01.17.
125. SAJTOS, L., & MITEV, A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. In SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv (old.: 163.). Budapest: Alinea Kiadó.
126. SCHINDELE, M. (1986): História 1986-056. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/86-056/ch11.html> Letöltés ideje: 2020.12.26.
127. SETYAWAN, A., MUZAKAN, I., MUHAMMAD, W., SIDIQ, P. (2015): An Assessment of SME Competitiveness in Indonesia. Journal of Competitiveness, p. 60-74.
128. SOMOGYI, V., DÁNIEL, Z., RÉDEY, Á. (2012): Fenntartható gazdaság. Veszprém: Pannon Egyetem.
129. STATISTA RESEARCH DEPARTMENT, (2020). Statista. Construction industry in Europe: Construction industry in Europe - Statistics & Facts, <https://www.statista.com/topics/5137/construction-industry-in-europe/#dossierKeyfigures> Forrás: 2021.03.15.

130. STATISTIC BUNDESAMT (2020):
https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Unternehmen/Kleine-Unternehmen-Mittlere-Unternehmen/_inhalt.html Letöltés ideje: 2021.10.02.
131. STOREY, D. (2004): Understanding the small business sector.
 London: Routledge Library Editions - International Thomson Business Press. Forrás: Taylorfrancis.com.
132. SZÁZADVÉG GAZDASÁGKUTATÓ ZRT (2018): A 2014–2020-as európai költségvetési ciklus magyar gazdaságra gyakorolt hatása. parlament.hu:
https://www.parlament.hu/documents/126660/1651131/OgyKB_EU_20181217_k%C3%BCld.pdf/242a8c93-cc52-5bee-796d-155a25d90e3c
 Letöltés ideje: 2020.09.15.
133. SZIRMAI, P., CSAPÓ, K. (2006): Gyakorlati Vállalkozásoktatás. Forrás: Új Pedagógiai Szemle.
134. TONGE, J. (2001): A Review of Small Business LiteraturePart 1: Defining The Small Business. E-space.mmu.ac.uk:
https://e-space.mmu.ac.uk/1643/1/tonge%20wp01_18.pdf
 Letöltés ideje: 2021.11.20.
135. TÓTH, J. (2016): Az európai bankrendszer koncentrációs szintjének mérése. Társadalom, kulturális háttér, gazdaság. doi:10.18427/iri-2016-0011
 Letöltés ideje: 2021.10.02.
136. VASA LÁSZLÓ (2010): *Experiences of the CEE countries on overcoming of the world economic crisis*. In: Abishev, A (szerk.) 5th Annual International Scientific Forum “Ryskulov Readings” Alma-Ata, Kazakhstan: Ekonomika Baspasy, pp. 37-52.
137. VIGVÁRI, A. (2013): Pénzügyek alapja. Szikszó: ERVIK Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
138. VINCZE, J. (2010): A makroökonómia és a gyakorlat.
 Budapest: Typotex Kiadó.
139. ZÉKÁNY, K. (2018): A magyar Vállalkozói réteg alakulása a szocializmus éveitől
 alatt.
 Bekezd.blog.hu:
https://bekezd.blog.hu/2018/06/08/a_magyar_vallalkozoi_reteg_alakulasa_a_szocializmus_evei_alatt
 Letöltés ideje: 2020.12.26.

140. ZEMPLÉNI, A. (2009): Lorenz-görbe. https://web.cs.elte.hu/~zempleni/stat2009_4.pdf Letöltés ideje: 2021.01.18.

12. MELLÉKLETEK

M1. Rövidítések jegyzéke:

CFI:	Comparative Fit Index, Összehasonlító illeszkedési mutató
COVID-19:	Koronavírus fertőzés
EU BGT:	Európai Unió büdzsé
EU:	Európai Unió
Eurostat:	EU Statisztikai Hivatal
GDP:	Gross Domestic Product, Bruttó hazai össztermék
IFI:	Incremental Fit Index, Inkrementális illeszkedési mutató
KKV:	Kis- és középvállalkozások
KSH:	Központi Statisztikai Hivatal
NFI:	Normed Fit Index, Normalizált illeszkedési mutató
RFI:	Relative Fit Index, Relatív illeszkedési mutató
RMSEA:	Root Mean Square Error of Approximation, Megközelítési négyzetes középérték
TLI:	Tucker–Lewis Index

M2. Táblázatok jegyzéke

1. táblázat A kutatási témakörhöz kapcsolódó célok, hipotézisek, kérdések és módszerek összefoglaló táblázata	9
2. táblázat A KKV-k száma az uniós tagországokban (2010-2018).....	33
3. táblázat A mikrovállalkozások százalékos megoszlása az összes európai KKV arányában	34
4. táblázat Kisvállalkozások számokban 2010-2018 között az Európai Unióban, tagországok lebontásában.....	35
5. táblázat Középvállalkozások mennyisége 2010-2018 között tagországi bontásban.....	36
6. táblázat Magyarországi KKV-k megoszlása méret szerint 2010-2018 között.....	38
7. táblázat Illeszkedési mutatók ajánlott értéke	66
8. táblázat Az EU tagállamainak sztenderdizált makrogazdasági adatai alapján létrejött klaszterstruktúra klaszterközpontjai.....	69
9. táblázat A klaszterek szórásmutatói a makrogazdasági mutatóknál	71
10. táblázat A 27 EU tagállam klaszterbesorolása a 2000-2019 időszakban (Forrás: saját szerkesztés és számítás az EUROSTAT adatai alapján).....	73
11. táblázat Mértékegységek meghatározása	75
12. táblázat A modell illeszkedésének vizsgálatakor következő illeszkedési indexei.....	75
13. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a Mintaországban.....	76
14. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a jóléti államoknál	77
15. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a felzárkozó országoknál	78
16. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a felzárkózó, de eladósodott országoknál.....	79
17. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a krízisben lévő országoknál	80
18. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a lemaradó országoknál	80
19. táblázat Regressziós súlyok mértéke a vizsgált tényezőknél klaszterenként.....	82
20. táblázat Szignifikáns kapcsolatok mértéke a vizsgált tényezőknél.....	83
21. táblázat A modell illeszkedésének vizsgálatakor következő illeszkedési indexei.....	84
22. táblázat <i>A modell illeszkedésnek vizsgálatakor következő illeszkedési indexek .....</i>	<i>85</i>
23. táblázat A megtakarítás direkt, indirekt és totális kapcsolata a KKV-kal és a többi makrogazdasági mutatóval	85
24. táblázat Korrelációs vizsgálat az EU-s támogatásokra	90
25. táblázat Korrelációs kapcsolat a KKV-k mérete és a tagállamok makrogazdasági mutatói között.....	92

26. táblázat Korrelációs kapcsolat az építőipari KKV-k árbevétele és a tagállamok makrogazdasági mutatói között	94
27. táblázat Az európai KKV-k mennyiségének és árbevételének kumulált relatív értéke 2009-ben	95
28. táblázat Az európai KKV-k mennyiségének és árbevételének kumulációja 2018-ban..	96
29. táblázat Pearson Chi-négyzet a vállalat méretére és elnyert EU-támogatásra.....	106
30. táblázat Kapcsolat a KKV mérete és a 2020-ban megjelent COVID-19 járvány likviditásra gyakorolt hatása között	110
31. táblázat A járvány hatása az építőipari KKV-k likviditására.....	111

M3. Ábrák jegyzéke

1. ábra A KKV-szektor helyzete a vállalkozások mérete szerint az EU-ban (2017).....	32
2. ábra Magyarországi KKV-k megoszlása 2017-ben foglalkoztatás és hozzáadott érték szerint.....	39
3. ábra Magyarországi KKV-k megoszlása 2017-ben foglalkoztatás szerint (fő).....	40
4. ábra Magyarországi KKV-k megoszlása 2017-ben hozzáadott érték szerint (fő).....	40
5. ábra Az építőipar részesedése az ország hozzáadott értékéből és az ország építőiparának a részesedése az EU-28 építőiparából (2018).....	52
6. ábra Az Európai Unió (EU-28) és az euró-zóna építőipari termelése	53
7. ábra A GDP megoszlása az építőiparban.....	54
8. ábra Építőipari teljesítmény 2002 és 2019 között (millió Ft)	56
9. ábra Foglalkoztatás az építőiparban (ezer fő)	57
10. ábra Nettó kereset az építőipari vállalkozásban állók között.....	58
11. ábra Építőipari vállalkozások 2003-2018 között	59
12. ábra Építőipari mikrovállalkozások árbevételének és makrogazdasági mutatóinak.....	76
13. ábra Az építőipari kisvállalkozások árbevételének és a makrogazdasági mutatók oksági kapcsolata.....	81
14. ábra A makrogazdasági mutatók és az építőipari közép vállalkozások.....	84
15. ábra Az építőipari közép vállalkozások árbevételének és a makrogazdasági mutatók oksági kapcsolata.....	86
16. ábra Szignifikáns oksági kapcsolatok összefoglalása (Forrás: saját szerkesztés).....	87
17. ábra 2000. és 2019. között a Magyarország által lehívott források 1 főre levetítve	88
18. ábra 2000. és 2019. között lehívott források 1 főre levetítve Németországban és Magyarországon.....	89
19. ábra Az európai építőipari KKV koncentrációja 2009-ben	95
20. ábra Az európai építőipari KKV-k koncentrációja 2018-ban	96
21. ábra A kérdőív szerinti megoszlása.....	98
22. ábra A válaszadók megoszlása a vállalkozások mérete szerint	99
23. ábra Mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-szektorra az elmúlt időszakban	100
24. ábra Innováció pozitív hatásának megoszlása a vállalkozások körében.....	101
25. ábra Szenved-e a KKV-szektor likviditási problémákkal.....	102

26. ábra Egy 5 pontos skálán meghatározott likviditási ráta a KKV, valamint nagyvállalati ágazatokra lebontva, különösképpen az építőiparra	102
27. ábra Egy 5 pontos skálán meghatározott likviditási probléma a KKV, valamint az összes kérdőívre lebontva, különösképpen az építőiparra	103
28. ábra Vállalkozások véleménye az európai uniós támogatásokról.....	104
29. ábra EU-s támogatások megítélése a német válaszadók között.....	105
30. ábra A megnyert EU-s támogatások eloszlása vállalati méret szerint	105
31. ábra „Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?“	107
32. ábra FA elemzés „Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?“ – Bérpolitika	108
33. ábra Magyar válaszadók véleménye szerint mely intézkedések lennének képesek a COVID19 vírus által okozott veszteségek enyhítésére.....	112
34. ábra Német válaszadók véleménye alapján várható leépítés az építőipari szektorban....	113
35. ábra A német válaszadók véleménye alapján várható leépítés az építőipari szektorban.	114
36. ábra Válaszadók véleménye a válág mértékéről	114

M4. Empririkus kutatás: kérőíves felmérés magyar nyelven

1. A cég, ahol dolgozik, milyen vállalkozásnak minősül?

- Mikrovállalkozás (Foglalkoztatotti létszáma < 10 , Éves nettó árbevétele ≤ 2 millió €)
- Kisvállalkozás (Foglalkoztatotti létszáma < 50 , Éves nettó árbevétele ≤ 10 millió €)
- Közepesvállalkozás (Foglalkoztatotti létszáma < 250 , Éves nettó árbevétele ≤ 50 millió €)
- Nagyvállalat (Foglalkoztatotti létszáma $250 \leq$, Éves nettó árbevétele 50 millió € $\leq$)

2. Milyen beosztásban van a cégnél?

- Ügyvezető igazgató,
- Vezető beosztás (nem ügyvezető igazgató),
- Nem vezető beosztású munkakörben dolgozik.

3. A cég mióta működik?

- 0 - 3 éve
- 3 - 5 éve
- Több mint 6 éve

4. Milyen szektorban tevékenykedik a cég, ahol dolgozik?

- Építőipar
- Mezőgazdaság, élelmiszeripar
- Gép és autógyártás
- Kereskedelem, vendéglátás
- Egyéb (oktatás, egészségügy)
- Egyéb:

5. Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?

- Innováció
- EU-s források
- Állami támogatások (kedvezmények a KKV szektorban)
- Bérpolitika (járulékkedvezmények, munkahelyteremtési kedvezmények)

6. Véleménye szerint a KKV-k likviditásproblémákkal küzdenek?

1: nincs likviditási probléma – 5: súlyos likviditási problémák vannak

1 – 2 – 3 – 4 – 5

7. Ön szerint az állam kellőképpen támogatja azt a szektort, amiben a cége tevékenykedik?

1: legkevésbé sem támogatja – 5: teljes mértékben támogatja

1 – 2 – 3 – 4 - 5

8. Ha az előző kérdésre nem a válasz, akkor Ön szerint milyen módon kellene az államnak támogatni KKV-kat?

saját válasz: _____

9. A cége nyújtott már be pályázatot EU-s támogatásokra?

- Igen.
- Nem, mivel nincs a cégnek szüksége támogatásra.
- Nem, mivel ebben a szektorban nincsenek pályázatok kiírva.
- Nem, mivel nem tudom, hol lehet ezeket a támogatásokat igénybe venni.
- Nem hallottam még ezekről a támogatásokról.

10. Nyert már Európai Unió támogatást a cége? *

- Igen
- Nem

11. Ha igen, mire használta fel az összeget?

- Innovációra.
- Tárgyi eszközök vételére.
- Beruházásokra.
- Munkahelyteremtésre.

12. A támogatás versenyképesebbé tette a céget a piacon?

1: nem tette versenyképesebbé – 5: versenyképesebbé tette

1 – 2 – 3 – 4 – 5

13. Véleménye szerint az Uniós fejlesztési támogatások a KKV-k fejlődését, hatékonyságát és versenyképességét eredményezik?

1: legkevésbé – 5: leginkább

1 – 2 – 3 – 4 - 5

14. Véleménye szerint a 2020-ban megjelent COVID19 (Korona vírus) járvány hatással van a cégek likviditására?

1: legkevésbé – 10: leginkább

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 - 10

15. Az eddigi információk alapján hogyan értékeli a járvány hatását a gazdaságra?

- A gazdaságot nem érinti súlyosan a kialakult helyzet.
- A gazdaság várhatóan 2-3 éven belül kiheveri a vírus okozta veszteségeket.
- A 2008-as pénzügyi válsághoz hasonlítható a mostani helyzet.

- A 1929-es pénzügyi világválság óta nem volt ekkora bajban a világgazdaság.
- Nem érinti.

16. Az elmúlt két hónap alapján hogyan vélekedik a kormány az eddig meghozott gazdaságvédelmi intézkedéseiről? (Több lehetőséget is választhat.)

- Időben reagált a kialakult helyzetre.
- Gyors gazdaságélénkítő intézkedéseket hozott.
- Munkahelymegőrző intézkedéseivel segítette a KKV-kat.
- Pénzügyi segélycsomagokat biztosított a likviditási gondokkal küzdő KKV-nak.
- Adófizetési könnyítést adott a KKV-nak.
- Teljes mértékben kontroll alatt tartja a kialakult helyzetet.
- Későn reagált a kialakult helyzetre és nem megfelelő intézkedéseket hozott.
- Semmilyen könnyítést illetve segélycsomagot nem biztosított a likviditási gondokkal küzdő cégeknek.

17. Véleménye szerint mely intézkedések lennének képesek a COVID19 vírus által okozott veszteségek enyhítésére?

- Gazdaságélénkítő programok. (További állami beruházások.)
- A cégek által befizetett adók csökkentése. (Iparüzési adó, társasági adó)
- Az összes ágazatra kiterjesztett európai Unió támogatások.
- Munkahelyteremtő intézkedések, járulék kedvezmények.
- Az adófizetések halasztása, könnyítése.

18. A kialakult gazdasági helyzet alapján, milyen prognózist várnak a szektorában?

- Nem érinti.
- Nem változik semmi az előző évekhez képest.
- Túléli, de az árbevételei várhatóan esni fognak.
- Túléli, de drasztikus intézkedései lesznek. Pl: elbocsájtások, átalakítások.
- A cég várhatóan nem fogja túlélni a válságot egy komolyabb állami beavatkozás nélkül.
- Nem éli túl.

19. Várhatóan hány %-os bevételkieséssel számolnak?

- 0 %
- 10 %-os bevételkieséssel számol
- 10 – 30 %-os bevételkieséssel számol
- 50 – 70 %-os bevételkieséssel számol
- 70 – 90 %-os bevételkieséssel számol

20. Várhatóan hány %-os létszámleépítéssel számol?

- Senkit nem fognak elbocsátani.
- Maximum 10 %-os elbocsátás várható.
- Várhatóan az alkalmazottak 1/3-át fogják elbocsátani.
- Minden 2. munkavállalót fognak elküldeni.
- Várhatóan az alkalmazottak 2/3-át fogják elbocsátani.
- A cég nem éli túl.

M5. SEM kutatás eredményei

1. Mikrovállalkozások modelljének illeszkedése

CMIN					
Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	114	32,725	6	0	5,454
Saturated model	120	0	0		
Independence model	30	1402,45	90	0	15,583
Baseline Comparisons					
Model	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI
	Delta1	rho1	Delta2	rho2	
Default model	0,977	0,65	0,981	0,695	0,98
Saturated model	1		1		1
Independence model	0	0	0	0	0
Parsimony-Adjusted Measures					
Model	PRATIO	PNFI	PCFI		
Default model	0,067	0,065	0,065		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1	0	0		
NCP					
Model	NCP	LO 90	HI 90		
Default model	26,725	12,399	48,557		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1312,45	1194,906	1437,397		
FMIN					
Model	FMIN	F0	LO 90	HI 90	
Default model	0,066	0,054	0,025	0,098	
Saturated model	0	0	0	0	
Independence model	2,816	2,635	2,399	2,886	
RMSEA					
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE	
Default model	0,095	0,064	0,127	0,009	
Independence model	0,171	0,163	0,179	0	

Regression Weights: (Mintaország - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_0_9	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,02	0,078	-0,259	0,795	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_0_9	7,131	0,268	26,641	***	
Unemployment	<- --	umsatz_0_9	0,539	0,084	6,428	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,529	0,086	6,178	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,041	0,027	1,526	0,127	
Inflation	<- --	umsatz_0_9	-0,13	1,08	-0,121	0,904	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,392	0,234	-1,672	0,095	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	0,009	0,147	0,063	0,95	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,06	0,083	0,715	0,475	
Estimates (Jóléti állapotok - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_0_9	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,093	0,015	5,995	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_0_9	0,278	0,643	0,432	0,665	
Unemployment	<- --	umsatz_0_9	2,328	0,23	10,106	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	1,978	0,108	18,369	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,414	0,043	-9,73	***	
Inflation	<- --	umsatz_0_9	-0,186	0,225	-0,827	0,408	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,122	0,058	-2,084	0,037	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,042	0,017	-2,552	0,011	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,038	0,048	0,787	0,431	

Estimates (Felzárkózó - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_0_9	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,2	0,066	3,024	0,002	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_0_9	-1,637	1,052	-1,556	0,12	
Unemployment	<- --	umsatz_0_9	-2,287	1,236	-1,851	0,064	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	3,65	0,332	10,985	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,484	0,394	1,229	0,219	
Inflation	<- --	umsatz_0_9	0,719	0,896	0,802	0,423	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,028	0,098	-0,29	0,772	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,458	0,113	-4,044	***	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,871	0,508	1,716	0,086	
Estimates (Felzárkózó, de eladósodott - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_0_9	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,245	0,016	15,177	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_0_9	0,868	1,609	0,54	0,589	
Unemployment	<- --	umsatz_0_9	-1,455	1,341	-1,085	0,278	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	2,162	0,412	5,248	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,168	0,343	-0,488	0,625	
Inflation	<- --	umsatz_0_9	0,569	0,835	0,682	0,495	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,299	0,076	-3,94	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,007	0,063	-0,106	0,916	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,306	0,242	-1,263	0,207	

Estimates (Krisisben - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_0_9	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,235	0,016	15,036	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_0_9	2,946	0,848	3,473	***	
Unemployment	<- --	umsatz_0_9	-2,768	0,893	-3,099	0,002	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	1,65	0,227	7,285	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,117	0,238	-0,491	0,624	
Inflation	<- --	umsatz_0_9	1,832	0,702	2,611	0,009	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,22	0,055	-3,976	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,251	0,059	-4,28	***	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,155	0,178	-0,873	0,382	
Estimates (Lemaradók - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_0_9	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,213	0,032	6,55	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_0_9	-1,651	0,936	-1,764	0,078	
Unemployment	<- --	umsatz_0_9	-4,313	2,045	-2,109	0,035	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	3,955	0,261	15,167	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,938	0,57	1,645	0,1	
Inflation	<- --	umsatz_0_9	28,368	2,947	9,625	***	
Inflation	<- --	Unemployment	0,129	0,225	0,572	0,568	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,159	0,491	-0,323	0,746	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-8,46	2,095	-4,039	***	

2. Kisvállalkozások modelljének illeszkedése

CMIN					
Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	108	54,096	12	0	4,508
Saturated model	120	0	0		
Independence model	30	1328,076	90	0	14,756
Baseline Comparisons					
Model	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI
	Delta1	rho1	Delta2	rho2	
Default model	0,959	0,695	0,968	0,745	0,966
Saturated model	1		1		1
Independence model	0	0	0	0	0
Parsimony-Adjusted Measures					
Model	PRATIO	PNFI	PCFI		
Default model	0,133	0,128	0,129		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1	0	0		
NCP					
Model	NCP	LO 90	HI 90		
Default model	42,096	22,941	68,792		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1238,076	1123,902	1359,658		
FMIN					
Model	FMIN	F0	LO 90	HI 90	
Default model	0,109	0,085	0,046	0,138	
Saturated model	0	0	0	0	
Independence model	2,667	2,486	2,257	2,73	
RMSEA					
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE	
Default model	0,084	0,062	0,107	0,007	
Independence model	0,166	0,158	0,174	0	

Estimates (Mintaország - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_10_49	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,02	0,034	0,601	0,548	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_10_49	16,54	1,113	14,859	***	
Unemployment	<- --	umsatz_10_49	1,283	0,198	6,491	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,05	0,15	0,336	0,737	
Inflation	<- --	umsatz_10_49	0,437	1,425	0,306	0,759	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,415	0,248	-1,676	0,094	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,032	0,078	-0,417	0,676	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,07	0,025	2,774	0,006	
Estimates (Jóléti államok - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_10_49	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,111	0,014	8,204	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_10_49	6,359	0,362	17,582	***	
Unemployment	<- --	umsatz_10_49	-1,208	0,23	-5,265	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	1,298	0,07	18,51	***	
Inflation	<- --	umsatz_10_49	-0,213	0,345	-0,618	0,537	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,172	0,036	-4,749	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,02	0,043	-0,472	0,637	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,009	0,057	-0,159	0,873	

Estimates (Felzárkózó - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_10_49	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,07	0,038	1,813	0,07	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_10_49	-4,253	1,384	-3,072	0,002	
Unemployment	<- --	umsatz_10_49	-4,208	1,579	-2,664	0,008	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	3,618	0,262	13,835	***	
Inflation	<- --	umsatz_10_49	2,955	1,34	2,205	0,027	
Inflation	<- --	Unemployment	0,029	0,099	0,296	0,768	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,353	0,126	-2,803	0,005	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,459	0,504	0,912	0,362	
Estimates (Felzárkózó, de eladósodott - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_10_49	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,105	0,012	8,544	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_10_49	-5,069	1,701	-2,98	0,003	
Unemployment	<- --	umsatz_10_49	-3,995	0,849	-4,702	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	2,908	0,214	13,59	***	
Inflation	<- --	umsatz_10_49	-0,212	1,193	-0,177	0,859	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,316	0,077	-4,08	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,01	0,072	-0,134	0,893	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,146	0,259	-0,564	0,572	

Estimates (Krisisben - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_10_49	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,192	0,017	11,177	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_10_49	3,104	0,804	3,86	***	
Unemployment	<- --	umsatz_10_49	-3,173	0,506	-6,269	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	1,749	0,188	9,297	***	
Inflation	<- --	umsatz_10_49	1,686	0,715	2,357	0,018	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,234	0,054	-4,303	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,26	0,061	-4,284	***	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,036	0,159	-0,226	0,821	
Estimates (Lemaradók - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_10_49	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,162	0,051	3,21	0,001	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_10_49	-0,804	0,565	-1,423	0,155	
Unemployment	<- --	umsatz_10_49	-1,94	1,09	-1,781	0,075	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	3,735	0,194	19,301	***	
Inflation	<- --	umsatz_10_49	18,17	1,312	13,848	***	
Inflation	<- --	Unemployment	0,1	0,163	0,609	0,543	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,411	0,359	-1,144	0,253	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-4,466	1,414	-3,158	0,002	

3. Középvállalkozások modelljének illeszkedése

CMIN					
Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	114	26,961	6	0	4,494
Saturated model	120	0	0		
Independence model	30	1254,376	90	0	13,938
Baseline Comparisons					
Model	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI
	Delta1	rho1	Delta2	rho2	
Default model	0,979	0,678	0,983	0,73	0,982
Saturated model	1		1		1
Independence model	0	0	0	0	0
Parsimony-Adjusted Measures					
Model	PRATIO	PNFI	PCFI		
Default model	0,067	0,065	0,065		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1	0	0		
NCP					
Model	NCP	LO 90	HI 90		
Default model	20,961	8,465	40,986		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1164,376	1053,641	1282,527		
FMIN					
Model	FMIN	F0	LO 90	HI 90	
Default model	0,054	0,042	0,017	0,082	
Saturated model	0	0	0	0	
Independence model	2,519	2,338	2,116	2,575	
RMSEA					
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE	
Default model	0,084	0,053	0,117	0,036	
Independence model	0,161	0,153	0,169	0	

Estimates (Mintaország - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_50_249	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,083	0,08	-1,039	0,299	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_50_249	6,98	0,222	31,414	***	
Unemployment	<- --	umsatz_50_249	0,531	0,08	6,673	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,964	0,075	12,892	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,074	0,027	2,764	0,006	
Inflation	<- --	umsatz_50_249	1,822	0,822	2,216	0,027	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,48	0,215	-2,231	0,026	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,261	0,115	-2,259	0,024	
Inflation	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,32	0,116	2,766	0,006	
Estimates (Jóléti államok - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_50_249	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,106	0,014	7,346	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_50_249	5,62	0,436	12,89	***	
Unemployment	<- --	umsatz_50_249	-1,041	0,288	-3,609	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	1,406	0,084	16,761	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,087	0,051	-1,701	0,089	
Inflation	<- --	umsatz_50_249	0,218	0,269	0,811	0,418	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,147	0,037	-3,944	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,068	0,033	-2,077	0,038	

Estimates (Felzárkózó - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_50_249	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,031	0,027	1,177	0,239	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_50_249	-6,999	1,832	-3,82	***	
Unemployment	<- --	umsatz_50_249	-8,645	2,157	-4,007	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	3,542	0,244	14,523	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,298	0,289	1,03	0,303	
Inflation	<- --	umsatz_50_249	2,515	2,531	0,994	0,32	
Inflation	<- --	Unemployment	0,015	0,122	0,122	0,903	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,401	0,142	-2,819	0,005	
Estimates (Felzárkózó, de eladósodott - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_50_249	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,08	0,015	5,405	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_50_249	-6,11	1,223	-4,996	***	
Unemployment	<- --	umsatz_50_249	-0,925	1,261	-0,733	0,463	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	2,865	0,148	19,314	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,449	0,144	-3,125	0,002	
Inflation	<- --	umsatz_50_249	0,661	1,084	0,609	0,542	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,299	0,075	-4,004	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	0,037	0,089	0,42	0,675	

Estimates (Krisisben - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_50_249	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,072	0,013	5,417	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_50_249	5,42	0,848	6,389	***	
Unemployment	<- --	umsatz_50_249	-1,747	1,01	-1,729	0,084	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	1,954	0,12	16,317	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,642	0,134	-4,784	***	
Inflation	<- --	umsatz_50_249	2,355	0,858	2,746	0,006	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,252	0,052	-4,819	***	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-0,31	0,068	-4,533	***	
Estimates (Lemaradók - Default model)							
			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
umsatz_50_249	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	0,126	0,015	8,681	***	
GDP_per_k_Cap	<- --	umsatz_50_249	5,944	3,171	1,874	0,061	
Unemployment	<- --	umsatz_50_249	6,382	7,394	0,863	0,388	
GDP_per_k_Cap	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	2,854	0,436	6,538	***	
Unemployment	<- --	Gross_savings_per_k_Cap	-0,785	1,01	-0,777	0,437	
Inflation	<- --	umsatz_50_249	-7,787	19,266	-0,404	0,686	
Inflation	<- --	Unemployment	-0,576	0,345	-1,669	0,095	
Inflation	<- --	GDP_per_k_Cap	-1,404	0,848	-1,655	0,098	

M6. Lineáris és exponenciális vizsgálatok értékei az európai tagországok makrogazdasági mutatóira

1. Lineáris és exponenciális vizsgálatok az európai tagországok makrogazdasági mutatóira

Country_code	year	LIN_Inflation	LIN_Un	LIN_GrossDe	EXP_GD	EXP_EU_bgt	EXP_BG	EXP_GDS_GDP
AUT	2008	-0,0309277	0,028	0,88909774	1,029	1,00835907	0,981	1,002068667
BEL	2008	-0,0447858	-0,005	0,03451128	1,027	1,03125202	1,005	0,994471687
BGR	2008	-0,4108043	-0,513	-1,7747368	1,085	1,20524062	1,113	1,042200283
CYP	2008	-0,2173614	0,52	2,93037594	1,025	1,16381954	1,137	0,984043214
CZE	2008	-0,0815381	-0,279	0,87984962	1,056	1,22200598	1,16	1,005953404
DEU	2008	-0,0240736	-0,368	0,46428571	1,028	1,00301911	0,977	1,006653304
DNK	2008	-0,1015484	0,11	-0,5259398	1,025	0,99346447	0,97	0,999673947
ESP	2008	-0,1721742	0,591	3,53593985	1,021	0,9816576	0,963	0,993730035
EST	2008	-0,1536424	-0,305	0,3143609	1,08	1,17973474	1,094	1,007238552
FIN	2008	-0,0615185	-0,134	1,43593985	1,026	1,00475084	0,981	0,978305744
FRA	2008	-0,0601781	0,048	2,55172932	1,021	1,0009015	0,982	0,99687203
GRC	2008	-0,2412018	0,882	5,37270677	1,006	1,00163013	0,997	0,976429605
HRV	2008	-0,1754685	-0,16	2,96789474	1,04	1,00783162	1,034	1,014525842
HUN	2008	-0,352627	-0,046	1,13661654	1,044	1,22959625	1,179	1,019010954
IRL	2008	-0,2718567	0,307	3,53120301	1,038	0,96802578	0,934	1,020733925
ITA	2008	-0,1202317	0,168	1,9962406	1,014	1,00402756	0,992	0,995284187
LTU	2008	0,01713591	-0,297	1,31609023	1,085	1,18703589	1,096	1,026767772
LUX	2008	-0,0869333	0,184	1,03	1,037	1,02465014	0,989	1,010211566
LVA	2008	-0,1985556	-0,206	1,95045113	1,08	1,19138213	1,105	1,014412137
MLT	2008	-0,0905613	-0,174	-0,883609	1,05	1,18602317	1,131	1,060134463
NLD	2008	-0,0653541	0,131	0,65932331	1,024	1,01007056	0,988	1,004857127
POL	2008	-0,2163975	-0,835	0,63917293	1,059	1,22791975	1,162	1,021740587
PRT	2008	-0,1727694	0,356	4,69218045	1,023	1,01142106	0,99	1,002718539
ROU	2008	-1,562086	-0,127	1,15443609	1,099	1,2323583	1,123	1,026509096
SVK	2008	-0,4016863	-0,599	0,54834586	1,056	1,21263972	1,151	1,002308666
SVN	2008	-0,3757532	0,073	3,40533835	1,035	1,16247711	1,125	1,001956558
SWE	2008	-0,027608	0,099	-0,3656	1,027	1,00888524	0,984	0,999258492

2. Lineáris és exponenciális vizsgálatok az európai tagországok makrogazdasági mutatóira

Country code	Inflation	Unemployment	GrossDebtper GDP	GDP_per_Cap	EU_bgt_per_Cap	BGT_per_GDP	Gsavings_GDP
AUT	0	0	1	1	1	0	0
BEL	0	0	1	1	0	1	0
BGR	0	0	0	0	1	1	0
CYP	0	0	0	1	0	1	0
CZE	0	0	1	0	0	1	1
DEU	0	0	1	1	1	0	0
DNK	0	0	0	1	0	1	1
ESP	0	0	0	1	1	1	0
EST	0	0	1	0	1	1	1
FIN	0	0	0	1	0	0	0
FRA	0	0	0	1	0	0	0
GRC	0	0	0	1	1	0	0
HRV	0	0	1	0	0	1	0
HUN	0	0	1	0	0	1	0
IRL	0	0	1	1	0	1	0
ISL	0	0	1	0	0	1	0
ITA	0	0	0	1	1	0	0
LTU	0	0	0	1	0	1	0
LUX	0	0	0	1	0	1	0
LVA	0	0	0	0	0	1	1
MLT	0	0	1	1	0	1	1
NLD	0	0	0	1	0	1	0
POL	0	0	0	0	0	0	0
PRT	0	0	0	1	0	1	0
ROU	0	0	0	0	1	1	1
SVK	0	0	0	0	0	1	0
SVN	0	0	1	1	0	1	0
SWE	0	0	1	0	1	1	0

M7. Magyarország makrogazdasági mutatói 2000 és 2019 között

HUN	Inflation	Unemployment	GrossDebt perGDP	GDP per Cap	EU_bgt per Cap	BGT per GDP	GDS_GDP
2000	9,80361017	6,56309986	0,557	5005,57144	15,247406	0,3046087	24,3740793
2001	9,11680912	5,67129993	0,523	5886,90106	19,1567695	0,32541348	24,9447875
2002	5,26544822	5,60820007	0,556	7036,42297	13,7598504	0,19555178	23,5572572
2003	4,66101695	5,78989983	0,581	7437,7094	18,7244153	0,25174976	20,6678847
2004	6,7443468	5,83209992	0,589	8259,50363	70,5826806	0,85456323	22,92472
2005	3,56151711	7,18849993	0,606	9013,83734	134,524841	1,49242587	23,0098071
2006	3,93032604	7,49389982	0,645	9121,28561	182,909633	2,0053054	24,6599369
2007	7,95874517	7,4059	0,657	10147,8453	241,410905	2,37894923	24,8155731
2008	6,04251254	7,81699991	0,718	10716,7607	199,50084	1,86157537	24,9808495
2009	4,21171171	10,0304003	0,782	9355,55331	356,05739	3,80584	24,2945002
2010	4,85555796	11,1718998	0,806	9871,0121	365,003413	3,69773038	25,89973
2011	3,92992099	11,0291004	0,808	10162,7345	534,603521	5,26043059	26,5023852
2012	5,65214517	11,0030003	0,786	10043,221	421,065182	4,19253128	26,1083135
2013	1,73319985	10,1765003	0,774	10305,0302	597,369838	5,79684822	27,9155157
2014	-0,2275663	7,72529984	0,768	10725,776	670,98118	6,25575411	29,7855571
2015	-0,0616447	6,8132	0,762	11396,9188	571,885009	5,01789994	31,2890762
2016	0,39476931	5,11490011	0,755	11748,6402	463,225685	3,94281708	30,0656733
2017	2,34824281	4,15570021	0,729	12777,6109	413,68519	3,23757392	30,137444
2018	2,85024793	3,70849991	0,702	13707,0305	644,27295	4,70030856	31,5995233
2019	3,4	3,4	0,663	16445,1963	634,669365	4,31624723	32,3041943

M8. Szenáriók a magyar makrogazdasági mutatókra

GDP_per_Cap - HUN vs. DEU	HUN - BAD	HUN - WORSE	HUN - WORST
2000		5005,571435	
2001		5886,901063	
2002		7036,42297	
2003		7437,709401	
2004		8259,503628	
2005		9013,837344	
2006		9121,285612	
2007		10147,84526	
2008		10716,76065	
2009		9355,553306	
2010		9871,012097	
2011		10162,73448	
2012		10043,221	
2013		10305,03017	
2014		10725,77603	
2015		11396,91881	
2016		11748,64023	
2017		12777,61094	
2018		13707,03049	
2019	16445,19629	16445,19629	16445,19629
2020	16762,8	16516,1	15858,3
2021	17086,4	16587,3	15292,3
2022	17416,4	16658,7	14746,5
	106,13%	106,13%	106,13%

M9. Németország makrogazdasági mutatói 2000 és 2019 között

DEU	Inflation	Unemployment	Gross Debt per GDP	GDP_per_Cap	EU_bgt_per_Cap	BGT_per_GDP	GDS_GDP
2000	1,44026819	7,91730022	0,591	25584,8023	124,75768	0,48762305	24,6562261
2001	1,98385694	7,77269983	0,579	26341,2427	124,431215	0,47238158	24,5870272
2002	1,42080561	8,48190022	0,597	26513,7009	141,80471	0,53483444	25,0266591
2003	1,03422777	9,77900028	0,633	26711,8126	128,369949	0,48057315	24,2108999
2004	1,66573341	10,7266998	0,65	27337,4126	142,341376	0,52068367	25,0396019
2005	1,54690965	11,1667004	0,673	27770,3382	148,953865	0,53637844	24,6855554
2006	1,57742826	10,2502003	0,667	28870,8313	148,615817	0,5147604	25,9868013
2007	2,2983418	8,6583004	0,64	30319,8368	151,746251	0,50048565	28,1510272
2008	2,62838175	7,52449989	0,655	30903,1477	136,326471	0,44114113	27,5197625
2009	0,31273763	7,74160004	0,73	29749,2913	143,015178	0,48073387	23,5675647
2010	1,10380916	6,96640015	0,824	31262,5472	144,60337	0,46254419	25,3281079
2011	2,07517453	5,82439995	0,798	33498,6636	151,142772	0,45119123	26,543385
2012	2,00849092	5,37939978	0,811	34097,4449	152,25506	0,44652843	25,8161738
2013	1,50472098	5,23059988	0,787	34848,2223	161,895527	0,46457261	25,8122254
2014	0,90679795	4,98059988	0,757	36108,6748	141,814346	0,39274325	26,9887239
2015	0,51442054	4,62419987	0,721	37059,7571	134,823241	0,3637991	27,5614755
2016	0,49174863	4,12179995	0,692	38068,8708	122,433717	0,32161119	27,5769439
2017	1,50949656	3,74550009	0,653	39196,0947	132,19585	0,33726809	27,8485912
2018	1,73216766	3,3835001	0,619	40430,8377	145,393255	0,35960983	27,9600642
2019	1,4	3,2	0,598	46464,227	147,124512	0,35413117	27,3891552

M10. Szenáriók a német makrogazdasági mutatókra

GDP_per_Cap - DEU	DEU - BAD	DEU - WORSE	DEU - WORST
2000		25584,80234	
2001		26341,24269	
2002		26513,70092	
2003		26711,81259	
2004		27337,41262	
2005		27770,33818	
2006		28870,83129	
2007		30319,83678	
2008		30903,14769	
2009		29749,29133	
2010		31262,54724	
2011		33498,66357	
2012		34097,44488	
2013		34848,22232	
2014		36108,67483	
2015		37059,75707	
2016		38068,87077	
2017		39196,09467	
2018		40430,83774	
2019	46464,22697	46464,22697	46464,22697
2020	46613,2	45916,3	44057,7
2021	46762,7	45374,8	41775,8
2022	46912,7	44839,7	39612,2

M11. 2021-es makrogazdasági előrejelzés az EU tagországaira

Country	Date	Inflation	Unemployment	GrossDebt perGDP	GDP per Cap	EU bgt per Cap	BGT per GDP	Gsavings GDP
AUT	2021	9,43814457	12,5552678	1,12178195	49233,4093	149,208134	0,30986136	23,10644232
BEL	2021	9,11042831	13,3906179	1,38669023	45024,4901	529,412182	1,20351247	19,4436838
BGR	2021	9,67839144	11,1743145	0,56850526	10578,9543	318,274168	3,02872707	21,69194648
CYP	2021	8,06527724	16,1398631	1,41360752	27203,7605	282,501869	1,06544748	9,316973755
CZE	2021	10,4369237	9,44136136	0,72559699	24255,7468	517,40688	2,1689299	21,29945598
DEU	2021	9,35185281	10,464595	1,00728571	45374,8043	94,8717262	0,21383426	23,7637141
DNK	2021	8,49690314	13,219718	0,7214812	57989,1253	162,681738	0,28720347	24,67740241
ESP	2021	8,45565159	23,2820986	1,4257188	28556,1888	146,662247	0,52666578	18,27529539
EST	2021	9,99271522	11,7894844	0,49028722	25667,4567	847,136402	3,32497962	24,50003708
FIN	2021	8,97696301	14,4313384	1,0227188	47392,8954	180,977692	0,39092997	18,16217372
FRA	2021	9,1796438	16,5959134	1,43203459	38969,7006	144,398759	0,38007987	18,77350378
GRC	2021	8,01759648	27,0643696	2,27345414	18258,509	315,03837	1,78078309	9,682313682
HRV	2021	8,44906307	14,2795877	1,19135789	14813,7423	331,987707	2,67434912	21,54047717
HUN	2021	10,694746	11,3084749	1,08573233	16587,2564	672,792961	4,13947449	27,11578848
IRL	2021	8,35628661	13,6142787	1,05862406	80899,3731	249,072409	0,31328621	29,83130457
ITA	2021	8,35953662	18,3352251	1,78792481	31410,7071	121,947546	0,39946688	16,52481386
LTU	2021	10,2342718	13,7066611	0,7893218	21155,1126	540,342695	2,56972587	18,04238734
LUX	2021	9,42613348	13,9683642	0,6416	115129,932	2283,2047	2,02122473	15,23847454
LVA	2021	10,3028889	13,8878796	0,80800902	19189,2001	703,625967	3,69584155	18,10785816
MLT	2021	9,31887742	11,0522319	0,81332782	30950,8498	512,255174	1,68465469	39,24880228
NLD	2021	10,5692918	11,662488	0,89918647	50807,6127	97,0938529	0,19577826	25,5778423
POL	2021	9,66720497	9,63036949	0,87278346	16175,5267	455,381505	2,85986271	18,15768473
PRT	2021	7,95446128	15,2114761	1,67084361	22324,3556	279,755757	1,28460522	15,34766369
ROU	2021	8,77582798	11,6468815	0,77508872	14418,6956	281,788209	1,9601507	19,39247901
SVK	2021	9,99662746	12,601077	0,89096692	19929,5944	433,547579	2,21145576	17,52449209
SVN	2021	8,94849352	12,6452218	1,12910677	25555,9438	416,749572	1,66748332	22,56714878
SWE	2021	9,64478403	14,9975511	0,74368722	50501,6491	109,061986	0,22099619	23,77934379

M12. 2022-es makrogazdasági előrejelzés az EU tagországaira

Country	Date	Inflation	Unemployment	GrossDebt perGDP	GDP_per_Cap	EU_bgt_per_Cap	BGT_per_GDP	Gsavings_GDP
AUT	2022	13,4072	16,5829	1,3307	48695,7551	120,6137	0,2421	20,8436
BEL	2022	13,0656	17,3859	1,5870	44454,1266	440,0749	0,9693	17,3918
BGR	2022	13,2676	14,6615	0,7508	11051,2005	319,9421	2,7651	20,4382
CYP	2022	11,8479	20,6598	1,6429	26805,0475	272,2808	0,9982	8,2366
CZE	2022	14,3554	13,1620	0,9344	24632,7619	528,7929	2,0812	19,2963
DEU	2022	13,3278	14,0969	1,2119	44839,7095	76,1838	0,1662	21,5454
DNK	2022	12,3954	17,3296	0,9162	57145,3985	129,0822	0,2212	22,2016
ESP	2022	12,2835	27,8731	1,6611	28019,7647	114,6397	0,4017	16,3332
EST	2022	13,8391	15,4842	0,6934	26693,4565	829,9690	2,9729	22,2274
FIN	2022	12,9154	18,2970	1,2371	46725,1288	145,6419	0,3053	15,9519
FRA	2022	13,1195	20,6439	1,6576	38234,1541	115,6492	0,2971	16,8374
GRC	2022	11,7764	31,9466	2,5272	17645,7224	252,5442	1,4190	8,4859
HRV	2022	12,2736	18,1194	1,4210	14820,4746	268,1902	2,2306	19,6993
HUN	2022	14,3421	15,2627	1,2971	16658,7461	692,7051	4,0538	24,9197
IRL	2022	12,0844	17,9214	1,2939	80751,0998	191,2940	0,2299	27,4667
ITA	2022	12,2393	22,5028	2,0079	30587,7617	98,0492	0,3164	14,7944
LTU	2022	14,2514	17,4100	1,0025	22099,4672	533,3376	2,3029	16,7211
LUX	2022	13,3392	18,1525	0,8519	114838,511 3	1882,8451	1,5952	13,8702
LVA	2022	14,1043	17,6818	1,0275	19950,4629	697,5622	3,3456	16,5580
MLT	2022	13,2283	14,8783	1,0045	31259,8993	505,0955	1,5690	37,6841
NLD	2022	14,5039	15,7937	1,1058	50013,1947	78,6529	0,1542	23,1443
POL	2022	13,4508	12,7956	1,0792	16479,9410	468,0956	2,7499	16,7367
PRT	2022	11,7817	19,5672	1,9178	21943,1260	226,9997	1,0153	13,8546
ROU	2022	11,2137	15,5203	0,9866	15266,3924	290,9064	1,8099	17,9673
SVK	2022	13,5949	16,0016	1,0965	20239,7207	439,0275	2,1023	15,8125
SVN	2022	12,5727	16,7178	1,3632	25434,0156	401,1119	1,5419	20,3546
SWE	2022	13,6172	19,0963	0,9400	49844,9662	88,2186	0,1732	21,3838

M13. Primer kutatás eredményei

1. Innováció – Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?

Crosstab					
			Kérdőív ország		Total
			HUN	DEU	
Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra? – Innováció	0	Count	410	91	501
		Count	96	86	182
	Innováció	% within Kérdőív ország	19,00%	48,60%	26,60%
Total		Count	506	177	683
		% within Kérdőív ország	100,00%	100,00%	100,00%

2. EU-s források – Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?

Crosstab					
			Kérdőív ország		Total
			HUN	DEU	
Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra? – EU -s források	0	Count	279	170	449
		Count	227	7	234
	EU-s források	% within Kérdőív ország	44,90%	4,00%	34,30%
Total		Count	506	177	683
		% within Kérdőív ország	100,00%	100,00%	100,00%

3. Állami támogatások – Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?

Crosstab					
			Kérdőív országa		Total
			HUN	DEU	
Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra? – Állami támogatások (kedvezmények a KKV szektorban)	0	Count	270	139	409
		Count	236	38	274
	Állami támogatások (kedvezmények a KKV szektorban)	% within Kérdőív országa	46,60%	21,50%	40,10%
Total		Count	506	177	683
		% within Kérdőív országa	100,00%	100,00%	100,00%

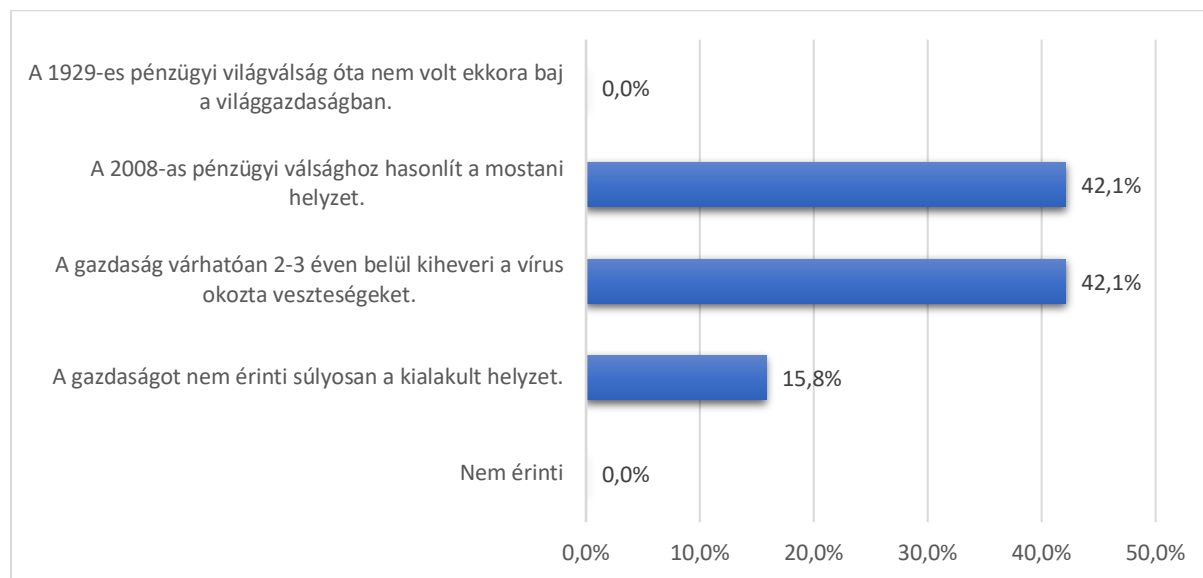
4. Bérpolitika - Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra?

Crosstab					
			Kérdőív országa		Total
			HUN	DEU	
Ön szerint az elmúlt időszakban mely intézkedések voltak pozitív hatással a KKV-ra? - Bérpolitika (járulékkedvezmények, munkahelyteremtési kedvezmények)	0	Count	305	121	426
		Count	201	56	257
	Bérpolitika (járulékkedvezmények, munkahelyteremtési kedvezmények)	% within Kérdőív országa	39,70%	31,60%	37,60%
Total		Count	506	177	683
		% within Kérdőív országa	100,00%	100,00%	100,00%

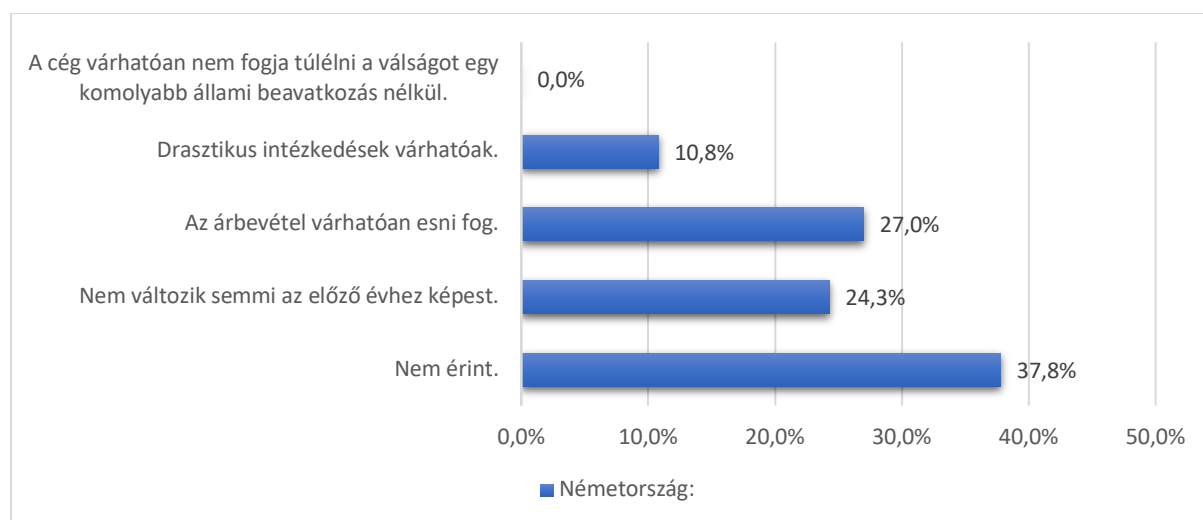
5. Vélemény az Uniós támogatások pozitív hatásáról

Véleménye szerint az Uniós támogatások pozitív hatással vannak a KKV-k versenyképességére?			Hatása	Szórásértéke	Minta nagysága
Nagyvállalat	Nem építőipar	HU	3,60	0,993	63
		DE	3,50	1,000	4
	Építőipar	HU	2,00	1,000	67
		DE	0,00	0,000	0
KKV	Nem építőipar	HU	3,75	0,853	83
		DE	2,80	1095,000	5
	Építőipar	HU	3,25	0,500	4
		DE	4,00	0,000	2
Total	Nem építőipar	HU	3,68	0,915	146
		DE	3,11	1,054	9
	Építőipar	HU	2,71	0,951	71
		DE	4,00	0,000	2

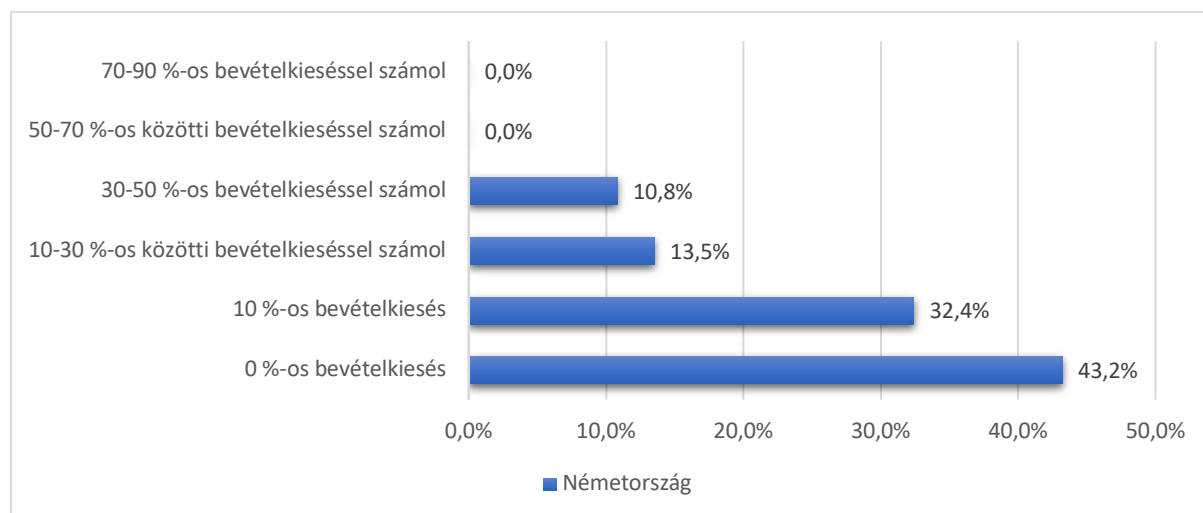
7. Eddigi információk alapján hogyan értékeli a járvány hatását a gazdaságra? (Németország)

8. A kialakult gazdasági helyzet alapján milyen prognózist várnak? (Németország)

9. Várható bevételkiesés a COVID19 miatt – Németország)

10. Várhatóan hány %-os leépítés várható (Németország)

